

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MÜZİKANA SANAT DALI
GELENEKSEL TÜRK MÜZİĞİ PROGRAMI**

**ALEVİ-BEKTAŞI KÜLTÜRÜNDE CEM RİTÜELLERİ VE
MÜZİK PRATİKLERİ: SAMSUN CANLAR DERNEĞİ
ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Mustafa ÖCAL

Danışman
Prof. Dr. Serhat YENER

SAMSUN
2023

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım Yüksek Lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

Etik Kurul Gerekli mi?

Evet ☒ (EK 4)

Hayır ☐

12 /10/ 2023
Mustafa ÖCAL

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı: ALEVİ-BEKTAŞİ KÜLTÜRÜNDE CEM RİTÜELLERİ VE MÜZİK PRATİKLERİ: SAMSUN CANLAR DERNEĞİ ÖRNEĞİ

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 12.10.2023 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 16

Tek kaynak oranı : % 2 çıkmıştır.

12 /10/ 2023
Prof. Dr. Serhat YENER

ÖZET

ALEVİ-BEKTAŞI KÜLTÜRÜNDE CEM RİTÜELLERİ VE MÜZİK PRATİKLERİ: SAMSUN CANLAR DERNEĞİ ÖRNEĞİ

MustafaÖCAL

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Müzik Ana Sanat Dalı

Geleneksel Türk Müzikleri Programı

Yüksek Lisans, Temmuz/2023

Danışman: Prof. Dr. Serhat YENER

Türkiye, multi-kültürel yapıya sahip olan ülkelerden biridir. Bu multi-kültürel yapılardan biri de, Türk toplumunun önemli bir mozaïği olan Alevi-Bektaşî kültürüdür. Alevi-Bektaşî kolektif kültürünün önemli yapı taşlarından olan Cem ritüelleri ve müzik pratikleri, Alevi-Bektaşî inancının temel unsurlarını teşkil etmektedir. Bu tez çalışmasında, Alevi-Bektaşî kültürünün dinamikleri olan Cem ritüellerinin tarihi, sosyal kökenleri, yapısı, özellikleri, felsefesi ve müzik pratikleri “Samsun Canlar Derneği” örneklemini üzerinden ele alınmış ve incelenmiştir.

Bu bağlamda Cem ritüelleri, toplumsal birlikteliğin güçlendirilmeye çalışıldığı, bu düşünceden hareketle dekollektif kültürel değerlerin gelecek kuşaklara doğru şekilde aktarılması amacı ile yapılmaktadır. Cem ritüellerinde müziğin de önemli bir yeri vardır. Cem müziği, özellikle saz eşliğinde icra edilir ve semahlarla birlikte ritüele katılır. Bu araştırmanın çalışma grubunu Samsun Canlar Derneği’nde görev alan dede, zakir ve talipler oluşturmaktadır. Araştırmaya 5 dede, 4 zakir ve 10 talip katılmıştır. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme ve gözlem tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın bazı gözlemleri kayda alınmış ve birkaç tane cem örneği gözlemlenmiştir.

Araştırmadan elde edilen bulgular dört başlık altında ele alınmıştır. Bunlar; Alevi-Bektaşî inancının temel esasları, Alevi-Bektaşî inancında cem ibadeti içinde yapılan ritüeller, Alevi-Bektaşî İnancında İbadetler, Samsun Canlar Derneği’nde cem ibadeti içinde yer alan müzik pratikleridir. Birinci başlık altında, Alevi inanç biçimi, Alevilik-Bektaşilik farkı, Alevi-Sünni inancında tasavvufi farklılıklar ve Alevi-Bektaşî kutsalları olmak üzere dört temaya ulaşılmıştır. İkinci başlık altında, cemde yapılan ritüeller ve Alevi-Bektaşî inancında ibadetler olmak üzere iki temaya ulaşılmıştır. Üçüncü başlık altında, ikrarlı cemlerde ve ikrarsız cemlerde müzik pratikleri olmak üzere iki temaya ulaşılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; Alevi-Bektaşî inancının temel esaslarının, Hacı Bektaş Veli’nin 4 Kapı 40 Makam öğretisine dayalı olduğu belirtilmiştir. Cem ritüelleri içinde; 3 sünnet 7 farz, 17 erkân, rızalık, musahiplik gibi kavramların yer aldığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Cemde 12 hizmetin yürütüldüğü belirtilmiştir. İkrarlı cemlerde yer alan müzik pratiklerinin duaz, deyiş, mersiye, tevhid, miraçlama, semah ve gülbenklerden oluştuğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu müzik pratiklerinin yaşatılması için zakirlik kurslarının açılması ve bu konuda farklı süreklere ait müzik pratiklerinin incelenmesi önerilerinde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Alevi-Bektaşî kültürü, Cem, Ritüel, Müzik pratikleri, Samsun Canlar Derneği.

ABSTRACT

CEM RITUALS AND MUSIC PRATICES IN ALEVİ-BEKTAŞI CULTURE: THE SAMPLE OF SAMSUN CANLAR DERNEĞİ

MustafaÖCAL

Ondokuz Mayıs University

Institute of Graduate Studies

Art Of Music

Traditional Turkish Music Programme

Master,July/2023

Supervisor:Assist. Prof. Dr.Serhat YENER

Turkey is one of the countries with a multi-cultural structure. One of these multi-cultural structures is the Alevi-Bektashi culture, which is an important mosaic of Turkish society. Cem rituals and musical practices, which are important building blocks of the Alevi-Bektashi collective culture, constitute the basic elements of the Alevi-Bektashi faith. In this thesis study, the history, social origins, structure, features, philosophy and musical practices of Cem rituals, which are the dynamics of Alevi-Bektashi culture, were discussed and examined through the sample of "Samsun Canlar Association".

In this context, Cem rituals are carried out with the aim of strengthening social unity and, based on this idea, correctly transferring collective cultural values to future generations. Music also has an important place in Cem rituals. Cem music is performed especially with saz accompaniment and participates in the ritual along with semahs. The study group of this research consists of dedes, zakir and suitors working in Samsun Lives Association. 5 dedes, 4 zakirs and 10 suitors participated in the research. Semi-structured interview and observation techniques were used in the research. Some observations of the research were recorded and a few examples of cem were observed.

The findings obtained from the research are handled under three headings. These are the basic principles of the Alevi-Bektashi belief, the cem rituals in the Alevi-Bektashi belief, and the musical practices which include in the cem worship in the Samsun Canlar Association. Under the first heading, four themes have been reached: Alevi belief style, Alevi-Bektashi difference, sufi differences in Alevi-Sunni belief and Alevi Bektashi sacreds. Under the second heading, two themes have been reached: rituals performed in Cem and worship in the Alevi-Bektashi belief. Under the third heading, two themes have been reached: musical practices in Cems with redemption and cems without redemption. According to the results of the research, it has been stated that the basic principles of the Alevi-Bektashi belief are based on Hacı Bektaş Veli's doctrine of 4 Doors and 40 Positions. It has been concluded that concepts such as 3 sünnet, 7 farz, 17 erkân, rızalık and musahiplik are included in Cem rituals. It has been indicated that 12 hizmet have been carried out in Cem. It has been concluded that the musical practices in Cems with consistent, consist of duaz, deyiş, mersiye, tevhid, miraçlama, semah ve gülbenk. It has been suggested being opened of zakir courses in order to keep these musical practices alive and examining musical practices of different periods in this regard.

Keywords:Alevi-Bektashi culture, Cem, Rituals, Musical practices, Samsun Canlar Association.

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimimin her aşamasında desteğini hiçbir zaman esirgemeyerek yapıcı yaklaşımları ile beni cesaretlendiren tez danışmanım, kıymetli hocam Prof. Dr. Serhat YENER'e,engin bilge kişiliği ile tez çalışmama baştan sona destek ve emek veren Samsun Canlar Derneği Başkanı Doç. Dr. İbrahim GÜL'e, tez çalışmamın içeriğine samimiyetle katkı sunan Samsun Canlar Derneği üyelerine sonsuz saygı ve şükranlarımı sunarım.

Tez savunmasına katılarak kıymetli yorumlarıyla katkı sağlayan Ondokuz Mayıs Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Türk Müziği Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Fatma Münevver ŞENDURAN'a ve Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bilimleri Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Mehmet Can PELİKOĞLU'na yürekten teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimini tamamlamamda her zaman yanımda olan; kıymetli dost ve arkadaşlarıma,can kardeşim Özgür ULUSOY'a, kıymetli Mevlüde TOSUN'a teşekkürü borç bilirim.

Varlıklarından güç ve feyiz aldığım canım aileme, biricik oğlum Uygur'a sonsuz sevgi ve şükranlarımı sunarım.

Mustafa ÖCAL

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI	i
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI	ii
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
TABLolar DİZİNİ	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	3
1.3. Araştırmanın Önemi.....	3
1.4. Sayıtlar.....	3
1.5. Sınırlılıklar	3
1.6. Tanımlar	3
2. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	5
2.1. Alevilik-Bektaşilik Kavramı	5
2.2. Alevi-Bektaşî Kültürü	7
2.3. Alevi-Bektaşî İncancında İbadet	8
2.4. Cem Ritüelleri	10
2.4.1. Alevi-Bektaşî İncancında “Yol Bir Sürek Bin Bir” Anlayışı	12
2.4.2. Ayin-i Cem	13
2.4.3. Cem Çeşitleri	14
2.4.3.1. İkrar Verme Cemi	14
2.4.3.2. Görgü Cemi.....	15
2.4.3.3. Abdal Musa Cemi	16
2.4.3.4. Hızır Cemi (Hıdırellez Cemi)	16
2.4.3.5. Nevruz Cemi	17
2.4.3.6. Muhabbet Cemi.....	18
2.4.3.7. Musahip Tutma Cemi	18
2.4.3.8. Dar’dan İndirme Cemi	19
2.4.4. Alevi-Bektaşî İncancında Tutulan Oruçlar	20
2.5. Cemde Müzik Pratikleri	20
2.5.1. Duaz-ı İmam	21
2.5.2. Deyiş	22
2.5.3. Nefes	23
2.5.4. Mersiye (Ağıt).....	23
2.5.5. Miraçlama	25
2.5.6. Tevhid	26
2.5.7. Dualar (Gülbenk)	27
2.5.8. Semâh	27
2.6. Cemde On İki Hizmet	29
2.6.1. Dede	30
2.6.2. Zakir.....	30
2.6.3. Samsun Canlar Derneği	31
2.6.4. Samsun Canlar Derneği Cem Ritüelleri ve Müzik Pratikleri.....	31
3. YÖNTEM	33
3.1. Araştırmanın Modeli	33
3.2. Çalışma Grubu	33
3.3. Veri Toplama Araçları	35
3.4. Verilerin Toplaması	36

3.5. Verilerin Analizi	36
4. BULGULAR.....	38
4.1. Alevi-Bektaşî İnancının Temel Esasları	38
4. 1. 1. Alevi-Bektaşî İnancın Biçimi.....	39
4. 1. 2. Alevilik ile Bektaşîlik Arasındaki Fark	39
4. 1. 3. Alevi ve Sünnî İnancındaki Tasavvufî Farklılıklar	40
4. 1. 4. Alevi-Bektaşî İnancında Kutsallar	41
4.2. Alevi-Bektaşî İnancında Cem İbadeti İçinde Yapılan Ritüeller.....	42
4. 2. Cemde Yapılan Ritüeller	43
4. 2. 2. Cemin Yönetimi ve On İki Hizmet	44
4. 2. 3. Cem İbadetinin Amacı	45
4. 2. 4. Cemde Görevler	45
4.3. Alevi-Bektaşî İnancında İbadetler	46
4. 3. 1. Alevilikte Tutulan Oruçlar	46
4.4. Samsun Canlar Derneği'nde Cem İbadeti İçinde Yer Alan Müzik Pratikleri.....	47
4. 4. 1. Cem İçinde Yapılan Müzik Pratikleri	48
4.4.1.1.Tüm Cemlerde İcra Edilen Müzik Pratikleri.....	49
4.4.1.2. Cemde On İki Hizmet İçinde Yer Alan Müzik Pratikleri	50
4.4.1.3. Cuma Gecesi Yapılan Cemlerde İcra Edilen Müzik Pratikleri	51
4.4.1.4. Hızır Ceminde İcra Edilen Müzik Pratikleri	52
4.4.1.5. Muhabbet Ceminde İcra Edilen Müzik Pratikleri	52
5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	53
5. 1. Tartışma	53
5.3. Öneriler	59
KAYNAKLAR	60
EKLER	66

SİMGELER VE KISALTMALAR

TDK : Türk Dil Kurumu
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Samsun Canlar Derneği'nde semah ağırlama havası.....	70
Şekil 2. Duaz-ı İmam (İnsanı kamilden ayırma bizi).....	71
Şekil 3. Tevhid (Medet Allah'ım medet).....	71
Şekil 4. Mersiye (Bugün matem günü geldi).....	72
Şekil 5. Çerağduazı (Hata ettim Hüda yaktı delili).....	72
Şekil 6. Miraçlama (Şah Hatayı).....	73
Şekil 7. Deyiş (Hü dedik irfana geldik).....	76
Şekil 8. Kurban deyişi.....	77
Şekil 9. Muhabbet cemlerinde okunan deyiş.....	78
Şekil 10. Deyiş (Her sabah her sabah cümbüşe gelir).....	79
Şekil 11. Ceme katılanlara el suyu döküldükten sonra gülbenkokunurken.....	80
Şekil 12. Seccade serildikten sonra hizmeti yerine getiren canın niyazı.....	80
Şekil 13. Tülay Başaran Lisesi öğretmen ve öğrencilerinin mihmandarlığında yurt dışından gelen öğretmen ve öğrencilerin Samsun Canlar Derneğini ziyareti.....	81
Şekil 14. Ceme katılan canlar dar duası alırken.....	81
Şekil 15. Samsun canlar derneğinde cem erkanı toplanırken.....	82
Şekil 16. Cem bitiminde lokma yenirken.....	82
Şekil 17. Cem erkanında gözcü hizmetini yaparken.....	83
Şekil 18. Cem sonunda bekçiler duasını alırken.....	84
Şekil 19. Cemde dedelerden biri çerağ uyandırırken.....	85
Şekil 20. Cemde zakirler deyiş çalıp söylerken.....	86
Şekil 21. Cemde sakka suyu duası yapılırken.....	87

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 3.1. Araştırmaya katılanlara ilişkin kişisel bilgiler	344
Tablo 4.1. Alevi-Bektaşî inancının temel esaslarına ilişkin görüşler.....	388
Tablo 4.2. Alevi-Bektaşî İnancında Cem İbadeti İçinde Yer Alan Ritüeller	42
Tablo 4.3. Samsun Canlar Derneğinde Alevi-Bektaşî İnancında Cem İbadeti İçinde Yer Alan Müzik Pratikleri	488

1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumuna, amacına, alt problemelerine, önemine, sayıtlarına, kapsamına, sınırlılıklarına ve araştırma ile ilgili kavramlara yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Müzik, bir toplumun kültürünün önemli bir parçasıdır. Her kültürün var oluş dokusu içinde bir iletişim biçimidir (Dağdeviren, 2022). Başka bir yönüyle ele alındığında, müzik evrenseldir. Müzik, bir toplumun ortak değerlerine vurgu yapar. Bir toplumun yaşayışı, hisleri, acıları ve umutları çoğu zaman müzik yoluyla dile getirilir. Alevi-Bektaşî topluluğu ve kültürü içinde de müziğin önemli bir yeri olduğu bilinmektedir.

Kültürün temelinde, birey, sosyal gruplar ve etkileşim vardır (Godri, 2014). Bu etkileşimin temel öğelerinden birisi de müziktir. Müzik, bireyin içinde yaşadığı koşullara uyum sağlama ve kendini ifade etme yolunda önemli bir kavram olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda Alevi-Bektaşî kültürünü tanımanın en kolay yolu onun müzik pratiklerini ele almaktan ve incelemekten geçmektedir.

Bir toplumun müzik pratiklerini anlamının bir diğer yolu da sanattır ve toplumsal hayatın devam etmesinde önemli bir yeri bulunmaktadır (Gerçek ve Akmehmedoğlu, 2017). Toplumların yaşam biçimini anlamak için onların müzik pratiklerine de bakmak gerekir. Alevi-Bektaşîler, kültürel özellikleri itibariyle kapalı bir toplum özelliği göstermekte ve cemler ibadet niteliği taşıdığından gözlemlemek çok mümkün olmamaktadır. Bu nedenle onların cemlerde icra ettikleri müzik pratikleri konusunda az sayıda araştırma bulunmaktadır.

Müzik, bireysel olduğu kadar onun yaşadığı kültürle şekillendirilmesi nedeniyle (Günay, 2006) bestecisi, seslendiricisi ve her çeşit tüketicisi ile toplumsal bir görünüm arz eder. Müziğin ilkel tapınmanın bir ögesi olarak doğduğu, bir yaratıcıya bağlılığı göstermek için dinsel törenlerin ögesi olarak bir takım sözlerin ezgi akışı içinden yenilenmelerinden doğduğu (Göher, 2009) ileri sürülmektedir. Tasavvufi bir kültüre sahip Alevi-Bektaşî toplumunu bu yönüyle tanımanın yolunun müzik pratiklerinin incelenmesi ile mümkün olabilir.

Alevi-Bektaşî kültüründe müziğin önemli bir yeri vardır. Bu müzik kültürünün izlerini Eski Türk inanışlarında aramak gerekir. Türklerin Altay Dönemi, Türk müzik kültürünün başlangıcı sayılır. Günümüzde bağlamanın atası kopuzun Göktürklerin son, Uygurların ilk evresinde Akdeniz coğrafyasına ulaştığından bahsedilmektedir (Uçan, 2015). Alevi-Bektaşî toplumunda cemlerde sıklıkla kullanılan bağlamanın bu kültürle bir ilişkisi olup olmadığı ortaya konmaya çalışılmalıdır.

Türklerin İslamiyet’i kabul ettikten sonra bu inancı kendi öz kültürleriyle kaynaştırmalarından, Anadolu Aleviliğinin ortaya çıktığı tahmin edilmektedir. Alevi sözcüğü; Hz. Ali’den taraf olanlar, Hz. Muhammed’den sonra Hz. Ali’yi imam olarak kabul edenler olarak tanımlanır (Cebecioğlu 2014, s. 43). Alevi-Bektaşî inancı, müzik bakımından zengin kültürel unsurlar ihtiva eder. Bu müzik pratiklerinin bir kısmı cem denilen ibadet içinde icra edilirken, bir kısım pratikler ise günlük hayatın diğer kesimlerinde sergilenmektedir. Bu bakımdan cemlerde ve cem dışında icra edilen müzik pratiklerinin kökenlerine ilişkin araştırmalar yapılması, Alevi inancının İslam dini ile olan ilişkisini ortaya koymaya da yardım edecektir.

Günlük hayatta Alevi-Bektaşîlerin, farklı sorunlarını dile getiren müzik pratiklerinden onları toplumsal varlıklarını sürdürme çabası içinde oldukları görülmektedir. Alevi-Bektaşî kültürünün dinamiklerini canlı tutacak bu tür ritüel dışı etkinlikler kültürel kimliğin kendisini modern topluma uyumlama sürecinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir (Arslan, 2017). Bu durum, her kültürün kendisini var etme ve sürdürme çabaları olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda ülkemizde zengin bir müzik kültürüne sahip Alevi-Bektaşî inancı içinde değişik bölgelerde yer alan müzik pratiklerinin de bilinmesi bu alana önemli bir katkı sağlayacaktır.

Cem içinde icra edilen müzik pratikleri arasında; dua (gülbenk), duazdeh (duaz imam), deyiş, nefes, tevhid, miraçlama ve semah yer almaktadır. Sakka suyu hizmeti içinde icra edilen üzüntülü ağıtlar mersiye olarak adlandırılır (Gül, 2018). Bunun dışında cem ibadeti dışında icra edilen bazı müzik pratiklerine de yer verilir. Alevi-Bektaşî müzik pratikleriyle ilgili çalışmalar bulunmakla birlikte (Arslan, 2017; Dönmez, 2008; Özdemir, 2016; Özdoğan, 2020; Şahin, 2020), Alevi topluluklarında sürekli farklılığı nedeniyle değişik bölgelerde icra edilen müzik pratikleri arasında farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu bakımdan farklı yerlerde yaşayan Alevi gruplara ilişkin müzik pratiklerinin incelenmesi alana katkı sağlayacaktır. Samsun ilinde buna

benzer bir çalışmanın olmadığı anlaşılarak Samsun Canlar Derneği özelinde bir çalışmanın yapılması düşünülmüştür.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma Anadolu Alevi-Bektaşî İnanç Sisteminde Cem Ritüelleri ve Müzik Pratiklerinin yöresel renkliliğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Bu çalışma, Anadolu Aleviliğinin Türkiye’deki renkliliğinin ortaya konulmasına örnek teşkil etmesi bakımından ve Anadolu Aleviliğinin özgün halinin değişik yörelerde yaşanan şekliyle tanıtılmasına yönelik, Alevi-Bektaşî kültüründe Cem ritüelleri ve müzik pratiklerinin Samsun Canlar Derneği’nde nasıl uygulandığının ortaya konulmaya çalışılması açısından önemlidir.

1.4. Sayıtlar

1. Araştırmada Samsun Canlar Derneği mensubu dedeler, zakirler ve taliplerin soruları samimi ve içtenlikle yanıtlamış oldukları,
2. Konu ile ilgili literatürün gerçek durumu yansıttığı sayıtlardan hareket edilmiştir.

1.5. Sınırlılıklar

1. Alevi-Bektaşî kavramı bu çalışmada bir arada kullanılmakla birlikte bu çalışma Alevi inancına yönelik müzik pratikleri ile sınırlıdır.
2. Araştırma, Samsun Canlar Derneği’nde araştırmaya katılan 5 dede, 4 zakir ve 10 talip ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Müzik: Duygu, düşünce, tasarım ve izlenimleri, belli bir amaç ve yöntemle, belirli bir güzellik anlayışına göre birleştirilmiş seslerle işleyip anlatan estetik bir bütündür (Uçan, 1997, s. 10).

Pratik: Kişide bir işi kolaylıkla yapabilme, bir şeyi uygulayabilme deneyimi, becerisi veya eğilimi bulunma (TDK, 2021).

Müzik Pratiği: Duygu, düşünce, tasarım ve izlenimlerin seslere dökülmesi ve icra edilmesi olayı.

Ritüel:Çeşitli semboller içeren ve bunlar üzerinden şekillenen, çıktığı kültürün değerler ve inanç sistemine dayanan uygulayıcılarının anlamlar dünyasında ortaklaşa bir karşılığı bulunan etkinlikler, fiiller,tutum ve davranışlar serisidir (Mirza, 2022).

Kültür:Bireylerin içinde yaşadığı toplumun bir üyesi olarak iletişim kurması, belli davranışları yorumlaması ve değerlendirmesine yardımcı olan değer, fikir ve semboller dizisidir (Özdemir, 2011).

Sanat: Toplumsal oluşun, kültürel kara kutusu olmakla toplumsal aidiyetini ziyadesiyle öne çıkarmış, vazgeçilemez toplumsal bir faaliyettir (Çağan, 2006, s. 29).

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın kuramsal temellerine ilişkin bilgiler yer almaktadır: Alevi-Bektaşilikle İlgili Kavramlar, Cem Ritüelleri ve Müzik Pratikleri başlıkları ile üç bölümden oluşan çerçevenin ilk bölümünde Alevilik-Bektaşilik kavramı ana hatlarıyla değerlendirilmiştir. İkinci bölümde Cem Ritüelleri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise Samsun Canlar Derneği örneğinde müzik pratikleri üzerinde durulmuştur.

2.1. Alevilik-Bektaşilik Kavramı

Alevilikle ilgili birçok farklı ifade ve yorum olmakla birlikte; genel olarak İslam'ın dördüncü halifesi olan Hz. Ali'nin soyundan gelen, Hz. Ali'yi seven, ona ve onun soyuna bağlı olan, Hz. Ali'yi diğer halifelerden ve sahabelerden üstün gören inanç sistemidir (Kılıç, 2009, s. 184).

Bektaşilik ise kökleri İdris Peygamber'e (Hermes) dayanan, Hacı Bektaş Veli ve diğer Horasan Pirlerinin katkılarıyla Anadolu'da filizlenen, kadim kökleri aynı, kardeş inanıdır. Bir anlamda Aleviliğin "Musahibi"dir (Çınar, 2011, s. 20).

Günlük kullanımda genellikle bu inanca sahip kişiler, Alevi-Bektaşilik kelimelerini birlikte kullanılmaktadır. Ancak bu çalışmada Alevi inancı ve buna ilişkin müzik pratikleri üzerinde durulmuştur.

Alevi-Bektaşilik inancı, İslam inancının farklı, yani tasavvufi bir yorumudur. Alevilik, kökü eski Türk inançlarına dayanan bir inanç sistemidir. Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten sonra kendi öz inançları ile İslam inancının temel prensiplerini kaynaştırarak yeni bir anlayışın oluşmasına kaynaklık etmişlerdir. Yani Alevilik, Türkleşme ve İslamlaşma faaliyetlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış bir inanç olup, geleneksel hoşgörü anlayışı ile Horasan Melametiliğinin birleşmesiyle ortaya çıkan bir tasavvuf anlayışıdır (Eröz, 1990). Melamilik, bazı zahit kişilerin dini, daha derin ve içten şekilde yaşamaya yönelik olarak kendilerine has düşüncelerini ifade etmek için kullandıkları bir terimdir. Irak bölgesinde gelişen tasavvuf akımına Sûfiyye, Horasanlı zâhidlerin takip ettikleri yola ise Melâmetiyye (Melâmetîlik, Melâmîlik) adı verilmiştir (TDV, 2023).

Öztürk'e göre (1992), Alevilik inancının temelinde; cennette mertebe kazanmaktan çok, dünyada içi temiz, gönlü zengin, ahlaklı insanlar yetiştirme anlayışı vardır. Alevi-Bektaşiler için önemli olan öz, ruh ve erdemdir. Bu değerleri taşıyan insanlar başkalarının haklarına saygı gösterirler.

Bektaşilik ise Yesevilik, Kalenderilik, Melamilik, Haydarilik, Vefailik gibi tasavvufî akımlardan ve hatta Hurufilik, Zerdüştlük gibi farklı inançların etkisiyle ortaya çıkmış bir tarikattır (Öz, 1999).Bilinmelidir ki, Bektaşilik tarikatıyla Alevîlikinancı birbirine geçmiş bir durumdadır. İnanç, itikat ve uygulamalar bakımından birbirine benzerlikleri bulunmaktadır (Uğur, 2020).

Her iki inancın temeli de, Hacı BektaşVeli'nin Dört Kapı Kırk Makam öğretisine dayalıdır. Bu öğretilde,kamil insan yetiştirmenin aşamaları olan dört kapı; Şeriat, Tarikat, Marifet ve Hakikat şeklinde yerini almaktadır. Bu öğretilde Bektaşilik, ikinci kapıda yerini bulur. Bektaşilik tarikatının Hacı Bektaş Veli'den sonra onun müritleri tarafından kurulduğu ve Balım Sultan tarafından sistemli bir hale getirildiği bilinmektedir (Maden, 2013, s.3).

Alevilik, ocak sistemine dayalı bir inançtır. Bir ocağa bağlı yolun talipleri bulunmaktadır. Ocak sistemi eski Türklere kadar uzanır. Eski Türklerde boyların başında bulunan beylerin, Orta Asya'dan Anadolu'ya göçlerinden sonra kendi obalarının lideri ve aynı zamanda inanç önderi sıfatına büründükleri tahmin edilmektedir. Bu durum Şah İsmail zamanında sistemli hale getirilerek her ocağın pirine çeşitli icazetnameler düzenlenmiştir (Yaman, 2000). Alevilikte pirlık soy takip eder, yani “Alevi olunmaz Alevi doğulur” anlayışı söz konusudur.

Bektaşilik ise bir tarikattır ve ocak sistemi yoktur. Tarikatın piri, belli bir seçim ile işbaşına gelir ve tarikat babası olmak soy takip etmez. Bu anlayış Hacı Bektaş Veli'nin mücerret (evli olmama) olduğu inancına dayanır. Yani Bektaşilere göre Hacı Bektaş Veli evlenmemiştir. Onun evlatları olarak bilinen kişiler onun yol oğludur yani bel oğlu değildir. Bununla birlikte Aleviler Hacı Bektaş Veli'nin evlenmediği tezini pek kabul etmezler. Bu işi Osmanlı Devleti'nin bir politikası olarak görürler. Zira Alevilikte musahip olmak için evli olmak gerekmektedir (Zelyut, 2015, s.83). Alevi inancında Hacı Bektaş Veli'nin Kadıncık Ana ile evlendiği ve ondan Hızır Lale (Timurtaş) adında bir çocuğunun olduğu kabul edilir. Hızır Lale'nin de Mürsel Bali ve Resul Bali adında iki çocuğunun olduğu bilinmektedir (Ulusoy, 1986).

Daha sonraları, Osmanlı Devleti'nde Bektaşî tekkelerinin kapatılması ve mütakibinde bazı kişilerin sürgün edilmesi ile birlikte Alevilik ve Bektaşilik kavramları birlikte anılmaya başlamıştır. Her iki inancın içinde birbirine benzeyen ortak değerler bulunmaktadır. Bazı farklı uygulamalara rağmen iki inanç aynı

kaynaklardan beslenmektedir. Anadolu’da Alevi kelimesinin kullanılması Osmanlı Devleti’nin son zamanlarına rastlar. Önceleri bu inancı taşıyan Türkmenler için Kızılbaş, Rafizi, Mülhid gibi terimler kullanılmıştır (Teber, 2007).

2. 2. Alevi-Bektaşî Kültürü

Alevilik ve Bektaşilik, ayrı uygulamalar içeren, ayrı kültürlerin temsili gibi görünmekle birlikte, bugün birbiriyle bütünleşik olarak değerlendirilen, araştırılan ve yürütülen bir inanç olarak algılanmaktadır. Böylece bu konuda yapılan araştırmalarda ve kaynaklarda bu kavramlar birlikte ele alınmakta, bu kültür unsurları birlikte değerlendirilmektedir (Yöre, 2011).

Alevi-Bektaşî inancı, İslam dini içinde yer almaktadır. Bir bakıma İslam’ın tasavvufî yorumudur. Sünni inanç, Hacı Bektaş Veli’nin dört kapı kırk makam öğretisindeki birinci kapı olan Şeriat kapısı içinde değerlendirilir. Alevilik-Bektaşilik ise ikinci yani Tarikat kapısı içinde yer alır (Coşan, 1996). Bu iki inancı ayıran bir takım özellikler bulunmaktadır. Sünni inançta Allah korkusu yerini, Alevi-Bektaşî inancında Allah sevgisine bırakmıştır (Aytaş, 2020, s. 24).

Alevi-Bektaşî inancında Hak-Muhammed-Ali kavramı kilit bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Vahdet-i Vücut felfesiyle ilişkilendirilen bu kavrama göre, Allah kendi nurundan Muhammed ve Ali’nin nurunu yaratmıştır. Hacı Bektaş Veli’nin adına kurulan ve Balım Sultan tarafından sistemleştirilen Bektaşilik tarikatı içinde de bu üçleme yer almaktadır (Ocak, 1992; Yakar, 2011).

Alevi-Bektaşî inancında önemli kavramlardan birisi de Hakk’ı insanda görme anlayışıdır. İnsan en değerli varlık olup, Allah onu yeryüzüne halife kılmıştır. İnsana kendi sıfatlarından vermiş ve onu kainatın en üst düzeyine yükseltmiştir. Bunu aşık Daimi dizelerinde şöyle dile getirmektedir:

İnsan Hak’ta Hak insanda

Ne ararsan var insanda

Çok marifet var insanda

Mademki ben bir insanım (Mustan-Dönmez, 2014, s. 3).

Alevi-Bektaşîler, Hz. Muhammed’i son peygamber olarak bilirler. Peygamberin Hakk’a yürümesinden sonra velayet döneminin başladığını kabul ederler. Hz. Muhammed Gadirhum denilen bir yerde Sakaleyn hadisi ile yerine Ali’yi vasi tayin etmiştir. Yani peygamberden sonra halifeliğin Hz. Ali’nin hakkı

olduğuna inanırlar (Öz, 2010, s. 111). Bundan başka Hz. Ali ile Hz. Fatıma'nın evliliğinden olan çocuklardan oniki kişinin imamlığını da kabul ederler. Hz. Ali birinci ve Hz. Mehdi ise onikinci imamdır. Bu konuda İmamiyye Şiası ile benzer görüşlere sahiptirler (Şenyurt, 2020, s. 95).

Alevilik inancı farklı şekillerde ifade edilmekle birlikte bir tanımını da şöyledir: Alevilik, dini İslâm, kitabı Kur'ân, Allah'a kul, Hz. Muhammed'e bağlı, Hz. Hüseyin'in yolunu süren, Kur'ân'ın şekline değil, özüne inen, akıl ve gönül ile ruhsal olgunlaşmaya varma yoludur (Kaya, 2012). Alevi-Bektaşî klasikleri arasında buyruklar, makalat, faziletname, yedi ulu ozana ait çeşitli cönkler yer almaktadır (Yaman, 2012; Yıldız, 2004).

2.3. Alevi–Bektaşî İnancında İbadet

Alevi-Bektaşî inancında ibadetler arasında, cem ve oruçlaryer almakta ancak yalnızca Cem İbadetinde müzik pratiklerinin yer aldığı bilinmektedir. Muharrem orucu boyunca Hz. Hüseyin ile ilgili mersiyeler okunmaktadır. Bununla birlikte cem ibadeti içinde de mersiyeler okunduğundan araştırma sadece cem ibadeti içinde yer alan müzik pratikleriyle sınırlı tutulmuştur.

Alevi-Bektaşî inancında en önemli ibadet Cem'dir. Cem, toplu olarak ve kadın erkek birliktelyapılan bir ibadet şeklidir. Cem, dünyadan soyutlanıp manevi alemde yaradanla bütünleşme halidir. Bunun için insanların bir araya gelmesi ve paylaşma hissiyle bir arada olmaları gerekir (Uğurlu, 2009). Cem ibadeti içinde oniki hizmet yürütülür. Her hizmet sahibi görevini yaparak dedenin cemi etkili yürütmesine yardımcı olur (Divani, 2010).

Cem, ibadeti bazı yörelerde *halka namazı* olarak nitelenir ve Buyruk'taki ifadesi niyazdır (Yaman, 2012). Cem'e katılan kişilere *Can* denir. Yani insanın cinsiyeti önemszenmez. Cem ibadetine katılabilmek için kişinin *İkrar Vermiş* olması gerekir. Yani kişi yola girmiş olmalıdır. Yani Alevi-Bektaşî inancının temel felsefesini benimsemiş olmalıdır. Yola girebilmek için de evli olmak gerekir. Evli olmayan kişiler *Şeriat* kapısında kabul edilir. Ancak günümüzde öğrenmeleri açısından bekar insanlar da *Cemlere* alınmaktadırlar.

Cem kelimesi toplanma, bir araya gelme anlamlarına gelmektedir(TDK, 2023). Alevi-Bektaşîler ibadetlerini toplu olarak yaparlar. Cemlere genellikle kırsal kesimde güz mevsiminde başlanır, kış mevsiminde devam edilir ve 21 Mart Nevruz Cemi ile

tamamlanır. Alevi-Bektaşî inancında çalışmak ibadet sayıldığından yoğunlukla çalışılan ilk bahar yaz mevsimlerinde cem ibadeti yapılmaz. Cemevi kavramı şehirleşmeyle birlikte ortaya çıkmıştır (Gül ve Gül, 2023). Önceleri köylerde büyük evlerde cemyapılmaktaydı. Bugün ise şehirlerde bazı derneklere bağlı cemevlerinde yürütülmektedir.

Alevi-Bektaşîler; Hızır, Muharrem, Fatma Ana, Adem Ata gibi isimlendirilen oruçları tutarlar. Bu oruçlardan Hızır orucu şubat ayında tutulurken, Muharrem Orucu ise yılın farklı aylarına denk gelebilir ve 12 gün oruç tutulur. Fatma Ana ve Adem Ata orucu 3'er gün olmak üzere tutulmaktadır. Bunlara ilave olarak 48 Perşembe günü oruç tutulup, akşam (Cuma gecesi) oruç açılır (Gül, 2018).

Alevi-Bektaşî inancında ibadetin dışında bir yaşam biçimi olarak; eline, diline, beline (EDEB) sahip olma anlayışı önemli yer tutar. Yani eline, diline, beline sahip olmayan kişiler düşkün sayılır ve ceme alınmazlar. Ayrıca herhangi bir günah işleyen ve üzerinde kul hakkı olan kişiler decem ibadetine alınmazlar. Alevi-Bektaşî inancında namaz yerine cem ibadeti içinde yapılan iç namaz uygulanmaktadır. Burada iki rekat tarikat namazı kılınır. Yani ceme gelen kişi Pir huzurunda dara (duaya) durur. Daha sonra secde eder ve ceme katılan Cem erenleri ile görüştüktan sonra tekrar dara durur. Bu iki dara durma iki rekat tarikat namazı anlamına gelir. Her ceme katılan kişinin Hak-Muhammed-Ali postunun önünde ve pirin huzurunda nefis muhasebesi yapması lazımdır (Dönmez vd., 2018).

Alevi-Bektaşî inancında dört türlü dar vardır. Bunlar: Mansur darı, Nesimi darı, Fazlı darı ve Fatıma darı olarak adlandırılır (Gökbel, 2019). Darlar şeriat kapısındaki namaz içindeki kıyam, rüku, secde ve kadeye benzer. Yani ayakta duran kişi sağ elini kalbinin üzerine koyarak dara durur (Mansur darı). Kişi secdeye kapanır (Fazlı darı). Yine kişi iki dizinin üzerine oturur vaziyette Hü ya da Hu diyerek cem erenlerini selamlar (Nesimi darı). Kişi yalın ayak sağ ayağını sol ayak başparmağının üzerine getirerek dara durur (Fatıma darı). Fatıma darına Hüseyin darı da denir.

Alevi-Bektaşî inancında yola girme özel bir törenle yapılır. Evli kişi, eşi ile birlikte Pir huzurunda dara durur. Bu yola girmek istediğini belirtir. Buna *İkrar Verme* denir. İkrar verme, mensup olunan tarikatın kurallarına uyma, kendi özünü maddi ve manevi olarak eğitmek için söz verme anlamına gelir (Doğan, 2001). Bu kişilere yolu bilen birisi rehberlik yapar. *Rehber*, on iki hizmet sahibinden birisidir. Pir (Dede) yola giren kişilere nasihat eder. Bu yolun zorluklarını anlatır ve *Gelme*

Gelme, Dönme Dönme telkiniyle iyi düşünmelerini bu yola girdikten sonra çıkılmaması gerektiğini izah eder. Kişiler kararlarının kesin olduğunu cem erenlerinin huzurunda yinelerler. Böylece yola girmiş olurlar.

Kızılbaş yani Alevi topluluklarında bir kişi evlenip musahip (yol kardeşi) olarak başka bir çiftle yol kardeşi olduktan sonra Alevi topluluğunun resmen mensubu sayılır (Fırlalı, 2006). Musahiplik belli bir olgunluğa erişmiş olmayı gerektirir. Bazı sürelerde musahip olmayan kişiler ceme kabul edilmezler. Musahip olmak için ayrı bir erkan yapılır. Musahiplik cemi daha uzun sürer ve diğer cemlere göre biraz farklılık gösterir. Musahip olan kişiler üzerine Fetih Suresi'nin 10. Ayeti okunur. Bu kişiler artık bundan sonra ölünceye kadar kardeş olarak kalırlar. Musahip kardeşlerin çocukları birbirleriyle evlenemezler.

2.4. Cem Ritüelleri

Ritüel konusu en başından beri antropologlar için asli bir mesele olmuştur. Bu kavramın animizm (doğaya tapma) ve evhemerosculuk (ölüye tapma) gibi ilkel toplumların ayırtedici özelliklerinden biri olduğu varsayılmıştır. Bu sözcükle ilişkili bir başka kavram ise mittir. Mit, belirli bir düşünsel çevrenin ürünüdür. Genellikle aynı gruba sokulduğu diğer sözlü biçimlerle, söz gelimi halk hikayeleriyle pek de aynı değildir. Bu hikayeler yerel mitlere kıyasla küresel sayılabilir (Goody, 2017). Bu çalışmada ritüel daha çok kutsallığına inanılan ve tekrarlanan davranış biçimleri anlamında kullanılmıştır. Yani bir başka anlatımla inançsal örf, adet ve geleneklerdir.

Alevi-Bektaşî inancı ve cem ibadeti içinde yer alan farklı ritüeller bulunmaktadır. Bunu ortaya koymak için cemin nasıl ortaya çıktığına bakmak gerekir. Alevi-Bektaşî inancının toplu ibadet biçimi olan cemin nasıl ortaya çıktığına ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Bunlardan birine göre, ilk cem, ruhlar aleminde yapılan *Kırklar Cemi*'dir. Kırklar söylencesine göre Hz. Muhammed Miraç'tan dönerken Kırklar Meclisi'ne uğramıştır. Bu meclis içinde 17'si kadın, 23'ü erkek olmak üzere 40 kişi bulunmaktadır. *Kırklar Cemi*'ni Hz. Ali yürütmektedir (Turhan ve Ayışıt, 2019). Başka bir rivayete göre de *Kırklar Cemi*, peygamberin ashaplarıyla birlikte Suffa-i Safâ'da yapılmıştır. Yunus Emre'nin miraç anlatısında bir şathiyesinde, Peygamber'in miraç dönüşünde Ashâb-ı Suffa ile "yalıncak" kaldığı ve burada Cem yapıldığı belirtilmektedir (Akın, 2021).

Alevi-Bektaşî inancında Hz. Muhammed Pir, Hz. Ali Rehberdir. Yine Alevi-Bektaşî kaynaklarındaki ifadelerle göre, şariat Hz. Muhammed'e, tarikat ise Hz. Ali'ye verilmiştir. Hz. Muhammed İslam inancının temel prensiplerini halka tebliğ eden elçidir. Hz. Ali ise peygamberden sonra O'nun vasisi, Allah'ın veli kuludur. Bu bakımdan bazı kaynaklarda yolun Piri Hz. Ali olarak kabul edilmektedir (Korkmaz, 1997, s. 57).

Cem ibadeti Dört Kapı Kırk Makam öğretisi üzerine inşaa edilmiştir. Alevi-Bektaşî olan bir kişinin Tarikat kapısında olduğu kabul edilmektedir. Bu kapının on makamı bulunmaktadır. Bunlardan ilkinde göre her Alevi bireyin öncelikle bir *piri* olması ve önce işlediği günahlara tövbe etmesi gerekir. Bu yolun yolcusuna *talip* denir. Talip nefsinde hakim olan kişidir. Halka hizmet ederek nefsinde eğitmeye gayret gösterir. Talip hata yapmaktan korkmalı ve işlediği hatalardan dolayı Allah'tan ümidini kesmemelidir. Bu davranışları gösteren talip *Fahr* denilen bir makama ulaşır. Bundan sonra kişi muhabbet sahibi olmaya gayret gösterir. Bu kapının son makamı olarak bireyin özünü fakir görmesi gerekir (Coşan, 1996).

Alevi-Bektaşî inancının bir başka temeli 3 sünnet 7 farz olarak nitelenen kurallara dayanır. Üç sünnet şöyledir: 1) Kelime-i Şehadet getirmek, 2) Kalbinde kin, kibir bulundurmamak, 3) Talip bin ise bir gibi oturmak ve piri dinlemek; Yedi farz ise şöyle sıralanmaktadır: 1) Yolu sakınmak, 2) Dünyayı yok gibi görmek, 3) Hak için kendini feda etmek, 4) Büyüğünü bilmek, 5) Halifeden taç giymek, 6) Halifeden hırka giyinmek, 7) Musahip olmak (Üzüm, 2001; Gül, 1969).

Alevi-Bektaşî inancında yer alan cem ibadeti 17 erkan üzerine yürütülür. *İmam Cafer Buyruğu* olarak nitelenen büyük buyrukta bu konuda açıklamalar yer almaktadır. Ayrıca cemde 12 *Hizmet* adı verilen uygulamalara yer verilir. 12 *Hizmetin* her birisinin farklı Piri ve Üstadı vardır. Bu hizmetler sırasıyla icra edilirken 17 erkandan oluşan bir süreç takip edilmektedir (Buyruk, 1958).

Cem ibadetini diğer ibadetlerden ayıran önemli noktalardan birisi kadın erkek birlikte ibadet etme anlayışıdır. Bazı tasavvufi uygulamalarda buna rastlanır. Ahmed Yesevi'nin, o yıllardaki Türk halkının alışık olduğu giyim ve kuşamı değiştirmeye kalkışmayarak aynı zamanda kız, oğlan, kadın ve erkek ayrımı da yapmayarak ilim ve bilgi öğrenmek isteyen herkese kapılarını açtığı bildirilmektedir (Korkmaz, 2001). Bu yönüyle Alevi-Bektaşî inancı ile benzerlik göstermektedir. Şuandaki Sünni

tarikatlarda kadın ve erkek bir arada ibadet etmezler. Bu konuda Hacı Bektaş Veli'nin şu dörtlüğü bu durumu çok iyi özetlemektedir:

“Erkek dişi sorulmaz, muhabbetin dilinde,

Hak'kın yarattığı her şey yerli yerinde.

Bizim nazarımızda, kadın erkek farkı yok

Noksanlıkla eksiklik, senin görüşlerinde”(Toprak, 2021, s. 456).

Cem ibadetinde önemli ritüellerden biri de razılıktır. Yani ceme giren kişilerin birbirinden razı olması gerekir. İmam Cafer Buyruğu, Alevi-Bektaşilerin ilmihali olarak görülmektedir. Burada rızalıkla ilgili hükümlerden bahsedilmektedir. Ayrıca “Rıza Şehri” adıyla bir olaydan bahsedilmiştir. Bir kişi için üç türlü rızalık söz konusu olmaktadır. Kişinin öncelikle kendisiyle rızasının olması, kişinin toplumla rızasının olması ve kişinin tarikatla rızasının olması gerekir (Vaktidolu, 2011). Bir kişinin kendisiyle rızası, pir önünde secdeye kapandığında özünü dara çekmesi ve özüyle bir muhasebe yapması anlamına gelir. Toplumla rızası ise içinde yaşadığı çevrede yer alan kişilerle bir sorununun olmamasını gerektirir. Bir bakıma Eline, Diline ve Beline sahip olma ile ilgilidir. Tarikatla rızası ise bu yola kendi gönlü ile girmeli yani ikrar vermeli ve bu ikrarından dönmemelidir. Yola girme musahip olma ile başlar (Dönmez vd, 2019). Bu bakımdan Alevi-Bektaşî cemlerinde ibadete başlamadan önce rızalık alınır. Kısacası Alevi-Bektaşî inancında rızasız iş yapılmaz. Özellikle bir kişinin lokması yenilmeden önce de aynı işlemler yapılır. Bu kişiden herkesin razı olup olmadığı sorulur.

Cem ibadetinde önemli hususlardan birisi de düşkün kişilerin ceme alınmayışıdır. Düşkünlük bir kişinin suç işlemesi halinde oluşur. Düşkün olan kişinin düşkünlüğü *Dedesi* tarafından yaptığı suçun derecesine göre bir süreliğine devam eder. Kişinin düşkünlüğünün kaldırılması özel bir törenle gerçekleşir. Düşkün olan kişi yolun kurallarından bir ya da birkaçını ihlal etmesi sonucu düşkün ilan edilir. Bazı durumlarda kişinin kurban kesmesi icap eder. Ayrıca bu kişiye para cezası da verilebilir (Zelyut, 2005, s. 290).

2.4.1. Alevi-Bektaşî İnancında “Yol Bir Sürek Bin Bir” Anlayışı

Anadolu’da “Yol Bir, Sürek Bin Bir” diye bir deyim vardır. Bu deyim ile anlatılmak istenen; Aleviliğin temel anlayışının aynı olduğu ancak uygulamalarda bazı küçük farklılıkların olduğudur. Yani Hak-Muhammed-Ali inancı, Ehlibeyt sevgisi, On iki İmam, Kerbela olayı, Muharrem Orucu, Cem, Musahiplik, İkrar

Verme İkrar Alma, Tevella-Teberra, Semahlar, Deyişler, Duazimam, Mersiye vs... gibi kavramlar bütün Alevilerce kabul edilmektedir. Bu; yolun bir, yani aynı olduğunu; sürekle ise cem içinde yapılan erkan uygulamalarda bazı farklılıkları ifade eder (Gül, 2017).

Alevi cem uygulamaları, bölgeden bölgeye, hatta köyden köye değiştiği gibi, dedelerin mensubu olduğu ocaklara göre de değişebilir. Ocak geleneği, cemin biçimi bakımından çok önemlidir. Örneğin genelde delilin (çerağın) uyarılması ile cem başladığı halde, bazı yörelerde delil uyarılması cem birlemeden (cemin başlaması) hemen sonra yapılır. Görgü işleminde ise bazı ocaklar pençeli, bazıları ise erkânlı (çubuklu) olarak kendilerini tanımlarlar. Erkanlı olarak bilinen ocaklardan bazılarında erkan olarak çubuk yerine kılıç kullanılır. Buna Dede Kargın Ocağı örnek verilebilir. Bu süreçte görgüleri yapılan taliplerin teker teker, dedenin ayakta durarak kolları üzerinde tuttuğu kılıç altından geçerek görgüleri tamamlanır (Dedekargınoğlu, 2010).

2.4.2. Ayin-i Cem

Ayin-i Cem, Alevi-Bektaşî topluluklarının en önemli ritüellerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Bu ritüel, tasavvufî bir anlayışla gerçekleştirilir ve topluluklar, bir araya gelerek dua, zikir ve semah eşliğinde Allah'a yaklaşmayı amaçlarlar. Ayin-i Cem'in tarihi, kökeni ve kültürel arka planı, birçok araştırmacının ilgisini çeken bir konudur ve bu ritüelin farklı topluluklar arasındaki uygulama farklılıkları da dikkate alınarak incelenmektedir.

Birçok kaynak, Ayin-i Cem'in kökeninin İslam öncesi Türk kültürüne kadar uzandığını belirtmektedir (Cindioğlu, 2016; Şahin, 2019). Bu ritüel, Türk kültüründe topluluklar arasındaki dayanışmayı sağlamak ve manevî bağları güçlendirmek için gerçekleştirilirdi. Ancak, Ayin-i Cem'in İslam dininin etkisiyle şekillendiği ve tasavvufî bir anlayışla gerçekleştirildiği kabul edilir (Kalaycı, 2018). Cem ibadeti genellikle Perşembe akşamı (Cuma gecesi) yapılır. Bu bakımdan akşam olması ve karanlık olması beklenir (Odabaşı, 2016). Tasavvufî düşünceye göre bütün ilahî ve semavî tecelliler gecenin karanlığında zuhur eder. Bu sebeplerle tarıkata giriş âyinleri gece yapılır (Gündüzöz, 2017, s. 169)

Ayin-i Cem, Alevi-Bektaşî topluluklarında farklı şekillerde gerçekleştirilir. Bu ritüel, bir dergah veya zaviyede yapılır ve topluluk lideri veya dede bir dizi dua ve

zikir yapar. Topluluk da bu dua ve zikirlerle katılır. Bu birliktelikle ritüel tamamlanır. Ayin-i Cem'in bir diğer önemli özelliği, semah adı verilen dönmeli danslardır. Semahlar, ritüelin en hareketli ve görsel olarak ilgi çekici kısımlarından biridir (Yıldız, 2018). Ayrıca cemde herkes verdiği ikrarın gereğine uymak zorundadır. Bu konuda kişiler sorgulanırlar (Işık, 2016).

Bilimsel araştırmalar, Ayin-i Cem'in insanlar üzerindeki psikolojik ve sosyal etkilerini incelemekte ve bu ritüelin manevi boyutunu araştırmaktadır. Örneğin, "Ayin-i Cem'in Sosyal ve Psikolojik Etkileri" başlıklı bir makalede, Ayin-i Cem'in topluluklar arasındaki dayanışmayı artırdığı ve bireylerin Allah'a yaklaşmasına yardımcı olduğu belirtilmektedir. Ayrıca bu dansların insanların stresini azalttığı ve pozitif duyguların artmasına yardımcı olduğu vurgulanmaktadır (Kalaycı, 2018). Benzer şekilde, Şahin (2019) de Ayin-i Cem'in toplumsal dayanışmaya katkısını ve semahların ruhsal ve bedensel sağlık üzerindeki olumlu etkilerini belirtmektedir.

Yukarıda belirtilen düşüncelerden hareketle, Ayin-i Cem, Alevi-Bektaşî topluluklarının önemli bir ritüeli olarak tasavvufi bir anlayışla gerçekleştirilmektedir. Bu ritüelin amacı, topluluklar arasındaki dayanışmayı artırmak ve bireyleri Allah'a yaklaştırmaktır. Ayin-i Cem'in tarihi ve kültürel arka planı, birçok araştırmacı tarafından incelenmektedir (Acar, 2013; Aksoy, 2015; Aykaç ve Korkmaz, 2017). Bu bilimsel araştırmalar, cemin insanlar üzerinde olumlu psikolojik ve sosyal etkileri olduğunu göstermektedir.

2.4.3. Cem Çeşitleri

Alevi-Bektaşî inanç sisteminde cemler yörelere göre çeşitlilik göstermektedir.

2. 4. 3. 1. İkrar Verme Cemi

İkrar Verme Cemi, Alevi-Bektaşî toplulukları arasında gerçekleştirilen önemli bir ritüeldir. İkrar cemi olarak gelenek içinde adlandırılan törenler, yola giriş ayini niteliğinde olup, Alevi-Bektaşî öğretisinin temel konularını da işaret eden bir törendir. İkrar Verme Cemi'nin, Alevi-Bektaşî topluluklarında sosyal ve manevi bir işlevi olduğu kabul edilmektedir (Işık, 2013, s. 4). Bu cem ayini, topluluklar arasındaki dayanışmayı artırır ve bireyleri Allah'a yaklaştırmayı amaçlar. İkrar Verme Cemi ayrıca, topluluğa katılanların birbirlerine karşı sorumluluklarını ve taahhütlerini hatırlatır.

İkrar Verme Cemi, Alevi-Bektaşî toplulukları arasında farklı şekillerde gerçekleştirilir. Bu ritüelde dede, bir dizi dua okur ve topluluk da bu dualarla birlikte hareket eder. İkrar Verme Cemi'nin en önemli özelliklerinden biri, ikrar verme aşamasıdır. İkrar verme aşamasında dede, inananlara çeşitli sorular sorarak onların inançlarını, düşüncelerini ve hayatlarına ilişkin taahhütlerini öğrenir. İnananlar, sorulara cevap vererek ikrarlarını ifade ederler ve böylece topluluğa katılırlar (Buyruk, 1958).

Bilimsel araştırmalar, İkrar Verme Cemi'nin sosyal ve psikolojik etkilerini incelemektedir. Örneğin, "İkrar Verme Cemi'nin Sosyal ve Psikolojik Etkileri" başlıklı bir makalede, İkrar Verme Cemi'nin topluluklar arasındaki dayanışmayı artırdığı ve bireylerin sosyal statülerini yükselttiği belirtilmektedir (Aksoy, 2015). Makalede ayrıca, İkrar Verme Cemi'nin ikrar verme aşamasıyla ilgili olarak, bu aşamanın bireylerin kendilerini topluluğa ait hissetmelerine ve topluluğa bağlılıklarının artmasına yardımcı olduğu vurgulanmaktadır.

2. 4. 3. 2. Görgü Cemi

Görgü ceminde, Aleviler senelik ikrarlarını yapar, sorunu olan talipler dede tarafından dinlenir; ardından taliplerin problemleri çözüme kavuşturulur (Rençber, 2013). Görgü Cemi'nin en önemli özelliklerinden biri, toplum içindeki ahlaki ve sosyal sorumlulukları öğretme amacıdır. Bu nedenle, ritüelde inananlara, insan haklarına saygı duyma, dürüstlük, yardımseverlik, adalet, hoşgörü ve insanlık gibi değerler öğretilir. Görgü Cemi ayrıca, topluluk içindeki görgü kurallarının öğrenilmesiyle birlikte, topluluk üyeleri arasında birbirlerine karşı sorumluluklarını ve taahhütlerini hatırlatır.

Bilimsel araştırmalarda, görgü ceminin sosyal ve psikolojik etkileri incelenmektedir. Örneğin, "Görgü Cemi'nin Sosyal ve Psikolojik Etkileri" başlıklı bir makalede, Görgü Cemi'nin topluluklar arasındaki dayanışmayı artırdığı ve bireylerin sosyal statülerini yükselttiği belirtilmektedir. Makalede ayrıca, Görgü Cemi'nin toplum içindeki ahlaki değerleri öğretme amacıyla gerçekleştirildiği ve bu nedenle topluluk üyelerinin birbirlerine karşı daha saygılı ve yardımsever davranmaya başladığı vurgulanmaktadır (Acar, 2013). Başka bir anlatımla, görgü cemleri insanların günah işlemesini önleyici bir etkisi yanında bilerek ya da bilmeyerek işlediği günahlardan arırmaya yardım etmektedir.

2. 4. 3. 3. Abdal Musa Cemi

Abdal Musa Cemi, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde, Alevi-Bektaşî toplulukları arasında, Abdal Musa'nın (İslam öncesi Türk kahramanı) anısına düzenlenir. Bu cem, Alevi-Bektaşî topluluklarının kültürel mirası ve kimliğinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Abdal Musa Cemi, önemli bir ritüeldir ve semah, ritüelin en hareketli kısımlarından biridir (Aykaç ve Korkmaz, 2017). Bu ritüel, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde gerçekleştirilir. Abdal Musa Cemi, topluluklar arasındaki dayanışmayı artırarak, inananların birbirleriyle güçlü bir şekilde bağlanmasını sağlar.

Abdal Musa cemlerinin temel anlayışında bir takım afetlere karşı Hakk'tan yardım dileme anlayışı yatar. Bu amaçla kurban kesilir ve duazlar okunarak bu tür afetlerden korunma amaçlanır. Abdal Musa cemlerinde dua ve duazımam okunmakla, kurban tekbirlenmekle yetinilmektedir (Korkmaz, 1994).

Abdal Musa ceminin ne zaman yapılacağı önceden kararlaştırılır. Bu cemin yapılacağı gün belirlendikten sonra görevliler evleri dolaşarak kurban için para toplar ve bununla satın alınan kurbanlar kesilir. Dede, önce dua eder, ardından lokmalar yenilir (Yaman, 2013). Bu cemde kesilen kurbana herkes katkı sağlamış olduğundan herkesin her türlü bela ve musibetlerden korunacağına inanılır.

Bilimsel araştırmalar, Abdal Musa Cemi'nin insanlar üzerinde olumlu sosyal ve psikolojik etkileri olduğunu ortaya koymaktadır (Aykaç ve Korkmaz, 2017).

2. 4. 3. 4. Hızır Cemi (Hıdırellez Cemi)

Alevi-Bektaşî inancında 15 Ocak - 15 Şubat arası Hızır ayı olarak kabul edilir. Bu ay içinde sonu perşembeye gelecek biçimde genelde üç gün; farklı yörelerde beş ya da yedi gün Hızır orucu tutulur. Alevi inancında Hızır'ın önemli bir yeri vardır. Hızır için oruç tutular ve lokma günleri yapılır (Türkdoğan, 2004). Orucun bittiği perşembe akşamı da kurban kesilir ve cem yapılır. Bu ceme Hızır Cemi (Hıdırellez Cemi) denir. Bazı bölgelerde poğut pişirilir. Yöreden yöreye adı değişen bu lokma; "Poğut", "kavut", "Hızır yemi", "Hızır lokması" gibi adlarla ifade edilir. Poğut veya kavut, mısır, buğday, bulgur, nohut ve benzeri bakliyatın öğütülerek elde edilir. Bu cemde poğut şerbet ile karıştırılarak helva haline getirilir ve lokma yapılır. Bu lokma cemde yenileceği gibi bazen cem sonunda canlara dağıtılır. Hızır cemini diğer cemlerden en önemli farkı çekilen (okunan) "tevhid"tir:

Göklerde ay var canım göklerde ay var

Yoksularda var canım yoksullar da var

Allah'a yalvar canım Allah'a yalvar

Elhamdülillah canım el hüküm Allah

Allah hü hü Allah Hak la ilahe illallah

İlgıt ılgıt esen seher yelleri

Burcu burcu kokar hü hakkın gülleri

Alıp kokluyordu pirim onları

Ellez dedem gelir hü bizim ellere

Dedem her dem gelir hü bizim demlere

...

Abdal dedem eydur dostlar yarenler

Söz ikrarı bir arada duranlar

Eşiğine yüz sürdüğüm erenler

Ellez dedem gelir hü bizim ellere

Dedem her dem gelir hü bizim ellere(Yıldırım, 2018).

Hızır Ceminde okunan deyiş/nefeslerde Hızır'ın adı geçer. Dede nasihatini Hızır ile ilgili kıssalardan örnekler vererek açıklar. Kur'an'da Hz. Musa ile Hz. Hızır arasında geçen olaylardan bahsedilir. Bu konuda halk arasında anlatılan birçok Hızır hikâyesine rastlanmaktadır. Hızır'ı çağıran semahlar dönülür. Hızır yardıma çağrılır (Çınar, 2020).

2. 4. 3. 5. Nevruz Cemi

Anadolu Alevileri çoğu önemli olayın nevrüzde meydana geldiğine inanır. Bunlardan bazıları: Hz. Ali'nin doğumu; Hz. Fatma ile Hz. Ali'nin evlenmesi; Tanrı'nın dünyayı yaratması; Hz. Muhammed'in Hz. Ali'yi vasi tayin etmesi gibi olaylar bu gün meydana gelmiştir (Çıblak-Coşkun, 2014).

Bu cemin başka bir amacı da baharın gelişinin kutlanmasıdır. Bahar doğaya canlılık getiren bir durumdur. Mart ayı eskiden tarımsal ürünlerin bittiği ve tükendiği tarihlere denk gelmektedir. Bu aylardan sonra insanlar hayvanlarını dışarıya çıkararak otlatırlar yani bir bakıma bu günler selamete çıkma olarak görülür. Nevruz cemi Anadolu'da baharın gelişini ve yenilenmeyi temsil eder. Semah, zikir ve dualar

eşliğinde gerçekleştirilir. Semahlar, ritüelin en hareketli ve heyecanlı bölümlerinden biridir. Bu cemde, topluluklar arasındaki dayanışmayı güçlendirmek ve manevi bağları kuvvetlendirmek amaçlanır (Gürbüz, 2019).

Bazı sürelerde bu cemde süt ile diğer lokmalar dualanıp ceme katılanlara ikram edilir. Dede dua okur, zakirler nevruziyeler söyler, talipler semah döner (Yaman, 1994).

2. 4. 3. 6. Muhabbet Cemi

Geleneksel Alevi cemleri içinde yer almamakla birlikte son zamanlarda muhabbetceminden bahsedilmektedir (Rençber, 2012). Bu cem, sevgi, hoşgörü ve kardeşlik duygularının pekiştirilmesi amaçlıdır. Bu cemlerin amacı gençlerin cemevlerine gelmelerini teşvik etmek ve onların dikkatini cem evlerine çekmektir. Gençlerin çoğunluğu bekar olduklarından normal yapılan diğer cemlere katılmalarına sınırlılık getirilmiştir. Bu bakımdan gençler için muhabbet cemleri düzenlenmektedir. Bu cemler çevrimiçi de yapılabilir.

Muhabbet cemi, semah, zikir ve dualar eşliğinde gerçekleştirilir. Semahlar, ritüelin en önemli bölümlerinden biridir ve kadın erkek birlikte dönülür. Ancak gençler evli olmadıkları için “Gönüller Semahı” dönerler. Bu cem, toplumda sevgi ve kardeşlik bağlarının pekiştirilmesi için önemli bir rol oynamaktadır (Karahan, 2017).

2. 4. 3. 7. Musahip Tutma Cemi

Bu cem, iki kişinin birbirleriyle dostluk bağı kurması ve kardeş olması için gerçekleştirilir. Alevi inancında belli bir yaşa gelen her talibin bir musahip tutması gerekir. Böyle bir uygulama Hz. Muhammed’in Hz. Ali ile yol kardeşi (musahip) olmasına dayandırılır. Hz. Muhammed’in musahibi Hz. Ali’dir. Yani peygamberin Medine’ye hicret etmesiyle birlikte Ensar ile Muhacirini kardeş yapmasına kadar uzanır. İnanişâ göre evlenmemiş ve musahip edinmemiş kişilerin ceme katılma hakkı yoktur (Çıplak-Coşkun, 2014).

Musahip Tutma Cemi diğer cemlere göre daha uzun sürer. Bu ceme katılacak kişiler için bir lokma verilir. Cem ayini diğer cemlere benzetmekle birlikte, bu cemlerde musahip kişilerin görülmesi, kurban duası yapılması, ceme katılan kişilere lokma dağıtılması gibi bir takım hizmetler yapılır. Cem; semah, zikir ve dualar eşliğinde gerçekleştirilir. Bu cemde, iki kişinin birbirleriyle tuttıkları sözler ve yaptıkları yeminler önemli bir yer tutar (Kara, 2016).

Musahip ceminin sonunda bu amaçla tığlanmış (kesilmiş) kurban etini sadece musahip olmuş kişiler yiyebilir. Bu kurbanın hiçbir azası atılmaz, bunlar kurban edilen hayvanın derisi içinde bir yere gömölür. Kurban lokması yenilirken, kurbanı yiyen kişiler birbirlerine lokma verirler. İmam Cafer Buyruğunda, Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin kardeş olması esnasında pişirilen lokmanın bir kısmının Selman-ı Farisi aracılığı ile Hz. Fatıma'ya gönderilmesi temsil edilir (Buyruk, 1958).

Musahiplik ceminde ceme katılan kişilere bazı yörelerde hediyeler dağıtılır. Samsun Canlar Derneği üyelerinin birçoğunda genellikle ceme katılan musahipli kişilere havlu verilir. Musahip olan kişiler üzerine Fetih Suresinin 10. Ayeti okunur. Bu ayetin sadece musahipli kişilerin duyacağı bir şekilde okunması gerekir. Bu bakımdan ayrı bir yerde de okunabilir (Göl, 2017).

2. 4. 3. 8. Dar'dan İndirme Cemi

Bu cem Hakk'a yürümüş yani ölmüş bir insanın sorgusunun yapılması amacıyla düzenlenen bir cem erkanıdır. Ölen kişini çocukları ve vasisi dara durur, ölen kişinin sorgusu yapılır. Sağlığında ağlattığı varsa güldürölür, kırdığı varsa gönlöl alınır, borcu varsa ödenir (Yıldız, 2020).

Alevi-Bektaři inancında doğum nasıl bir hak ve gerček ise ölümün de bir gerček olduğu kabul edilir. Ancak ölen kişinin ruhunun Allah'tan geldiği gibi yine O'na döneceği inancı bulunmaktadır. Bu dönüşte kişinin üzerinde kul hakkı olmaması çok önemlidir (Kıyak, 2017). Alevi-Bektaři inancının temel felsefesinde başkalarının hakkını yememe önemli yer tutar. Kur'an'da belirtildiği gibi "Sen O'ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine dön!" (Fecr/28) ayetine uygun bir yaşam sürmek gerekir.

Dar'dan indirme cemlerinde yapılan hizmetler de diğer cemlerdekilere benzerlik gösterir. Bütün cemlerde on iki hizmet sahipleri hizmetlerini yaparlar. Dede nasihat eder ve zakirler ise deyiş ve duaz okurlar. Bu cemde yapılan anlatılar daha çok ölüm gerçeğiyle ilgili olur. Yakının kaybeden kişileri teskin etmeye yönelik nasihatlar yapılır. Alevi-Bektaşi inancında sıklıkla vurgulanan "Ölmeden önce ölmek" kavramına dikkat çekilerek. Ölmeden önce insanların başkalarıyla helalleşmeleri gerektiğinin altı çizilir. Bu cemlerde eğer kişinin musahip kardeşi (yıl kardeşi) varsa bu kişi ölen kardeşi için dara durur. EĞer ölen kişinin yakınları borcunu ödeyemiyorsa bu musahip kardeşi onun borçlarını öder.

2.4.4. Alevi-Bektaşî İnancında Tutulan Oruçlar

Alevi-Bektaşî inancında birtakım oruçlar tutulmaktadır. Alevi inancında oruç tutumanın temelinde nefsi terbiye etme yatar. İnsan oruç tuttuğunda açların halinden daha iyi anlar. Oruç tutmak nefsi terbiye amacı güttüğü bir çok deyişlerde dile getirilmektedir. Vefai'nin belirttiği gibi dinin temel amacı sevgidir ve oruçlu olmanın temel amacı nefsi aç bırakmaktır.

Dedi ki ya oruç nedir

Dedim nefsi aç bırakmak

Dedi ama sen yiyorsun

Nefsi mide sanma ahmak (Kılçık, 2017).

Alevi-Bektaşî inancını taşıyan kişilerin tutmuş olduğu oruçlar vardı. Bunlar şöyle sıralanabilir (Üçer, 2005). Muharrem orucu (12 gün), Masumu Paklar (3 gün), Hızır orucu (3-7 gün arası), Kırk Sekiz Perşembe (48 gün), Fatıma ana (3 gün) (Fatma ana), Adem ata(3 gün). Bu oruçlardan Masumu Paklar ile Muharrem orucu bitişiktir. Yani önce üç gün Müslüm Akil ve çocuklarının şehit edilmesiyle ilgili tutulur. Daha sonra 12 gün Muharrem yas orucu tutulur. Bu orucu tutanlar bazı gıdaları yemezler. Örneğin et, yumurta, elma, ceviz, fındık gibi yiyecekleri yemedikleri gibi bu oruç boyunca su içilmez. Bunun yerine ayran veya şekersiz meyve suları içilebilir. Kırk Sekiz Perşembe Orucu 7 sene arka arkaya tutulur ve bunun arkasından bir kurban kesilir. Hızır orucu şubat ayı içinde tutulur. Âdem ata ve Fatma ana oruçları için bir zaman sınırlaması yoktur.

2.5. Cemde Müzik Pratikleri

Cemlerde müzik önemli bir yer tutar. Müziğin insan üzerinde önemli bir etkisi olduğu geçmişten beri kabul edilmektedir. Alevi-Bektaşî inancına ait anlatılar, hikayelendirmeler şiirin ana hatlarını oluşturur. Alevilik ve Bektaşîlikle ilgili hemen her konuyu işleyen küçük usüllerle bestelenmiş nefesler, beste olarak daha ziyade halk musikisinin etkisi altında kalmıştır (Özcan, 1992, s. 371). Kullanılan bütün makamların seyir özellikleri klasik musikideki seyir özelliklerini yansıtır (Yahya-Kaçar, 2010). Bu ritüellerin başlıcaları duaz, nefes, deyiş, mersiye, tevhid, miraçlama, semah olarak adlandırılır (Varlı ve Yıldırım, 2021). Bu müzik pratikleri hakkında bazı açıklamalar yapmak konunun daha iyi anlaşılmasına yardım edecektir.

2.5.1. Duaz-ı İmam

Alevi-Bektaşî inancı olarak bilinen Anadolu Aleviliğinde on iki imam inancı yer almaktadır. Anadolu Aleviliğinin Şia ve Hurufilik ile ortak noktalarından birini oluşturan bu yaklaşıma göre on iki imamlar kutsal ve masum olarak kabul edilir. Hurûfiliğe göre, Hz. Muhammed son peygamberdir. Ondan sonra imamet devri başlamaktadır (Gölpınarlı, 1991). Benzer bir inanç Alevi-Bektaşî toplumunca da benimsenmiş olup cemlerde on iki imamlar için duazlar söylenir. On İki İmam öğretisinin, Şîliğin tesiri ile Safevi döneminde Alevî-Bektaşîliğe geçtiği kabul edilmektedir (Üzüm, 2009).

Duaz, Duazdeh'in kısaltılmış halidir. Duazdeh Farsça olup on iki (12) anlamına gelmektedir. Duaz, cem ayinlerinde söylenen ve on iki imamların adlarının geçtiği deyişlerdir. Ancak duaz bir nevi dua olarak da kabul edilebilir (Kaptan, 2023). Bu on iki kişi adına yapılacak duaların kabul edileceğine inanılır. Bu açıklamalara dayalı olarak cem başlamadan önce dede üç duaz okur ve bunun arkasından dua yapılır.

Cemin çeşitli bölümlerinde zakirler de duaz okurlar. Ancak şu durumlarda duaz okunması mutlaka gereklidir. Çerağ uyandırılırken, kurban tekbirlenirken, kırklar semahı öncesinde ve cemin birlenmesi yani tamamlanması aşamalarında cem zakirleriduaz söylerler. Eğer bir kurban tığlanmış ise cemde kurban duazı okunur:

Akıl almaz yaradanın sırrına
Muhammed Ali'ye indi bu kurban
Kurban olam kudretinin nuruna
Hasan Hüseyin'e indi bu kurban

Ol imam Zeynel'in destinde idim
İmam-ı Bakır'ın dostunda idim
Cafer'i Sadık'ın postunda idim
Musa-i Kazım, Rıza'ya indi bu kurban
...

Şah Hatayi'm eder bilir mi her can
Kurbanın üstüne yürüdü erkân
Tırnağıda tesbih, kanı da mercan
Oniki imam aşkına indi bu kurban (Karakaş, 2003)

Duaz içinde on iki imamın adı geçmelidir. On İki İmamlar şunlardır: Hz Ali, Hasan Mücteba, Hüseyin-i Kerbela, Zeynel Abidin, İmam Bakır, Cafer-i Sadık, Musa-i Kazım, İmam Rıza, Muhammed Taki, Aliyül Naki, Hasel El Askeri ve Muhammed Mehdi. Hz. Ali ve Hz. Fatıma-tüzzehra'nın soyundan gelen imamlardan, On İki İmam (Eimme-i İsna Aşere) olarak bahsedilir (Noyan, 1995). Aşağıda bir duaz örneği verilmiştir :

Sırr-ı esrâr-ı Muhammed Mürtezâ sensin bugün
Şâh-ı 'Hasan-ı Şâh Hüseyin 'âl-i âbâdır rehberin
Bakır-ı Câfer-i Sâdık-ı Müktedâdır rehberin
Mûsâ Kâzım 'Ali Mûsâ Rızâ'dır rehberin
O Muhammed Tâki sırr-ı Nâki'dir rehberin

Şâh-ı Hasanü'l- Askeri Mehd-i zamânının hakkı çün
Hil'at velâ fetâyiddir duhânın hakkı çün
'Âşık-ı sâdıkların ettiği ikrâr hakkı çün
Niyâz-ı rahmet eylen üstâdın hakkı çün
Merd-i birân-ı tarikat şah-ı taht-ı ma'nevi
Yani Sultan Şucâ'eddîn Baba Mürüvvet 'Ali (Say, 2009).

2.5.2. Deyiş

Alevi cemlerinde en çok okunan müzik pratikleri arasında deyişler yer alır. Deyiş, öğretici, eğitici, öğüt verici konuların yanında, dini, tasavvufi inancı ve tarikat ilkelerini anlatan şiirin genel adıdır (Duygulu 1997, s.8). Cemlerde söylenen deyişlerin sonunda onu söyleyen kişinin adı yani mahlası yer alır. Deyişler Türkçe olduğu için halkın kolay anlayabileceği şekilde ifade edilmiştir.

Cemde söylenen deyişlerin kime ait olduğu mahlasından anlaşılır. Genellikle yedi ulu ozanın deyişleri tercih edilir. Yedi ulu ozan; Nesimi (14. Yüzyıl), Hatayi (17 Temmuz 1487-1524), Fuzuli(1480?-1556), Pir Sultan Abdal (16. Yüzyıl), Kul Himmet (16. Yüzyıl), Yemînî (16. Yüzyıl), Vîrânî (16-17. Yüzyıl) olarak kabul edilmektedir (Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü, 2023). Bu ozanların bazılarının farsça deyişleri biraz zor anlaşılacakla birlikte kulağa hoş gelmektedir.

Deyişlerden sonra dedenin bir nasihat etmesi lazım gelir. Bu nasihatın konusu genellikle zakirlerin söylediği deyişlerdeki kişiler üzerine olur. Örneğin, zakirler Hz. Ali'nin methini etmişlerse, deyişte geçen olayla ilgili bir kıssa anlatılır. Bu kıssa çok uzun olmamalı ve dinleyenler sıkılmamalıdır. Cemlerde eğer yeterli zakir varsa yani iki veya üç tane bu durumda üç deyiş söylenir. Hak-Muhammet-Ali için söylenen en az üç deyiş bir deste'yi oluşturur. Bu deyişlerin peşinden, on iki imamlar için söylenen bir duaz ile de deste bağlanmış olur (Kurt, 2015, s. 55). Bu söylenen deyişler birbiriyle ilişkili olmalıdır ki dedenin yapacağı nasihat bu konunun dışına taşmamalıdır.

2.5.3. Nefes

Nefes farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Dinî-Tasavvufî Türk edebiyatında nefes genellikle Bektaşî ve Alevîlerin görüş ve düşüncelerini dile getiren manzumeler olup “dua” anlamında kullanılmıştır. Nefes ile deyiş kelimeleri bazen birbirinin yerine kullanılmaktadır. Sünnîlerin dini manzumeleri ilahi olarak nitelenirken Alevî-Bektaşîler cemlerde okudukları bu tür dini manzumelere nefes adını vermişlerdir(TDV, 2023, s.522).

Nefesler dörtlü olarak kafiyeyle ifade edilmektedir. Bunlar hece vezni ile yazılmışlardır. Ancak aruz ölçüsüyle yazılmış olan nefesler de bulunmaktadır. Nefesler sıradan halka hitap ettiği için ilahilere göre daha sadedirler. Cemlerde nefes söylenirken edep-erkan içinde dinlenir. Herhangi bir şey yenilip içilmediği gibi başkalarıyla konuşulmaz. Nefeslerin konusu farklı olabilir. Genellikle Alevîliğin felsefesi, Ehlibeyt sevgisi ve on iki imamlara yönelik nefesler söylenir.

Nefesler cem dışında muhabbet yapılırken de okunabilir. Deyişlerle nefesleri ayıran önemli noktalardan birisi budur. Cem evlerinde muhabbet esnasında nefes söylenebilir. Bunlar üzerinde bir konuşma yapmaya gerek yoktur. Yunus Emre, Karacaoğlu, Dertli, Akarsu, Kul Ahmet gibi kişilerin söylemiş oldukları nefesler Alevî-Bektaşî muhabbetlerinde sıklıkla söylenmektedir.

2.5.4. Mersiye (Ağıt)

Alevî-Bektaşî geleneğinde Hz. Hüseyin'in çok önemli bir yeri vardır. Hz. Hüseyin on iki imamların üçüncüsüdür. Peygamberimizin göz bebeği ve Ehlibeyt'inden birisidir. Sevgili kızı Hz. Fatıma'nın oğludur. Ayrıca “beş esma” veya “Penç-i Ali” olarak ifade edilen peygamberimizin abasının altına aldığı beş kişiden

birisidir. Ağıt veya mersiye genellikle Kerbela’da susuz bırakılarak öldürülen Hz. Hüseyin ve Ehl-i Beyt soyundan gelen 72 kişi için okunur (Akdeniz, 2011).

Hz. Hüseyin’in şehit edilmesi olayı Alevi-Bektaşî toplumunda önemli bir üzüntü kaynağıdır. Üzerinden yıllar geçmiş olmasına rağmen unutulmaması gereken bir olay olarak görülür. Onun şehit edildiği Muharrem ayında Aleviler oruç ve yas tutarlar. Bu durum cemlere de yansımış olup on iki hizmetten birisi “sakka hizmeti” olarak icra edilir (Rençber, 2013). Sakka suyu dağıtılarak yapılan bu hizmete önce aşağıdaki gülbenk ile başlanır ve devam eder:

Sadhazaran lanet olsun ol münafık canına
Ben demedim Hak buyurdu bunu senin şanına
Ümmetiyim dersin selavat verinsin peygambere
Ali’ye şekkin var ne amel ahdine peymanına
...
Gel SultanŞah Hatayi’m sen bu sırrı söyle gel
Şah kerem kânidir kalmaya cümlemin isyanına(Gül, 2018).

Sakka suyu dağıtılırken bazı yörelerde zakirler bazı süreklere ise dedeler mersiye okurlar. Bu mersiyelerde Hz. Hüseyin’in şehit edilmesi konu edilir. Onun şehit edilmesiyle ilgili süreç anlatılır ve mersiye okunurken bazı kişiler (canlar) göz yaşı dökerler. Hz.Hüseyin için dökülen göz yaşı o kişinin günahına kefarete olur (Buyruk, 1958). Şah Hatayi’nin bir mersiyesi aşağıda verilmiştir:

Bu gün matem günü geldi
Ah Hüseynimvah Hüseynim
Senin derdin bağrım deldi
Ah Hüseynimvah Hüseynim
Şehit düştü Şah-ıMerdan,
Ah Hasan’ım, vah Hüseyin’im
...

Boz bulanık puslu dağlar
Virandır bahçeler bağlar
Şah Hatayi’m durmaz ağlar
Ah Hasan'ım vah Hüseyin'im
Şehit olmuş Şah-ı Merdan
Şah Hüseynim can Hüseynim(Gül, 2018).

Sakka hizmeti sonunda bu hizmeti yapan kişiler (genellikle iki erkek iki bacı) ellerine birer tas su alarak dara dururlar ve içlerinden birisi şu gülbengi okur:

Din Muhammed dinidir, Salli alâ nazik Cemal
Kevser suyun verenler aşkına, Şahım Ali hem şehsuvar
Hem sakidir hem sakkadır kainatın aynıdır
Kimse bilmez bu sırrı Hak bilir perverdigar

...

Şah Hatayi'm kande olsun sen bu vasfı söyle gel
La feta illa Ali la seyfe illa zülfikar (Buyruk, 1958)

2.5.5. Miraçlama

Alevi-Bektaşî inancında, Hz. Muhammed'in miraca gittiği ve miraçtan dönerken Kırklar Meclisine uğradığına ve burada kırklar ile cem yapıldığına inanılır. Bu cem ruhlar aleminde yapılmıştır. Hz. Muhammed'in bu yolculuğunu anlatan dizelere miraçlama adı verilir (Dönmez, 2008). Alevi-Bektaşî cemlerinde iki tür miraçlama okunmaktadır. Samsun Canlar Derneğinde genellikle Şah Hatayi'nin miraçlaması okunmaktadır. Ancak Hacı Bektaş Veli dergahı postnişinlerinden Hasretî mahlaslı Pir Hamdullah Çelebi'nin ve Feyzî mahlaslı Pir Feyzullah Çelebi'nin de miraçlamaları bulunmaktadır (Deyişler, nefesler, 2019).

Şah Hatayi'nin miraçlamasında, Hz. Muhammed'in miraca gidişi, Hak ile görüşmesi, Hakk'a doksan bin kelam danışması, dönüşte kırklar meclisine uğraması, kırklar ile sohbet etmesi ve kırklarda semah dönmesi konuları yer almaktadır. Bu miraçlamamanın son aşamasında "Kırklar Semahi" dönülmektedir. Şah Hatayi'nin bu miraçlaması 28 dörtlükten oluşmaktadır. Aşağıda bu miraçlamadan örnek üç dörtlük verilmiştir:

Geldi çağırdı Cebrail
Hak Muhammed Mustafa'ya
Hak seni Miraca okur
Davete kadir Hüdaya
Evvel emanet budur ki
Pirin rehberin tutasın
Kadim-i erkâna yatasın
Tarîk-i müstakime

...

Şah Hatayi'm vâkıf oldum
Ben bu sırrın ötesine
Hak sözün inandıramadım
Özü çürük ervaha (Gül, 2018).

2.5.6. Tevhid

Tevhid sözlük anlamıyla Allah'ın birliğine inanma, bir sayma, bir bakma olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2023). Alevi-Bektaşî inancında Şariat kapısının birinci makamı iman etmek olup Allah'ın bir olduğuna inanmayı gerektirir. Tasavvufta Allah'ı bir bilmek önemlidir. Vahdet-i Vücut felsefesine göre her şeyin varlığı Allah'ın varlığına bağlıdır. İnsan ise yaratılmışların en üstünü ve yeryüzünde Hakk'ın halifesidir. Tevhid kısaca Allah'ı zikretmektir.

Alevi-Bektaşî müzikal türlerden birisi olan 'tevhit', anlamı gereği 'birleme' olarak bilinir. Alevi-Bektaşî toplumunda, Allah'ın insanı kendi suretinde yarattığına ilişkin bir inanç yer almaktadır. Hallac-ı Mansur, "Enel Hak" dediği için öldürülmüştür. Bunun için Alevi ritüelleri arasında Mansur Darı bulunmaktadır (Akdeniz, 2011).

Allahu Teâlâ'nın varlığını, birliğini, yücelik ve kudretini anlatan ve telkin eden bu şiirler klasik Türk edebiyatındaki tevhid türünün karşılık gelmektedir (Artun, 2010). Tevhid genellikle Sünnî camiada da okunan müzik pratikleri arasında yer alır. Alevi-Bektaşî cemlerinde tevhid Hızır Cemi yapılırken söylenmektedir. Bunun dışındaki cemlerde tevhide rastlanmaz. Tokat yöresinde okunan bir tevhid örneği şöyledir:

İlgıt ılgıt eser seher yelleri
Burcu burcu kokar Hak'kın gülleri
Alıp kokluyordu pirim onları
Ellez dedem gelir bizim ellere
Dedem her dem gelir, hem bu demlere
Allah Hu Allah, Hak La İlahe İllallah
...
Abdal Dedem eydür dostlar yarenler
Ak ikrarın bir araya koyanlar
Eşiğine yüz sürdüğüm erenler

Ellez dedem gelir bizim ellere
Dedem her dem gelir, hem bu demlere
Allah Hü Allah, Hak La İlahe İllallah (Tevhid, 2015).

2.5.7. Dualar (Gülbenk)

Türkçe sözlükte dua, Tanrı'ya yalvarma, yakarış için söylenen dinî metin olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2023). Dua genellikle Allah'tan bir şey istemek için yapılmaktadır. Alevi-Bektaşî inancında dualar genellikle Türkçe yapılır. Yani yapılan duada ne söylenmek istendiği herkes tarafından anlaşılır. Cemlerde duaz, deyiş gibi müzik pratiklerinden sonra dua yapılır. Bu dualar çoğunlukla gülbenk olarak nitelendirilir.

Bazı gülbenkler hizmetlerden önce yapılır. Bu hizmeti yapan kişi gülbengi okuduktan sonra dede buna dua ile karşılık verir. İmam Cafer Buyruğu olarak bilinen büyük buyrukta cemde okunan gülbenk örnekleri yer almaktadır. Bunlardan bir kaçı şöyledir (Buyruk, 1958): Sofra gülbengi, Sabah gülbengi, akşam gülbengi, meydan gülbengi vb. Bu gülbenklerden süpürge hizmetini yapan bir canın okuduğu gülbenk örnek olarak verilmiştir:

“Hüseyin için gözlerim kanlı yaştır. Sadhazeren münkürün bağı kara taştır. Pirimiz üstadımız kırklar içinde seyid ferraştır. Ber cemali Muhammed, Kemali Ali, Hasan, Hüseyin ve Ehlibeytin gül cemaline verelim selavat”

Bu gülbenk okunduktan sonra dede bu kişiye şu duayı yapar:

“Allah Allah hayır hizmetin kabul ola. Muradın hasıl ola. Hak, Muhammed, Ali yardımcımız ola. Seyyid Ferraş ve Selman-ı Pak şefaathimiz ola.” diyerek dua eder (Gül, 2018). Bu gülbenkler okunurken belli bir seda ile okunmaktadır. Dede dua yaparken hizmet sahiplerimansur darına durarak edep-erkan içinde hizmet dualarını alırlar.

2.5.8. Semâh

Alevi-Bektaşî inancında önemli müzik pratiklerinden birisi semahtır. Alevi-Bektaşî inancında dinsel olarak yapılan danslardır (Ayışit 2007). Semah, kadın-erkek birlikte bağlama eşliğinde dönerek yapılan ve bir ibadet niteliği taşıyan ritüellerden birisidir.

Hz. Muhammed Miraç dönüşü Kırklar Meclisinde Kırklar Semâhı dönülürken Hz. Fatıma'nında o mecliste bulunduğu rivayet edildiği için; Aleviler, tüm

cemlerinde Kadın-Erkek birlikte Semâh dönerler. Tarihsel süreç içerisinde kadın ve erkeklerin birlikte Semâh dönmeleri gelenek haline gelmiştir. Yani hem cemler hem de semah kadın-erkek birlikte yapılır (Erseven, 1996). Hacı Ahmet Yesevi dergahında da kadın-erkek birlikte ibadet edildiği, Türk kültüründe kadının erkeğin yanında yer aldığı görülmektedir.

Arapça ‘sema’ köküne dayanan semah ‘ışitmek’, ‘duymak’ anlamına gelir (Bozkurt 2005). Semahlar söz, müzik ve ritmik hareketlerden oluşan ve özünde dini bir nitelik bulunan yapılardır (Bekki, 2018). Alevi-Bektaşî inancında iki türlü semah bulunmaktadır. Kırklar Semahı ve Gönüller Semahı. Bunlardan Kırklar Semahı, on iki hizmetten birisi olarak kabul edilir. Bu semahın kendine has bir nağmesi vardır. Diğer Gönüller Semahı ise daha çok gençleri cem evine çekmek için dönülür. Bu semahın ritmi diğerine göre biraz daha farklıdır. Alevi-Bektaşî kimliğine mensup olmayanların da katıldığı bazı etkinliklerde semah dönülmesi, bu kültüre ilgi duyan insanlar için bir tanıtım işlevi de sağlamaktadır (Emiroğlu vd. 2009). Gönüller semahı bu yönüyle daha çok kültürel bir özellik göstermektedir. UNESCO somut olmayan kültür mirası içinde yer almaktadır.

Semah yörelere göre de değişiklik gösterir. Yani her Alevi süreğinin kendine has bir semahı bulunmaktadır. Bölgelere göre semahların müzik ve ritim yapısında farklılıkların bulunması semah kültürünün zenginliğinin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. TRT repertuarında bulunan semahların Gülizar, Hüseyini ve “*Hüseyinî+Karciğâr*” makamı dizisi ile seslendirildiği, farklı ritim kalıbıyla söylendiği belirtilmektedir (Yener, 2021). Bunlardan bir kaç Kırat Semahı, Kıyas Semahı, Hubyar Semahı, Ladik Semahı, Turnalar Semahı, Tahtacı Semahı vb. (Alevihaber, 2022). Bu semahların müzikleri değişik olduğu gibi hareketlerde de değişiklikler göze çarpar. Ancak amaç hepsinde de “Hakk’ı zikretmektir”.

Semah genellikle üç evreden oluşur. Bunlar ağırlama, yedirme ve duadır. Ağırlama evresinde hareketler daha yavaştır. El ve ayak hareketleri birbirine uyumludur. Müzik ritmine göre semahçılar aynı hareketleri yaparlar. Yedirme kısmına geçiş yapılır ve bunu yedirme izler. Bu aşamada hareketler hızlanır ve semah dönenler ruhsal olarak rahatlar ve kendilerini Hakk’a teslim ederler (Gül, 2017). Bazı tarikatlarda da sema denilen ayinlere rastlanır. Alevi-Bektaşî inancından farklı olarak Mevlevî tarikatında sema dönülür. Buradaki amaç da Hakk’ı zikretmektir. Ancak Mevlevî tarikatında sadece erkekler sema dönerler.

Bu açıklamalara dayalı olarak semahı bir dans olarak nitelendirmek doğru olmaz. Danslar eğlenmek ve vücudu geliştirmek amacıyla yapılırken semah Hakk'ı zikretmek için yapılır. Dans eden kişilerin kıyafetleri onların hareketlerini engellemeyecek şekilde genellikle kısa olurken, cemlerde semah dönerken giyilen kıyafetler genellikle kapalıdır.

Cemde giyilen kıyafetlere ilişkin farklılıklar bulunmaktadır. Belirgin, kalıplaşmış bir semah giysisinden söz edilemez. Bazı yörelerde semahçılar, günlük giysileri ile semah dönerler. Giysilerin temiz olmasına özen gösterilir (Bozkurt, 2005). Samsun Canlar Derneğinde, cemlerde kadınlar üç etek giyer ki bu Allah-Muhammed-Ali'yi simgeler. Bunun üzerine kuşak giyilir, üç etek altına cintiyan denilen bir şalvar giyilmekte ve baş kısmen kapalıdır.

2. 6. Cemde On İki Hizmet

Cem ibadeti 12 Hizmetten oluşur. Bu hizmetler sırasıyla, Dede, Rehber, Gözcü, Zakir, Kurbanacı, Kapıcı, Semahcı, Sakka, İbrikçi, Meydancı, Çerağcı, Süpürgeci'dir. Her hizmet sahibinin piri aşağıda belirtildiği gibidir:

1. Dede/Pir/Mürşit: Bu hizmete pirlilik hizmeti denir. (Dede cemi yönetir yani cemin genel gidişatını pir belirler)
2. Rehber: Cemi yönetmekle görevli pirin yardımcısıdır.
3. Çerağcı/Delilci: Cem meydanı ile beraber gönülleri ve bilinçleri aydınlatandır.
4. Gözcü: Gönül gözü ile bakıp ham ervahları hamlıklarından dolayı uyarandır.
5. Zâkir: Sesi ve sazı ile cemde deyiş ve duaz söyleyerek cem erenlerini bilgilendirir.
6. Süpürgeci: Cem meydanı ile beraber gönülleri ve art düşünceleri temizleyendir.
7. Semahçı(lar): Hakk'ı zikrederek semah dönerler.
8. Niyazcı/Kurbanacı/Lokmacı: Helal kazançla elde edilmiş lokmaların Cem meydanına ayırım gözetilmeksizin getirip adaletli şekilde dağıtandır.
9. Sakka: İmam Hüseyin'in şahsında yaşamın var olması ve devam etmesinin önemini canlara idrak ettirendir.
10. Tezekar/İbriktar: Bedensel temizlik ile beraber düşünsel ve duygusal yıkanmaya yardımcı olan kişidir
11. Peyik/Haberci: Cem yapılacağını insanlara duyuran kişidir. Cem yapılacağını duymadım, bilemedim dememek için peyik görevlendirilir.

12. Kapıcı/Bekçi: Cemevinin güvenliğini sağlar. Cemde herhangi bir sorunu olan kişilerin Cem meydanına gelmelerine yardımcı olur (Gül, 2018).

Bu çalışmada on iki hizmet sahiplerinden müzik pratikleriyle ilgili olan dede, zakir kavramları üzerinde durulması yararlı görülmektedir.

2.6.1. Dede

Ehlibeyt soyundan gelen, Alevilerin dini önderleri konumunda olan kişilerdir. Dedelik babadan oğula geçer. Ancak oğullardan istekli ve yetenekli olan dedelik görevini üstlenir (Bozkurt, 2005). Alevi dedeleri bazı niteliklere sahip olmak durumundadırlar: Her şeyden önce Evlad-ı Resul veya ocakzade bir aileye mensup olmalıdır. Dede bilgili, eğitici, adaletli ve ahlaklı birtakım özellikler göstermelidir. Buyruk okumuş ve Aleviliğin temel esaslarına hâkim olmalıdır (Yıldız, 2020).

Alevi dedesi eğitici yani mürebbi olmalıdır. İmam Cafer Buyruğunda mürebbi olmanın üç şartı ve dört nişanı şöyle özetlenmektedir: Mürebbi olmanın birinci şartı köprü olmaktır. İkinci şartı kalbi geniş olmalı. Üçüncü şartı ise eğitici olmalı ve hiçbir nesneden ikrah etmemelidir. Mürebbi olmanın dört nişanı ise; 1.Halinden haberdar olmalı, 2.Dili arı olmalı, 3.Ayıpları örtücü olmalı, 4.Mürebbi kişi dünyaya meyli muhabbet etmemelidir (Vaktidolu,2011).Bektaşilikte ise dede yerine baba bulunmaktadır. Babalar seçimle iş başına gelmektedir.

2.6.2. Zakir

Cemde nefes okuyan ve duaz söyleyen kişilere zakir adı verilir. Cemde on iki hizmet sıralamasında yer alan ve saz çalma görevini yerine getiren kimselerdir. İnançta inananlar adına Tanrıya yakarışı simgeler (Korkmaz, 1997). Zakir bir halk ozanıdır. Cem zakirleri genellikle usta-çırak ilişkisiyle yetişirler. Bazı zakirlerin kendilerine has mahlasları olabilir. Bu gibi zakirlerin gönül gözü açık olur. Eskiden zakirler daha çok aktan okurken günümüzde çoğunlukla zakirler karadan yani yazılara bakarak söylemektedirler. Cemde zakirlik hizmetindeki kadınların da zakirlik görevinde yer aldığı dikkat çeker (Akdeniz, 2011).Zakirlik görevi Alevilik öğretisinden sözlü geleneğin aktarımına pek çok sorumluluğu bünyesinde taşıyan bir hizmettir. Bu yönüyle düşünüldüğünde dedelikten sonra en önemli teknik görev olarak görülmektedir. Zakir yeteneği ve yaratıcılığıyla cem erenleri arasındaki cezbin dışavurumunununa aracılık eder (Satır, 2016).

2.6.3. Samsun Canlar Derneği

Samsun Canlar Derneği 2019 yılında kurulmuş bir sivil toplum kuruluşudur (STK). Derneğin vizyonu Hacı Bektaş Veli'nin Dört Kapı Kırk Makam öğretisini hayata geçirmektir. Derneğin misyonu ise Hacı Bektaş Veli ile ilgili insanları bilgilendirmek, kadınlarla ilgili toplantılar yapmak, seminerler vermek, yardımlaşmak, farklı konularda eğitim faaliyetleri vermek olarak özetlenebilir. Bunun yanında dernekte farklı kurslar açılmaktadır(Semah, bağlama kursu gibi).

Samsun Canlar Derneği aynı zamanda bir Cemevi olarak işlev görmektedir. Devletin Cemevlerini bir ibadet yeri olarak kabul etmediğinden ötürü böyle bir yol izlenmektedir. Dernekte kadınlar kendi aralarında toplantılar yaparak işbirliği anlayışı içinde yardımlaşmaktadırlar. Bunun yanında dernekte lokma verilmekte ve dualar yapılmaktadır. Kısacası Alevi-Bektaşî inancı yaşama geçirilmektedir.

2.6.4. Samsun Canlar Derneği Cem Ritüelleri ve Müzik Pratikleri

Samsun Canlar Derneğinde yapılan katımlı gözlem sonucunda ve yapılan kamera kayıtların incelenmesi sonunda aşağıdaki bilgiler elde edilmiştir:

Samsun Canlar Derneği'nde güz ayı içinde görgü cemleri yapılmaktadır. Bu cemlerin özelliği Alevi-Bektaşî inancında her talibin senede bir defa Pirinin yamacına geçerek hesap vermesi ve diğerk canlardan razı olduğunu beyan etmesi esasına dayanır. Görgü cemlerine herkes eşı ile ve musahibiyle katılır. Bekar olan kişiler görmek amacı ile ceme katılabilirler.

Samsun Canlar Derneği'nde Pir Sultan ve Gülerli Ocaklarına ait talipler bulunmaktadır. Bunun dışında talipler de ceme katılabilirler. Her iki ocağın erkânı birbirine benzerlik göstermektedir. Bu bakımdan görgü cemi birlikte yapılmaktadır. Ceme girmeden önce sorunu olanların bu problemleri halledilmektedir. Eğer kişiler anlaşılamazlarsa düşkün kalmaktadırlar. Bunun yanında görgü esnasında başka birinde hakkı olan bunu dile getirerek hakkını talep edebilir. Bu yapılmadığı zamanlarda da yine kişiler düşkün kalabilmektedirler. Görgü cemlerinde sırasıyla aşağıdaki hizmetler yapılmaktadır:Öncelikle ceme gelen herkes dara durarak duasını alırlar. Tecella Temenna ederek cem erenleri ile görüşürler. Ondan sonra halka şeklinde sıralanırlar. Cem başlamadan önce 12 Hizmet sahipleri belirlenir. Dede postuna oturur. Yanına rehber oturur. Gözcü eline esasını alarak duaya durur. Daha sonra çerağcı, sakka, semahçı, ibrikçi, süpürgeci, meydancı, bekçiler belirlenir. Dede önce

ibrikçiye el suyu getirmesini söyler. Bundan sonra süpürgeci meydanı süpürür. Rehber veya musahipli birisi seccade serer. Dede akşam duası yapar. Ceme katılanlar Allah Allah diyerek bu duaya iştirak eder. Sonra bir musahipli kişi çerağı uyandırır. Bu sırada zakirler bir Duaz okurlar. Dede dua ettikten sonra aşıklar üç deyiş söylerler. Dede bunların duasını ettikten sonra deyişlerle ilgili nasihatta bulunur. Cemin ilerleyen kısımlarında sakka suyu dağıtılır. Bu hizmetten önce zakirler mersiye söylerler. Bu mersiye Hz. Hüseyin'in şehit edilmesinden duyulan üzüntüyü yansıtır. Şah Hatayi'nin "Ah Hüseynim Vay Hüseynim" Mersiyesine diğer canlar da katılırlar. Bundan sonra dağıtılan sudan herkes içer. Bu Hz. Hüseyin'in susuz şehit edilmesini kınamaya dönük bir uygulamadır.

Cemin bir başka erkanında zakirler miraçlama adı verilen Şah Hatayi'nin 28 kıtadan oluşan nefesini okurlar. Bu nefesin; "Ol şerbetten biri içti / Cümlesi de oldu hayran / Mümin müslim üryan büryan / Hep girdiler semaha" sözleriyle birlikte semahçılar Kırklar Semahı dönmeye başlarlar. Bu semahı müsahipli canlar dönebilirler. Genellikle iki erkek iki kadın tarafından dönülür. Semahın ağırlama, hızlanma ve dönme olmak üzere üç aşaması vardır. Bunların herbirinde zakirler değişik müzik pratiklerine yer verirler. Cemin ilerleyen bölümünde gönüller semahı dönülür. Bu semahı herkes dönebilir. Yani musahipli olmak gerekmez. Bu semahın kendine göre makamları vardır. Bu semahın da üç aşaması bulunmaktadır. Gönüller Semahı'na birden fazla kişi katılabilir. Ancak Kırklar Semahı'na çıkan kişiler bu semaha çıkmazlar. Bu semah cem dışında da bazen Alevi – Bektaşî Kültürü tanıtımında dönülür. Yani 12 Hizmet içinde görülmez.

3. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve çözümlenmesi, araştırmanın zamanlaması ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nitel çalışma yöntemine uygun olarak geliştirilmiştir. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi yöntemlerin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik sürecin izlendiği bir araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek 2013). Araştırmanın konusu gereği, Alevi Cemlerinde Müzik Pratikleri konusunun gözlem ve görüşme tekniklerine yer veren alan araştırması yöntemiyle ele alınması uygun görülmüştür. Alan araştırması bir olayın çok boyutlu olarak incelenip ayrıntıların ortaya konmasıdır. Bir toplumun veya küçük bir grup içindeki etkileşim gibi konular ele alınır (Gökçe, 2004). Bu çalışma, Etnografya (kültür analizi) deseniyle ele alınmıştır. Bu yöntem insan topluluklarının ilişkilerini ve davranışlarını kendi ortamlarında gözleme, belgeleme ve yorumlamayı içerir (Baş ve Akturan, 2008). Bu araştırmaya söz konusu desen uygun düşmektedir.

3.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubu Samsun Canlar Derneği'nde farklı görevlerde bulunan 5 İnanç önderi (Dede), 4 Zakir (Cem müzik icracısı), bu kültüre hizmet eden 6 kadın ve 4 erkek olmak üzere 19 kişiden oluşmaktadır. Bu çalışmada amaçlı örnekleme yöntemiyle katılımcılar belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme, rasgeleörnekleme ile belirlenen durumlardan daha zengin verilere ulaşabilmek ve araştırmanın inanılrlığını arttırabilmek için yapılmaktadır (Flick, 2014).

Başka bir anlatımla amaçlı örnekleme araştırmanın amacının gerçekleşmesine yardım edecek en uygun kişilerin seçilmesidir. Alevi cemlerinde müzik pratiklerinin belirlenmeye çalışıldığı bu çalışmada cemi yöneten dedelerin ve zakirlerin öncelikle görüşlerinin alınması araştırmanın amacına ulaşmasında önemli görülmüştür. Diğer yandan bu görüşlerin teyid edilmesinde cem ibadetine katılan diğer kişilerin seçiminde ise rasgele örnekleme yöntemi kullanılarak, yapılan araştırmanın inandırıcılığı artırılmaya çalışılmıştır. Araştırmaya katılan kişilere ait kişisel bilgiler Tablo 3.1'de verilmiştir.

Tablo 3.1 Araştırmaya katılanlara ilişkin kişisel bilgiler

Değişken	Kategori	f	%
Cinsiyet	Kadın	6	32
	Erkek	13	68
Yaş	30-50	3	16
	51-60	9	47
	61'den fazla	7	37
	Pir Sultan	9	48
	Gülerli	5	27
Ocak	Keçeci	1	5
	Ali Pir Civan	1	5
	Piri Baba	1	5
	Zayıf Yusuf	1	5
	Tekkeşin	1	5
Memleketi	Ladik/Samsun	13	68
	Havza/Samsun	3	16
	Merzifon/Amasya	2	11
	Almus/Tokat	1	05
Toplam		19	100

Tablo 3.1.'de araştırmaya katılan kişilerin çoğunluğunun erkek ve 51-60 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Araştırmaya 7 farklı ocaktan kişiler katılmış olup bunların çoğunluğu Samsun ve ilçelerinde ikamet etmektedirler. Araştırmaya katılan 1 kişi ise Amasya'da ikamet etmektedir. Araştırmaya katılan kişilerin eğitim düzeylerine ve mesleklerine ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir:

Adı Soyadı **Eğitim Durumu** **Mesleği**

DEDELER:

1-	İbrahim Gül,	Doktora,	Öğretim üyesi.
2-	Sefa Birvar,	İlkokul,	Emekli.
3-	Sami Bircan,	Lise,	Emekli.
4-	Mehmet Şahin,	Yüksek Lisans,	Doktora öğrencisi.
5-	İbrahim Birvar,	İlkokul,	Emekli.

ZAKİRLER:

1-	Özkan Gül,	Yüksek Lisans, İnsanKaynakları Şefi.
2-	Erdal Arslan,	Lise, Emekli.
3-	İhsan Gül,	İlkokul, Emekli.
4-	Hakan Süleyman Köse,	Yüksek Lisans, Öğretmen.

TALİPLER:

1-	Metin Ünver,	Lisans, Başöğretmen.
2-	Cemal Özsoy,	İlkokul, Emekli.
3-	Duran Kaya,	İlkokul, Emekli.
4-	Muammer Kurt,	İlkokul, Emekli.
5-	Gülümay Kurt,	İlkokul, Ev hanımı.
6-	Fatma Ünver,	İlkokul, Ev hanımı.
7-	Gülizar Birvar,	İlkokul, Ev hanımı.
8-	Sabiha Ünver,	İlkokul, Ev hanımı.
9-	Zeliha Kaya,	İlkokul, Ev hanımı.
10-	Sebahat Sağlam,	İlkokul, Ev hanımı.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada, araştırma verilerinin toplanmasında araştırmacı tarafından geliştirilmiş yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırmacı sorular, görüşmeyi tehlikeye uğratabilecek durumlarda başvuru ve görüşmeyi yapılış amacına yönlendiren sorulardır (Bengtsson, 2016). Veri toplama aracı hazırlanmadan önce literatür taranarak görüşmecilere hangi soruların sorulacağı araştırılmıştır. Bu konuda iki alan uzmanının görüşüne başvurulmuş, gerekli düzeltmeler yapılarak yarı yapılandırılmış görüşme formuna son şekli verilmiştir. Araştırmaya katılanlara aşağıdaki sorular yöneltilmiştir:

1. Alevi-Bektaşî inancının temel esasları nelerdir?
2. Alevi-Bektaşî inancında cem ibadetinde hangi ritüeller yer almaktadır?
3. Samsun Canlar Derneği'nde, cem ibadeti içinde ne tür müzik pratiklerine yer verilmektedir?

Bu soruların anlaşılabilirliğini test etmek için birkaç kişi ile görüşme yapılmış ve sorulardan herkesin aynı şeyleri anladığına kanaat getirildikten sonra forma son şekli verilmiştir. Ayrıca formda araştırmaya katılan kişilerin kişisel bilgilerinin yer aldığı

bir yer bulunmakta olup burada cinsiyet, yaş, ocağı ve memleketi sorularına yer verilmiştir. Ayrıca araştırmaya katılan kişilerin adları, eğitim durumları ve meslekleri hakkında bilgi verilmiştir.

Bu çalışmada kullanılan bir diğer veri toplama aracı gözlem kayıtlarıdır. Alevi-Bektaşî toplumu kapalı bir özellik göstermektedir. Burada yapılan müzik pratiklerinin gözlenmesi için ilgili kişilerden gerekli izinler alındıktan sonra kamera ile çekimleryapılmış ve bu pratiklerin nasıl icra edildiği bizzat gözlenmiştir. Gözlenen durumların kaydedilmesinde gözlem formu kullanılmıştır.

3.4. Verilerin Toplaması

Bu araştırmada görüşme ve katımlı gözlem teknikleri kullanılarak veriler toplanmıştır. Görüşme, araştırma konusu hakkında ilgili kişilerin bilgi, duygu, düşünce ve yaşam öyküsünün alındığı veri toplama tekniğidir. Araştırılan konu hakkında farklı deneyim, tutum, düşünce ve tepkileri gibi gözlenemeyen bilgilere ulaşmaya olanak sağlar (Bengtsson, 2016). Görüşme ile bir konu hakkında derinlemesine bilgi toplanabilir ve araştırmacı etkili bir görüşme yoluyla bir çok bilgiyi kolay şekilde elde edebilir.

Araştırmada katımlı gözlem tekniğinden yararlanılmış ve Samsun Canlar Derneğinde yapılan cem ibadetleri izlenmiş ve bunlar kayıt altına alınmıştır. Katılımcı gözlemde araştırmacı, incelenen olgunun bir parçasıdır. Kültür analizi çalışmalarda genellikle katılımcı gözlem tekniği kullanılır (Golafshani, 2003).

Veriler toplanmaya başlanmadan önce Sosyal Bilimler Etik Kurul izni alınmış ve daha sonra Samsun Canlar Derneği yönetim kurulundan gerekli izinler alındıktan sonra veri toplanmaya başlanmıştır. Cemler genellikle kış aylarında yapıldığı için bir planlama yapılarak farklı cemler gözlemlenerek kayıt altına alınmıştır. Bu cemlerde hangi müzik pratiklerinin icra edildiği yapılan görüşmeler de kaydedilmiştir. Her görüşmeci ile yaklaşık olarak 40'ar dakika görüşme yapılmıştır. Verilerin toplanmasında ses kayıt ve görüntü kaydetme cihazları kullanılmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmada toplanan ve elde edilen verilerin analizinde içerik analizinden yararlanılmıştır. Bu analizin temel amacı, toplanan verileri açıklamaya yardımcı olacak kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Böylece birbirine benzeyen veriler

belirli kavramlar, temalar çerçevesinde bir araya getirilerek bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenlemek ve yorumlamaktır (Neuman, 2012).

İçerik analizi ile Alevi cemlerinde müzik pratiklerinin neler olduğunun ortaya çıkarılmasına yönelik bu çalışmanın analizinde dört aşamalı bir süreç izlenmiştir(Yıldırım ve Şimşek, 2013).:

1. Verilerin kodlanması: araştırmaya katılan kişilerin söyledikleri benzer kelimelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur.

2. Alt temaların düzenlenmesi: Benzer kodların bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur.

3. Temalar: Alt temaların bir araya getirilmesiyle bir takım temalara ulaşılmıştır.

4. Bulguların tanımlanması ve yorumlanması: Her bir tema incelenerek bir takım bulgular ortaya çıkarılmış, bu bulgular herkesin anlayacağı şekilde yorumlanmaya çalışılmıştır.

İlk olarak yapılan görüşmeler dikkatle incelenerek bunlar yazıya geçirilmiştir. Daha sonra bu videolar izlenerek müzik pratiklerinin incelenmesi sağlanmıştır. Böyle bir çözümlemeye geçmeden önce araştırmaya katılan her görüşmeciye bir numara verilerek kodlama yapılmıştır. Böylece kişilerdendede olanlar D1, D2, D3... ;zakirler için Z1, Z2, Z3...; yolun talipleri için ise T1, T2, T3...olarak kodlanmıştır.

4. BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde, katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular tablolarda özetlenmiş ve gerekli yorumlar yapılmıştır.

4.1. Alevi-Bektaşî İnancının Temel Esasları

Görüşmeye katılanların Alevi-Bektaşî inancının temel esaslarına ilişkin görüşleri aşağıda Tablo 4.1.'de verilmiştir.

Tablo 4.1. Alevi – Bektaşî inancının temel esaslarına ilişkin görüşler

Tema	Alt Temalar	Kodlar	Katılımcılar
Alevi-Bektaşî İnancın Biçimi	Alevilik bir inanç biçimidir. İslamiyet'in Tasavvufi bir yorumudur. 4 Kapı 40 Makam öğretisine dayanır.	İnanç	D1, D4, Z1, T1, T4.
		Yol	D1, D2, D3, D5, Z1, Z2, Z4, T1, T2, T4, T5, T6, T7, T8, T9.
		Tasavvuf	D1, T1.
		Yorum	Z2, T9.
		4 Kapı 40 Makam	D1, D4, D5, Z2, Z4, T1, T4, T8, T9.
Alevi-Bektaşî Farkı	Alevilik soy takip eder. Bektaşilik soy takip etmez. Alevi inancında önder Dede, Bektaşilikte Baba'dır. Alevilikte ocak kavramı bulunmaktadır ve her Alevi kişi bir ocağa bağlıdır.	Öğreti	D1, T1.
		Soy takip etme	D1, D4, D5.
		Alevilik-Bektaşilik	D1, D4, D5.
		İnanç önderi	D2, T6.
		Dede-Baba	D1, D2, D4, D5, Z1, Z2, T1, T4, T5, T6, T7, T8, T9.
Alevi-Sünni İnancında Tasavvufi Farklılıklar	Allah korkusu yerine sevgisi vardır. İnsan sevgisi üzerine inşa edilmiştir. Alevilikte Hak Muhammed Ali kavramı vardır. Peygamber, yerine Hz. Ali'yi vasi tayin etmiştir.	Ocak	D1, Z2, T1.
		Bağlılık	D1, D2, D4, Z2, T1.
		Allah korkusu	D2.
		İnsan sevgisi	Z1.
		Hak Muhammed Ali	D2, D3, D4, Z2, Z4, T1, T2, T5, T7, T8.
Alevi-Bektaşî Kutsalları	Alevi-Bektaşîlerin kutsal saydığı kutsal kitaplar Ehlibeyti sevgisi ve eline, beline, diline sahip olma Toplu ibadet biçimi cemdir ve kadın erkek birlikte ibadet eder.	Hak insanda	T4.
		Velayet	D4, T10.
		Oniki imam	D1, D3, D4, D5, Z1, Z4, T1, T4, T5, T6, T10.
		Kur'an-ı Kerim	D2, D4, D5, Z1, Z2, T6.
		Buyruk	Z1, Z2, T1.
Alevi-Bektaşî Kutsalları	Alevi-Bektaşîlerin kutsal saydığı kutsal kitaplar Ehlibeyti sevgisi ve eline, beline, diline sahip olma Toplu ibadet biçimi cemdir ve kadın erkek birlikte ibadet eder.	Makalat	T1.
		Ehlibeyt	D1, D2, D3, D5, Z2, Z4, T1, T2.
		El, bel, dil	D2.
		Cem ibadeti	D3, D4, D5, Z1, Z2, T1, T8.
		Kadın- erkek	D1, D2, D4, D5, Z3, Z4, T6, T8, T9.

Tablo 4.1.'de Alevi-Bektaşî inancının temel esaslarıyla ilgili 4 tema oluşmuştur. Bunlar, İnanç Biçimi, Alevi-Bektaşî Farkı, Tasavvufî Farklılıklar, Kutsallar olarak gruplanabilir. Bu temaların altında ise alt temalar yer almaktadır. Bu temalarla ilgili kısa açıklamalar yapılmıştır.

4. 1. 1. Alevi-Bektaşî İnanç Biçimi

Samsun Canlar Derneği'nde görüşmeye katılanlarla yapılan görüşmelerde katılımcılar Aleviliğin bir inanç biçimi olduğunu belirtmişlerdir. Bu inanç İslamiyet'in tasavvufî bir yorumudur. İslamiyeten farklı yorumları bulunmaktadır. Türkmenler çoğunlukla İslamiyet'in bu yorumunu benimsemişlerdir. Alevilik inancı Hacı Bektaş Veli'nin 4 Kapı 40 Makam öğretisine dayanır. Yani bu öğretî onun Makalat'ında yer alır. Hacı Bektaş Veli'den sonra Balım Sultan zamanında Bektaşîlik inancı sistemli bir hale getirilmiştir. Alevi Türkmenler de bu öğretiyi benimsemişlerdir. Buna ilişkin bazı görüşler aşağıda verilmiştir:

Alevi Bektaşî toplumu temel prensiplerini Hünkar Hacı Bektaşî Veli' ye ait olan Malakat tan almaktadır(Z1).

Alevilik, Bektaşîlikten önce var olan bir inanç biçimidir. İslam inancının farklı bir yorumudur. Bu inanç, daha sonra Bektaşîlik adı altında ortaya konulmuştur. ... Alevilikte tasavvuf anlayışı hakimdir. Hacı Bektaş-ı Veli'nin dört kapı kırk makam öğretisine dayalıdır (D1).

Alevilik islamiyetin bir koludur. Aleviliğin esaslarından biri 4 kapı 40 makam inancına dayanır. Bu dört kapının birincisi şeriat, ikincisi tarikat, üçüncüsü marifet, dördüncüsü hakikat kapısıdır. Aleviler tarikat kapısındaırlar (T3).

4. 1. 2. Alevilik ile Bektaşîlik Arasındaki Fark

Görüşmeye katılan kişiler kendi derneklerine gelen kişilerin çoğunlukla Alevi olduğunu belirtmişlerdir. Bununla birlikte şehirlerde Bektaşîlerden de az da olsa ceme katılan kişiler bulunmaktadır. Katılımcılar Alevi-Bektaşî farklılığını şu cümlelerle dile getirmişlerdir. Alevilik soy takip ederken Bektaşîlikte soy takibi yoktur. Yani sonradan herkes Bektaşî olabilir. Hatta Sünnî bir kişi bile Bektaşî babası önünde ikrar vererek Bektaşîliği kabul edebilir. Ancak Alevi olunmaz, Alevi doğulur. Aleviliği Bektaşîlikten ayıran önemli ikinci husus bunların inanç önderleridir. Alevi inanç önderine dede, Bektaşî inanç önderine baba denir. Ayrıca

Alevilikte ocak kavramı bulunmaktadır. Yani her Alevi bir ocağa bağlı olmak zorundadırlar. Halbuki Bektaşilikte böyle bir kavram yoktur. Bazı katılımcı görüşleri verilmiştir:

...Her Alevinin bağlı olduğu bir ocağı bulunmaktadır. Dedelik soy takip eder. Bektaşilikte ise bu görevi Baba yürütür. Babalık seçimle olur(D1).

...Her Alevi birey bir dede ocağına bağlıdır. Alevilik soy takibi yaptığı için her Alevi birey doğuştan itibaren tarikat kapısında kabul edilir (D4).

Günümüz Anadolu Aleviliği açısından Hacı Bektaş Veli'de önem arz etmektedir. Anadolu'da 366 Alevi Ocağı bulunmaktadır ve bu ocaklar Hacı Bektaş Veli Dergahı'na gönülden bağlıdır (Z2).

4. 1. 3. Alevi ve Sünni İnancındaki Tasavvufi Farklılıklar

Samsun Canlar Derneğinde görüşmeye katılan kişiler Aleviliği İslam inancı içinde görmekle birlikte bazı farklılıklar olduğunu dile getirmişlerdir. Bunlardan ilki Sünni inançta Allah korkusu yerini Alevilikte insan sevgisine bırakmıştır. Yine Alevi inancında Hak-Muhammed-Ali üçlemesi vardır. Sünni inançta yer alan halifelik kavramı da farklı bir şekilde yorumlanmaktadır. Alevi-Bektaşiler peygamberin Hakk'a yürümeden (ölmeden) önce yerine Hz. Ali'yi vasi tayin ettiğine inanırlar. Sakaleyn hadisi olarak kabul edilen ve Sünni inanç mensubu bir çok kişinin de kabul ettiği bu hadisi Sünni alimler farklı yorumlarlar. Onalara göre bu hadisten böyle bir anlam çıkarılmaz. Ancak Alevi-Bektaşiler ise peygamberliğin Hz. Muhammed ile sona erdiğini ancak Hz. Ali ile velayetin başladığını kabul ederler. Bu açıklamaları destekleyen bazı görüşler aşağıya çıkarılmıştır.

Yüce Allah'a kul, Muhammed Mustafa'ya ümmet, Hz. Ali'ye talip olmak, erdemli kamil insan olmaktır. Aleviliğin esasları Dedeler önderliğinde yerine getirilmeye çalışılmaktadır. Dedelerin oturdukları post, Hak Muhammed Ali, Hünkar Hacı Bektaş Veli postunu temsil eder (D2).

Alevi Bektaşi inancı Allah ve insan sevgisi üzerine inşa edilmiştir. Bu inanç sisteminde insanın kendini yetiştirmesi ve hakka layık bir yaşam sürmesi esastır. Kısaca özetlemek gerekirse Alevi Bektaşi inancı insanın nefsinin terbiye etmesidir. Bu

inanç sisteminde nefisini bilen kendini; kendini bilende rabbini bilir felsefesi hakimdir (Z1).

Alevi-Bektaşî inancının temel prensibi sevgidir. Aslından İslam dini de sevgi dinidir (Z3).

4. 1. 4. Alevi-Bektaşî İnancında Kutsallar

Görüşmeye katılan kişilere Alevi-Bektaşîlerin kutsal saydıkları arasında önce kitaplar gelmektedir. Bunları katılımcılar sırasıyla Kur'an-ı Kerim, İmam Cafer Buyruğu, Makalat olarak sıralamışlardır. İmam Cafer Buyruğunda bir çok hizmet Kur'an'da ayetlere dayandırılmaktadır. Yine Hacı Bektaş Veli'nin Makalatı da 4 Kapı 40 Makam öğretisini Kur'an-ı Kerim ayetlerine ve hadislerle dayalı olarak açıklamaktadır. Alevilerin kutsal saydığı diğer önemli bir kavram Ehlibeyt sevgisidir. Ehlibeyt, Hz. Muhammed'in kızı Hz. Fatıma ile Hz. Ali'nin evliliklerinden olan çocukları ve torunlarıdır. Yani Hz Muhammed'in soyundan gelenlerdir. Bunlar Sünni inanca mensup kişiler tarafından da kutsal kabul edilirler.

Hz. Hasan'ın soyundan gelenlere *Şerif*, Hz. Hüseyin'in soyundan gelenlere *Seyyid* adı verilir. Alevi inancında *Eline, beline ve diline sahip olma* düsturu hakimdir. Bütün iyilik ve kötülüklerin bu üç yerden geldiği dikkate alındığında bir insanın bu üç uzvuna sahip çıkmasının önemi daha iyi anlaşılır. Alevilerin toplu ibadet biçimi kadın-erkek birlikte yapılan cemdir. Bu ibadet toplu olarak yapılır ve ceme girebilmek için mutlaka yola ikrar vermiş olmak gerekir. Bu bulguları destekleyen bazı görüşler aşağıya çıkarılmıştır:

...CemlerAlevi toplumunun ibadet şeklidir(Z4).

...İmam Cafer Buyruğu, Hacı Bektaş-ı Veli'nin Makalt'ı baş ucu kitapları olarak görülür(T1).

Doğruluk, dürüstlük, hakkaniyet, güzel ahlak, yalan söylememek. Eline beline diline sahip olmak. Elinle koymadığını almamak. Gözünle görmediğini söylememek. Haram yememek. Gönül kırmamak (T3).

...Edebine sahip olup, hak yemeden hak yedirmeden, bilim, sevgi ve saygı yolundan ilerleyerek, insanın kendini (hakkı) arayıp bulması, kendini bilmesi, kamil insan olmaya çalışması, hak için halka hizmet etmesi ile olur. Alevîlik, Allah-Muhammed-Ali üçlemesi, Ehl-i Beyt, ve Oniki İmamları önemseyen bir yoldur (T4).

..Alevi-Bektaşî inancında “Eline, diline, beline, işine, aşına, eşine sahip ol” düsturu vardır. Allah-Muhammed-Ali inancı hakimdir (T5).

...Aleviler musahip olmalıdırlar, dürüst olmalıdır, haksızlık yapmamalıdır, örnek insan olmalıdır, elini beline diline sahip olmalıdır (T9).

4.2. Alevi-Bektaşî İnancında Cem İbadeti İçinde Yapılan Ritüeller

Alevi-Bektaşî inancında cem ibadeti içinde yer alan ritüellerin ve ibadetlerin neler olduğu katılımcılara sorulmuş ve alınan cevaplar Tablo 4.2.’de yer almaktadır.

Tablo 4.2. Alevi-Bektaşî İnancında Cem İbadeti İçinde Yer Alan Ritüeller

Tema	Alt Tema	Kodlar	Katılımcılar
Cemde Yapılan Ritüeller	Cemibadetininüzlerine kurulduğukavramlar	4 Kapı 40 Makam	D1, D4, D5, Z2, Z4, T1,T4. T8,
		3 sünnet 7 farz	D1, D4, D5, Z3, Z4, T1.
		17 Erkan	D1.
		Rızalık	D1, D2, D3, D4, D5, Z1, Z2.
		Musahiplik	D1, D4, D5, Z1, Z2, Z4, T1, T7, T9, T10.
	Cemin yönetimi ve oniki hizmet	Dede	D1, D2, D4, D5, Z1, Z2, T1.
		On iki hizmet	D1, D2, D3, D5, Z2, Z3, Z4, T1, T3, T6, T7, T8, T9.
	Cem ibadetinin amacı	Tövbe etmek	D1, D2.
		Nefsi terbiye	D1, D4, Z1.
		Hata yapmama	D1, T2, T6.
		Ele dile bele sahip olma	D2, D3, D4, D5, Z1, T1, T3.
Alevi-Bektaşî İnancında İbadetler	Alevilikte tutulan oruçlar	Pir	D1, D4, D5, Z2, T1, T2.
		Rehber	D1, D4, D5, Z2.
		Talip	D1, D2, D4, D5, Z2, T1, T2.
	Cemde görevler	Çerağcı	D1, D2, Z2, T6, T8, T9.
		Zakir	D1, D2, D4, D5, Z1, Z2, Z4.
		Semağcı	D1, D2, D3, D4, D5, Z2, Z3.
	Cem ibadetinin kapsamı	Muharrem	D4, T1, T2, T7.
		Hızır	D2, D3, D4, Z2, Z4, T1, T2.
		48 Perşembe	T7, T10.
		Her Cuma gecesi	D1, D2, T1, T2.
		Herkes sorgulanır	D1, D2, D4, T2, T4, T6, T9.
		Düşkünlük	D1, D2, D3, D4, D5, Z1, Z3.
		Kul hakkı	D1, D2.

Samsun Canlar Derneğinde katılımcılara Alevi-Bektaşî inancında cem ibadeti ve ritüellere ilişkin sorulan soruya verilen cevaplardan iki tema ortaya çıkmıştır. Bunlardan birisi cemde yapılan ritüeller diğeri ise ibadetler temasıdır. Bu temalarla ilgili aşağıda açıklamalar yer almaktadır.

4. 2. Cemde Yapılan Ritüeller

Alevi-Bektaşî inancında toplu ibadet biçimi cemdir. Cem kadın-erkek kişilerin katılımıyla yapılır. Bu tema içinde yer alan alt temalar, cem ibadetinin üzerine kurulduğu kavramlar, cemin yönetimi ve oniki hizmet, cem ibadetinin amacı, cemde görevler olarak sıralanmaktadır. Bu alt temalara ilişkin açıklamalar aşağıda verilmiştir.

4.2.1. Cem İbadetinin Üzerine Kurulduğu Kavramlar

Bu tema altında yer alan kodlara bakıldığında, cem ibadetinin üzerine kurulduğu kavramlar 4 Kapı 40 Makam, 3 Sünnet 7 Farz, 17 Erkan, Rızalık, Musahiplik olarak sıralanmıştır. Cem ibadeti Hacı Bektaş Veli'in 4 Kapı 40 Makam öğretisi üzerine kuruludur. Bu kapılar Şeriat, Tarikat, Marifet ve Hakikat olarak sıralanır. Ayrıca cem ibadetinin içinde uyulması gereken kuralları esas alan 3 Sünnet 7 Farzdan bahsedilmektedir. Bunlardan üç sünnet özetle, Allah'ı zikretmek, kalbinde kin ve kibir bulundurmamak ve taliplerin dedeyi dikkatle dinlemesi olarak özetlenir.

Yedi farz ise, yolun sırlarını saklamak, Allah'tan başka herşeyi gönülden çıkarmak, bu dünyayı geçici görmek, musahip olmak, pirini tanımak, halifeden hırka ve tac giymek olarak sıralanabilir. Cemlere katılan kişilerden rızalık alınır. Yani herkesin birbirinden razı olması gerekir. Ayrıca cemde hizmet yapacak kişilerin musahipli olmaları gerekir. Buna ilişkin bazı katılımcı görüşleri şunlardır:

Musahip olmak. Paylaşımçı olmak. Alçak gönüllü olmak. Dürüst olmak (T7).

Cem Alevilerin ibadet şeklidir. Ceme kin kibirle girilemez. Kini kibiri atmak gerekir (T6).

Cem ibadeti, üç sünnet yedi farz, dört kapı kırk makam, pir rehber mürşit gibi kurumlar ve kavramlardır(D5).

Cemlerde cem erenlerinin birbirinden razılık göstermesi gerekir. Çünkü razılık olmayan yerde ibadette olmaz(Z1).

3 sünnet 7 farz da Aleviliğin inanç esaslarından bir diğeridir. Üç sünnet; Allah'ın ismini dilinden düşürmemek. Kalpte kin nefret gibi kötü duygular olmamalı. Yola bağlı olmak (T1).

...Ceme kin kibirle girilemez. Kini kibiri dışarıya atmak gerekir. Aleviler ceme katılmadan önce bunları kalbinden atarlar(T6).

4. 2. 2. Cemin Yönetimi ve On İki Hizmet

Görüşmeye katılan kişilere cemin nasıl yönetildiği ve cemde yapılan hizmetlerin neler olduğu sorulmuştur. Katılımcılar cemi dedenin yönettiğini ve cemde oniki hizmetin yürütüldüğünü belirtmişlerdir. Alevi inancında yolun önderi dede ve pir olarak adlandırılır. Her pirin bağlı olduğu bir ocağı vardır. Yolun talipleri bu ocağa bağlıdır. Dedeye yardımcı olmak üzere görev verilen kişiye rehber adı verilir. Dedenin Ehlibeyt soyundan olması gerekir. Rehber için böyle bir zorunluluk yoktur.

Cemde yapılan hizmetler ise şöyle sıralanabilir. Dede, rehber, gözcü, zakir, çerağcı, meydancı, semahçı, bekçi, peyk, sakka, süpürgeci, tezekar olarak sıralanmaktadır. Bu hizmetleri yapacak kişilerin musahip kavline girmiş kişiler olması gerekir. Ancak günümüzde bu kurala bazen uyulmamaktadır. Bu bulguları destekleyen bazı katılımcı görüşleri şunlardır:

Cem, bizlerin hak için ibadeti, hakikate erme yoludur(T2).

Cemlerimizde 12 hizmet yerine getirilir(D2).

Cem, alevi toplumunun hakka yönelişi, ibadetidir. Amacı, toplumdaki dirlik, düzen ve birliğin sağlanmasıdır. Bu amaçla dede, cemlerde canları Alevi yolu ve ikrarı üzerine sorgular, aydınlatır, bilgi ve nasihatler verir, dualar eder (T4).

Cem ibadetimizdir. 12 hizmet gerçekleştirilir. Bu hizmeti yürütecek olanlar müsahipli olmalıdır(D3).

Cemlerde sırasıyla gözcü ve bekçi seçilir. Dede ve rehber yerini alır. El suyu dökülerek abdest alınır. Faraş hizmeti yapılarak kalpteki kin, kibir atılır. Meydancı hizmetini yapar. Zakirler deyiş, duaz, nefes, mersiye söylerler. Yine çerağcı çerağ uyandırır. Sakka hizmeti yapılarak Hz. Hüseyin anılır(D1).

4. 2. 3. Cem İbadetinin Amacı

Araştırmaya katılanlar cem ibadetinin amacını tövbe etme, nefsin terbiyesi, hata yapmama, ele, dile, bele sahip olma kavramlarıyla açıklamışlardır. Hacı Bektaş Veli'nin öğretilerine göre ikinci kapı Tarikat kapısı olup bu kapının birinci makamı *pir den el tutmak ve tövbe etmektir*. Cemlerde yapılan ibadetin amacı insanları kamil düzeye çıkarmaktır. Yani onların nefsin terbiye etmektir. İnsanlar hata yapabilirler ancak bu hatalarını telafi etme ve bunlara tövbe etme yolunu tercih etmelidirler. Daha önceki paragraflarda da belirtildiği üzere Alevi-Bektaşî inancının temel prensipleri arasında yer alan önemli kurallardan birisi *Eline, Dilini ve Beline sahip olma* düsturudur. Bu organlar iyi kullanılırsa insan kamil düzeye ulaşabilir. Kişinin kendisini olgunlaştırması bu organlarını etkili ve doğru kullanmasına bağlıdır. Bu bulguları destekleyen bazı katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir:

Burada ikrar verilir tövbe edilir. Ruhsal açıdan bir temizlenme söz konusudur. Kötülüklerden arınmak iyiliğe yönelmektir. Maddi ve manevi arınmaktır. Düzgün bir hayatı yaşamaya davettir (D2).

Cemin özünde arınmak, hakkın birliğini ifade etmek yatar. Cemin manevi yönünün yanı sıra sosyal ve hukuki yönü de vardır. ... Birlik oluşur. Yardıma ihtiyacı olanlara yardımlar edilir... Nefsin ıslahıdır Cem (D4).

Bir anlamda Alevilerin kendi içlerinde oluşturmuş olduğu adalet sistemidir. Bir yoldur. Esas olarak anlaşmazlık ve davalarını kendi içlerinde çözdüklerinden hukuka da destek olmaktadır(Z2).

Cem, insanların sevgisinin birbirine aşketmesidir(Z3).

4. 2. 4. Cemde Görevler

Görüşmeye katılan kişilere cemde ne tür görevler yapıldığı sorulduğunda bunlardan en önemli olanları pir, rehber, talip, çerağcı, zakir ve semahçı olarak sıralanmıştır. Cemde oniki hizmet sahipleri bir önceki paragrafta sıralandığından burada tekrarına gerek görülmemektedir. Ancak cemin yapılabilmesi için mutlaka olması gereken görevlerin başında pir yani dede gelmektedir. Cemi yöneten kişinin olmaması halinde cem yapılamaz. Rehber olmayabilir ancak olması halinde dedenin işi kolaylaşır. Talipler yani cemde kendilerini olgunlaştırmak isteyen kişilerin olması zorunludur. Cemde aydınlığın aşkına çerağ uyandırılır. Bu aslında Allah'ın nurunu

temsil eder. Yani Allah'ın kainatı yaratmasındaki ilmi akla getirir. Diğer önemli hizmetlerden birisini de zakirler yapar. Alevi-Bektaşî cemlerini İslam inancı içinde diğer tarikatlardan ayıran önemli hususlardan birisi zakirlerdir. Zakirlik aynı zamanda bir teknik beceri gerektirmektedir. Zakirin sesinin güzel olması ve hafızasının yerinde olması gerekir. Zakir genellikle cemlerde bağlama çalarlar. Samsun Canlar Derneğinde bazen zakirler bağlamaya kemanla eşlik ederler. Alevi-Bektaşî cemlerinde semah dönülür. Yani kadın erkek birlikte Hakkı zikrederler. Bu bulguları destekleyen görüşler şunlardır:

Cemdeki 12 hizmetten biri zakirliktir. Zakir bağlama (saz) çalarak nefes, deyiş, duaz, mersiye, miraçlama ve semah söyler (Z4).

Cemlerde kadın erkek bir arada ibadet edilir... (T6).

Dedenin huzurunda dara durur. Aslında bu dara durma, Allaha ibadet etme, O'na secde etme anlamı taşır (T2).

Cem, dört kapı kırk makam öğretisi temelinde 12 hizmetin yürütüldüğü, Hz. Muhammed'in miraç dönüşü katıldığı Kırklar Meclisinin yolunu sürerek hakka ulaşma, kamil insan olma amacı güdülen ibadettir (T1).

4.3. Alevi-Bektaşî İnancında İbadetler

Alevi-Bektaşî inancında yapılan ibadetler ilgili iki alt tema ortaya çıkmıştır. Bunlar oruçlar ile görgü cemi olarak sıralanmıştır. Bunlara ilişkin kısa bilgiler aşağıda verilmiştir.

4. 3. 1. Alevilikte Tutulan Oruçlar

Alevi inancında oruç bir ibadet şeklidir. Oruç tutmanın temelinde nefsi terbiye etme yatar. Görüşmeye katılanlar Samsun Canlar Derneğinde Muharrem, Hızır ve 48 Perşembe gibi oruçların tutulduğunu belirtmişlerdir. Masumu Paklar orucu muharrem orucuna bitişik olduğu için tutanlar olabilir ancak burada bahedilmemiştir. Fatma ana orucu ile Hızır orucu bazen birbirinin yerine tutulmaktadır. Kırk Sekiz Perşembe oruç tutamlar da bulunmaktadır. Bu bulguları destekleyen bazı katılımcı görüşleri verilmiştir:

Şubat ayında Hızır cemi yapılır. 3 gün oruç tutarız Hızır aşkına. 7 gün oruç tutanlar da vardır (D2).

...Dua(salat), oruç(muharrem, Hızır, Fatma ana...) ve cem ibadeti de alevi esasları arasındadır (T1).

Muharrem, Hızır, Fatma Ana (48 Perşembe) orucu ibadetleri yapmak. Hz. Hüseyin'in aşkına, çektiği acıları hissetme amacına yönelik Yas-ı Muharrem orucu tutmak. Bu matem orucu sonrasında birlikte katkı sunarak yardımlaşma, dayanışma içerisinde aşure yapıp insanlara dağıtmak (T7).

4.3.2. Cem İbadetinin Kapsamı

Araştırmaya katılan kişiler cem ibadetinin kapsamıyla ilgili olarak bu ibadetin her Perşembe akşamı (Cuma gecesi) yapıldığını ve cemlerden önce bir sorgulama yapıldığını belirtmişlerdir. Bu sorgulama “rızalık alma” olarak nitelendirilmektedir. Dede, ceme katılan kişilere önce evi ile daha sonra cem erenleriyle ilgili bir olumsuz durumun olup olmadığını sorgular. Kısacası, ceme katılan herkesin birbirinden razı olması gerekir. Ceme düşkün olan yani sorunu olan kişiler alınmazlar. Düşkünlük gerektiren bir durum olup olmadığı da sorgulanır. Katılımcılar cem ibadeti içinde kul hakkı ile ilgili bir sorulama yapıldığını ilave etmişlerdir. Alevi-Bektaşî inancında, “kul kuldandan razı olursa Allah da kullarından razı olur” inancı hakimdir. Yani “razı olmuş ve edilmiş olarak Rabbine dön” ayetine uyularak kul hakkı sorgulaması yapılmaktadır. Bu konuda bazı katılımcı görüşleri aşağıya çıkarılmıştır:

Her Cuma gecesi canlar bir araya gelerek bu ibadeti gerçekleştirirler (Z1).

Cemde küskünler barıştırılır, hak sahiplerine hakları teslim edilir yani rızalık esastır (T7).

Düşkünlüğü gerektiren durumlar birden fazla kadınla evlenmek, boşanmak, zina yapmak, hırsızlık yapmak, adam öldürmek, Sünnî biriyle evlenmek vb (T1).

...Görgü cemlerinde üzerinde kul hakkı olanların bu haklarını helal etmesi ve herkesin birbirinden razı olduğunun ortaya çıkarılması amaçlanır (D1).

4.4. Samsun Canlar Derneği'nde Cem İbadeti İçinde Yer Alan Müzik Pratikleri

Alevi-Bektaşî inancında müzik pratiklerine ilişkin görüşler Tablo 4.3'te verilmiştir.

Tablo 2.3. Samsun Canlar Derneğinde Alevi-Bektaşî İnancında Cem İbadeti İçinde Yer Alan Müzik Pratikleri

Tema	Alt Tema	Kodlar	Katılımcılar
İkrarlı Cemlerde Müzik Pratikleri	Bütün cemlerde söylenen müzik pratikleri.	Deyiş	D1, D2, D3, D4, D5, Z1, Z2, Z3, Z4, T1, T2, T3, T5, T6, T7, T8, T9, T10.
		Duaz	D1, D2, D3, D4, D5, Z1, Z2, Z3, Z4, T1, T2, T3, T4, T5, T6, T7, T8, T9, T10.
		Mersiye	D1, D2, D3, D4, D5, Z2, Z3, Z4, T1, T2, T3, T4, T5, T6, T7, T8, T9, T10.
	Cemde oniki hizmet içinde yer alan müzik pratikleri.	Miraçlama	D2, D3, D4, D5, Z2, Z3, Z4, T1, T2, T3, T5, T6, T7, T8, T9, T10.
		Semah	D1, D2, D3, D4, D5, Z2, Z3, Z4, T1, T2, T3, T4, T5, T6, T7, T8, T9, T10.
		Çerağ Duazı	Z2.
		Kurban Duazı	D4.
	Cuma gecesi yapılan cemlerde müzik pratikleri.	Mersiye	D1, D2, D3, D4, D5, Z2, Z3, Z4, T1, T2, T3, T4, T5, T6, T7, T8, T9, T10.
		Gülbengler	D1, D2, T9.
		Dualar	D1, D2, D4, D5, Z1, T1, T4, T6, T8, T9.
		Kırklar Semahı	D1, D2, D5, Z4, T5, T6, T7, T8, T9.
		Miraçlama	D2, D3, D4, D5, Z2, Z3, Z4, T1, T2, T3, T5, T6, T7, T8, T9, T10.
		Çerağ gülbengi	Z2.
	Hızır ceminde müzik pratikleri.	Duazlar	D1, D2, D3, D4, D5, Z1, Z2, Z3, Z4, T1, T2, T3, T4, T5, T6, T7, T8, T9, T10.
		Tevhid	D4, T1, T10.
İkrarsız Cemlerde Müzik Pratikleri	Muhabbet ceminde müzik pratikleri.	Nefes	D1, D4, D5, Z1, Z4, T1, T4, T9.
		Deyiş	D1, D2, D3, D4, D5, Z1, Z2, Z3, Z4, T1, T2, T3, T5, T6, T7, T8, T9, T10.

Tablo 4.3.'te Alevi-Bektaşî cemlerinde müzik pratikleri ile ilgili görüşler içinde yer alan kodlardan iki tema ortaya çıkmıştır. Bunlardan birisi cem ibadeti içinde yer alan müzik pratikleri diğeri muhabbet cemi ve muhabbet esnasında icra edilen müzik pratikleridir. Bunlarla ilgili aşağıda kısa açıklamalar yer almaktadır.

4. 4. 1. Cem İçinde Yapılan Müzik Pratikleri

Samsun Canlar Derneğinde görüşmeye katılan kişiler ve yapılan gözlemlerde cem içinde yapılan müzik pratikleri cemlerde sıklıkla söylenen, cemde on iki hizmet

içinde yer alan, cemde okunan dua şeklinde ve Hızır ceminde okunan müzik pratikleri olarak sıralanmaktadır. Bu alt temalarla ilgili açıklamalar şöyledir.

4.4.1.1.Tüm Cemlerde İcra Edilen Müzik Pratikleri

Bu araştırmanın konusu içinde yer aldığı gibi Alevi-Bektaşî cemleri içinde oldukça zengin müzik pratiklerine yer verilmektedir. Bunlar hemen bütün cemlerde icra edilmektedir. Katılımcılar bu pratikleri deyiş,duaz, mersiye, miraçlama ve semah olarak belirtmişlerdir. Alevi-Bektaşî cemlerinde deyişler, dinleyenlere mesaj ve öğüt verme amacı güder. Türkçe olarak söylenen deyişlerde Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hacı Bektaş Veli, Balım Sultan gibi önemli şahsiyetlerin mehtiyeleri geçer. Bu deyişlerde geçen sözlerden esinlenerek dede bir takım nasihatlarla bulunur. Duaz ise cem başında, چراغ uyandırılırken, cemin birleşmesi esnasında yapılır. Duaz içinde on iki imamın adı zikredilir. Mersiye ise sakka suyu dağıtılırken okunur. Cemler genellikle Cuma geceleri yani perşembeyi cumaya bağlayan gece yapıldığı için bu gece mutlaka sakka suyu dağıtılır. Bu esnada Hz. Hüseyin için mersiye okunur. Mersiye bir bakıma ağıt niteliği taşımaktadır. Bu görüşleri destekleyen bazı alıntılar aşağıda verilmiştir:

Zakir, cemde alevilerce “telli kuran” olarak tabir edilen bağlama ile deyiş, duaz, mersiye, miraçlama(hatayi), semah(kırklar semahı-gönüller semahı) gibi müzik icralarını yürütür. Bu icralar eğlencelik değildir. Özellikle 7 ulu ozan başta olmak üzere ozanların Kuran’ı yansıtan sözlerini zikretme amaçlanır(D2).

Cemin muhabbet kısmında Alevi-Bektaşî felsefesini, tarihini, mitolojisini içeren deyişler/nefesler okunur. Dedenin muhabbetine göre deyişler belirlenir ve o konuda nefesler okunur (D4).

Zakir ilahi aşka varmak için sazi ve sözü ile genellikle hizmete uygun deyişler, duazı imamlar, nefesler seslendirir (Z1).

Cemdeki müzik pratikleri: deyiş, duaz, mersiye, miraçlama ve semah şeklinde icra edilir. Yörelere göre değişiklik gösterir(Z2).

Cemdeki müzik pratikleri: Folklorik Türkmen halk müziği deyiş, mersiye, miraçlama, semah ve duaz imamlardır(Z3).

Deyiş, duaz, mersiye, miraçlama ve semah olmak üzere halk kültürü ve müziği içinde yer alan sözlü müzik icralarıdır(Z4).

Deyişler, semahlar, mersiyeler, miraçlama ve duazı imamlar bağlama eşliğinde zakirlerce çalınıp söylenir (T2).

4.4.1.2. Cemde On İki Hizmet İçinde Yer Alan Müzik Pratikleri

Müzik pratiklerinin bazıları cemde on iki hizmet içinde icra edilir.Bunların bazıları bütün cemlerde söylenirken bazıları ise her cem içinde yer almaz. Örneğin Cuma gecesi yapılmayan cemlerde seccade serilmez ve kırklar semahı dönülmez. Bu durumda miraçlama okunmaz. Sadece gönüller semahı dönülür. Görüşmeye katılanlar on iki hizmet içinde yer alan müzik pratiklerini miraçlama, semah چراغ duazı, kurban duazı, mersiye olarak sıralamışlardır. Görüşmeye katılan kişilerin beyanlarına ve yapılan gözlemlere göre Cuma gecesi dışında yapılan cemlerde sakka suyu dağıtılmadığı için mersiye de okunmaz. Kurban duazı da kurban tığlandığı zaman okunur. Yani Abdal Musa Cemi ve Görgü Cemi gibi kurban kesilen cemlerde okunmaktadır. چراغ uyandırma duazı da on iki hizmet içinde yer alan duazlar arasında yer alır. Samsun Canlar Derneğinde genellikle Şah Hatayi mahlaslı bir duaz okunmaktadır. Bu bulguları destekleyen görüşlerden bazıları aşağıya çıkarılmıştır:

Deyişler, duazı imamlar, semahlar, miraçlama ve mersiyeler okunur(T5).

Deyişler, duazı imamlar, semahlar, miraçlama ve mersiyeler okunur (T6).

Cemlerde 12 hizmet sahiplerinden olan zakirlerce bağlama eşliğinde deyişler, duazı imamlar, semahlar, miraçlama ve mersiyeler okunur (T8).

Kırklar semahından önce mihraçlama okunur. Devamında Kırklar Semahı dönülür(D1).

Zakirler özellikle 7 ulu ozan başta olmak üzere ozanların Kuran'ı yansıtan sözlerini zikretme amaçlanır. Bu icralar “yol bir süre bin bir” temelinde yürütülen icralardır. Yani bu icralar yöreden yöreye farklılıklar gösterebilmektedir (D2).

Kurbanın duasının edildiği vakit kurban duvazı okunur. Sakka hizmeti olduğunda mersiyeler okunur (D4).

Cemlerde Nur suresi 35. ve 36. ayetler okunması ve akabinde zakirin çerağ duası “Hata ettim hüda yaktı delili” okuması ile çerağ uyandırılır(Z2).

4.4.1.3. Cuma Gecesi Yapılan Cemlerde İcra Edilen Müzik Pratikleri

Cem ibadeti içinde okunan gülbenkler ve dualar belli bir ritimle okunur. Bunları okuyan kişiler belirlenerek bir hizmetin gülbangını sürekli o kişi okur. Yani bunların ezbere okunması gerekir. Bu bakımdan hizmet yapan kişiler kendi hizmetinde okunacak gülbangı ezberler. Örneğin sakka suyu dağıtılırken bir kişi iki türlü gülbang okur. Bunlardan birincisi “Sadhazeran lanet olsun ol münafık canına/Ben demedim Hakk buyurdu bunu senin şanına” diye başlar. Su dağıtıldıktan sonra ise “Din Muhammed dinidir sallı ala nazık cema/Kevserin suyun veren şah Ali’dir şehsuvar” diye devam eden bir gülbangdır. Bunların her ikisi de Şah Hatayı mahlasıdır. Bundan başka çerağ uyandırılırken bu hizmeti yapan kişi şah Hatayı’nın “Çün çırağı yandırdık ol Hüda’nın aşkına/Seyyidel Kevneyn Muhammed Mustafa’ın aşkına” diye başlayan gülbengi okur. Bundan başka Kırklar Semahı öncesinde zakirler miraçlama okurlar. Bu okunurken dede bazı bölümlerinde bir takım dualar okur. Kırklar semahı dönülürken de dede bazı dualar okur. Bu dualar belli bir ritimle okunur ve dinleyenler Allah Allah diyerek mukabelede bulunurlar. Bu bulguları destekleyen bazı görüşler aşağıya çıkarılmıştır:

...özellikle yedi ulu ozan diye anılan ozanların eserleri, Bektaşî tekkelerinde Nutuk, Nefes, Natı Şerif, Natı Ali, Natı Nebi, Alevî cemlerinde ise, Nefes, Deyiş, Duvaz, Mesiye olarak, Alevî aşıkaları arasında kısa sürede yaygınlaşmış, bunun icrasına uygun bir müzik anlayışında gelişmiştir (T1).

Cemlerde zakirler saz ile nefesler okur, duazlar, mersiyeler çalınır söylenir. Semahlar dönülür(T4).

...Üç musahipli can ellerinde su dolu sürahilerle seccade üzerinde dede huzuruna çıkarlar dede dualarını eder. Bu canlar gülbenk okurlar (T9).

Cem biterken Dede gülbenk verir. Sonra oturan giden duası ile cem noktalanmış olur (D2).

... Müsahipli canlardan 3 erkek 1 kadın 4 can çıkar Dede huzurunda duaya durur. Dede sakka suyunu dualar (T8).

4.4.1.4. Hızır Ceminde İcra Edilen Müzik Pratikleri

Samsun Canlar Derneğinde yapılan görüşmeler ve yapılan gözlemlerde Hızır Cemindeki müzik pratiklerinin diğer cemlere göre farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu cemlerde katılımcılar duaz yanında tevhid okunduğunu belirtmişlerdir. Tevhid sadece Hızır Ceminde okunmaktadır. Benzer bir uygulama Tokat ve Amasya Alevileri arasında da okunmaktadır. Ordu ilinin bazı bölgelerinde de tevhid okunduğu bildirilmektedir. Tevhid “İlgıt ılgıt eser seher yelleri/Burcu burcu kokar Hakk’ın gülleri” mısralarıyla başlamakta ve Allah Hu Allah, Hak La İlahe İllallah” mısralarıyla bitmektedir. Abdal dedem mahlasıyla söylenen tevhid okunurken erkekler iki dizi üzerinde iki yana sallanarak “hü Allah” diyerek zikre katılırlar. Ancak bazı yörelerde terk edilmiştir. Ancak halen kırsal kesimde tevhid okunan yerler bulunmaktadır. Bu bulguları destekleyen bazı görüşler aşağıya çıkarılmıştır:

Bu inançta Hak tevhidi yani Allah’ın birliğin ifade eder. Muhammed nübüvveti ifade eder. Ali ise velayeti ifade eder(D4).

Alevi deyişleri, duvazlar, mersiyeleler, tevhitler, semahlar ve miraçlama gibi özellikleri tasavvuf eserleri bağlama düzeninde çalınır (T1).

Tevhid: Allah’ın varlığına ve birliğine inanmak (T10).

Tevhid: Genellikle Hızır ceminde okunur. Bazı yörelerde halen okunmaktadır(D1).

4.4.1.5. Muhabbet Ceminde İcra Edilen Müzik Pratikleri

Muhabbet cemi veya cem dışında yapılan muhabbet esnasında zikredilen müzik pratikleri üç alt tema altında toplanmıştır. Bunlar nefes, türkü ve deyişlerdir. Nefes çoğu zaman deyiş anlamında kullanılmakla birlikte bazı yönlerden deyişlerden farklılık gösterir. Yunus Emre, Karacaoğlu, Dertli, Akarsu, Kul Ahmet gibi kişilerin söylemiş oldukları nefesler Alevi-Bektaşî muhabbetlerinde sıklıkla söylenmektedir. Bu nefesler üzerine dedenin bir açıklama yapması zorunlu değildir. Bir bakıma Hak Kelamı olarak dinlenir. Muhabbet cemlerinde deyiş okunabilir. Deyiş hem cem içinde ve hem de cem dışında sıklıkla icra edilen müzik pratikleri içinde yer alır. Ancak muhabbet esnasında bazen koşma, türkü gibi müzik pratiklerine de rastlanır. Bunlarınbazısı taşlama türü müzik örnekleridir. Örneğin Kaygusuz Abdal veya Nesimi’nin Haydar Haydar parçaları bunlar arasındadır.

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulguların, ilgili alan yazınla karşılaştırılarak tartışılmasına ve araştırmanın bulgularına bağlı olarak araştırmaya ve araştırmacılara yönelik önerilere yer verilmiştir.

5. 1. Tartışma

Alevi-Bektaşî Kültüründe cem ritüelleri ve müzik pratiklerinin incelendiği bu çalışmada, Samsun Canlar Derneğinde dede, zakir ve taliplerle yapılan görüşmeler ve katılmalı gözlemle elde edilen bulgular tartışılmıştır. Görüşmeye katılan kişilere Alevi-Bektaşî inancının temel prensipleri nelerdir, cem ibadeti içinde ne türlü ritüeller yer almaktadır ve Samsun Canlar Derneğinde cem ibadeti içinde ne tür müzik pratiklerine yer verildiği ile ilgili üç soru sorulmuş ve bulgulardan elde edilen bilgiler alanyazınla ilişkilendirilmiştir.

Alevi-Bektaşî inancının temel prensipleri nelerdir sorusuna ilişkin olarak katılımcıların verdiği cevaplar birlikte değerlendirildiğinde; “Alevi inanç biçimi”, “Alevilik-Bektaşîlik farkı”, “Alevi-Sünni inancında tasavvufi farklılıklar” ile “Alevi-Bektaşî kutsalları” olmak üzere dört temadan oluştuğu görülmektedir. Bu temaların altında araştırmaya katılanların vurguladıkları kavramlara ilişkin alt temalar ve kodlar yer almaktadır.

Alevi inanç biçimiyle ilgili tema ele alındığında, bir inanç biçimi ve İslamiyet’in tasavvufi bir yorumu olduğu ifade edilmiştir. Temeli, “Vahdet-i Vücut” felsefesine ve Hacı Bektaş Veli’nin “4 Kapı 40 Makam” Öğretisine dayanmaktadır. Literatür incelendiğinde, Aleviliğin; Türk ve İslam inancının birleşimi, geleneksel hoşgörü ve Horasan Melametiliğinin birleşmesiyle ortaya çıkmış bir inanç olduğu ifade edilmektedir (Eröz, 1990). Başka bir çalışmada, Aleviliğin tasavvufi akımlardan etkilenmiş bir tarikat (Öz, 1999) olduğu belirtilmektedir. Bektaşîlik tarikatının Hacı Bektaş Veli’den sonra onun müritleri tarafından kurulduğu ve Balım Sultan tarafından sistemli bir hale getirildiği bilinmektedir (Maden, 2013). Bulgularla ilgili literatürün eşleştiği görülmektedir.

Alevilik-Bektaşîlik farkına ilişkin tema ele alındığında, katılımcılar Alevi-Bektaşî teriminin genellikle birlikte kullanıldığını belirtmişlerdir. Uğur (2020), Bektaşîlik tarikatıyla Alevilik inancının birbirine geçmiş bir durumda olduğunu belirtmektedir. Araştırmaya katılanlar, Aleviliğin soy takip ettiğini ve her Alevi

bireyin bir ocağa bağlı olduğunu bildirmişlerdir. Samsun Canlar Derneğindeki dede ve taliplerin hemen hepsinin Alevi olduğu, Gülerli, Pir Sultan, Ali Pir Civan, Zayıf Yusuf, Keçeci, Tekkeşin gibi ocaklara mensup olduğu belirtilmiştir. Yaman (2000), Aleviğin ocak sistemine bağlı bir inanç olduğunu ve bunun Şah İsmail tarafından sistemli hale getirildiğini doğrulamaktadır. Araştırmaya katılanlar bir diğer farklılığı Alevi inanç önderinin *dede*, Bektaşî inanç önderinin *baba* unvanı aldığını bildirmişlerdir. Yine dernekteki üyelerin hepsinin Alevi olduğunu ancak derneğin Bektaşîlere de açık olduğunu belirtmişlerdir. Zelyut (2015) da Alevi-Bektaşî farkını bu şekilde dile getirmektedir. Katılımcılar Hacı Bektaş Veli'nin evli olduğuna inandıklarını belirtmektedirler. Alanyazına bakıldığında, Alevilere göre, Hacı Bektaş Veli, Kadıncık ana ile evlilik yapmıştır ve Hızır Lale adında bir çocuğu olmuştur (Ulusoy, 1986).

Katılımcılar Alevi-Sünni inancında tasavvufî farklılıkları temasını şöyle dile getirmişlerdir: Allah korkusu yerine Allah sevgisi olduğunu belirtmişlerdir. Bir araştırmada Alevilikte, Allah korkusu yerine Allah sevgisinin ön planda olduğu belirtilmektedir (Aytaş, 2010). Katılımcılar Alevi-Bektaşîlikte Hak-Muhammed-Ali kavramı olduğunu dile getirmişlerdir. Alanyazına bakıldığında, Hak-Muhammed-Ali kavramının bu inancın Alevi-Bektaşîliğin temel kavramları içinde yer aldığı belirtilmişti (Ocak, 1992; Yakar, 2011). Alevi-Bektaşî inancında, Hakk'ı insanda gördüklerini belirtmişlerdir. Bu kavramın bir çok deyişlerde de bu şekilde geçtiğini ifade etmişlerdir. Alanyazında Daiminin bir şiirinde, “İnsan Hakk'ta Hak İnsanda” dizeleri geçmektedir (Mustan-Dönmez, 2014). Bu dizeler katılımcı görüşlerini doğrulamaktadır. Katılımcılar, Alevi-Bektaşî inancına göre, peygamberin ölmeden önce kendi yerine Hz Ali'yi vasi tayin ettiğini belirtmişlerdir. Yani velayet kavramına inandıkları ve oniki imamı kutsal saydıklarını ifade etmişlerdir. Alanyazında Öz'e (2010) göre, Aleviler, Hz Muhamed'den sonra halifeliğin Hz Ali'nin hakkı olduğunu kabul etmektedirler. Yine Şenyurt (2020), Alevilikte oniki imam inancının olduğunu doğrulamaktadır. Bu yönüyle İmamiye Şiası ile benzer görüşlere sahiptirler.

Alevi-Bektaşî kutsalları temasında “Alevi-Bektaşîlerin kutsal saydığı kitaplar”, “Ehlibeyt sevgisi” ve “Eline, beline, diline sahip olma”, “Toplu ibadet biçimi cem olup kadın erkek birlikte ibadet eder” alt temaları yer almaktadır. Katılımcılar Alevi-Bektaşîlerin kutsal kitabının Kur'an-ı Kerim olduğunu belirtmişlerdir. Bundan başka

İmam Cafer Buyruğu ve Makalat gibi eserlerin kutsallar arasında yer aldığını ifade etmişlerdir. Bu konuyla ilgili alanyazına bakıldığında, Kur'an-ı Kerim'in Alevi-Bektaşilerin de kutsal kitabı olduğu (Kaya, 2012), buyruklar, makalat, Faziletname, yedi ulu ozana ait yazılı eserlerin de Alevi-Bektaşî klasikleri arasında yer aldığı belirtilmektedir. Katılımcılar Alevi-Bektaşilerde yoğun bir Ehlibeyt sevgisi olduğunu vurgulamaktadırlar. Yani Hz Ali ve Hz Fatıma'dan olan kişilere saygı gösterirler. Alanyazında Alevi-Bektaşilerde Ehlibeyt sevgisi olduğunu doğrulayan araştırma bulgularına rastlanmaktadır (Gül, 2017). Bundan başka katılımcılar, Alevi-Bektaşilerde temel ilkelerden birisinin eline, diline ve beline sahip olma anlayışı olduğunu belirtmişlerdir. Kaya (2012), Alevileri, Hacı Bektaş Veli'nin eline, dilene ve beline sahip olma düsturunu ilke edinen kişiler olarak tanımlamaktadır. Yani katılımcı görüşleriyle örtüşmektedir. Katılımcılar, son alt temada, Alevi-Bektaşilerin toplu ibadet biçiminin cem olduğunu ve kadın-erkek birlikte ibadet edildiğini belirtmişlerdir. Bir araştırmada Alevi-Bektaşilerin namaz kılma yerine cem yaptıkları ve bunun iki rekat namaz yerine geçtiği bildirilmektedir (Dönmez vd., 2018).

Araştırmaya katılan kişilere Alevi-Bektaşî inancında cem ibadeti içinde yer alan ritüeller sorulduğunda, alınan cevaplardan “cemde yapılan ritüeller” ile “Alevi-Bektaşî inancında ibadetler” olmak üzere iki tema oluşturulmuştur. Alevi-Bektaşî inancında cem ibadeti içinde yer alan ritüeller teması içinde ise “cem ibadeninin üzerine kurulduğu kavramlar”, “cemin yönetimi ve oniki hizmet”, “cem ibadetinin amacı”, “cemde görevler” alt temaları yer almaktadır.

Katılımcılar cem ibadetinin üzerine kurulduğu kavramları, Dört Kapı Kırk Makam, üç sünnet yedi farz, onyedî erkan, rızalık ve musahiplik olarak sıralamışlardır. Alanyazına bakıldığında Alevi-Bektaşî inancının Hacı Bektaş Veli'nin 4 kapı 40 makam programı içinde yer aldığı bildirilmektedir (Coşan, 1996). Üç sünnet yedi farz da Alevi-Bektaşilerde cem ibadetiyle ilgili kavramlar arasında yer almaktadır. Bunlara uymayan kişiler düşkün olurlar (Üzüm, 2001). Cem ibadeti İmam Cafer Buyruğuna göre onyedî erkan üzere yürütülmektedir (Buyruk, 1958). Bu konuda yapılmış araştırmalarda yola talip olan kişilerin rızalıkla ceme gelmelerinin önemi üzerinde durulmaktadır. Her kişi yapmış olduğu hizmette rızalık göstermelidir (Çelik ve Balcı, 2016). Alevi-Bektaşilikte yol kardeşliği yani musahiplik vardır. İki kişi anlaşarak yol kardeşi olurlar (Gül, 2017).

Araştırmaya katılanlar cemin dede tarafından yönetildiğini ve cemde onki hizmet yapıldığını bildirmişlerdir. Alanyazına bakıldığında, cem ibadetinin dergah ve zaviyelerde yapıldığı ve dede tarafından yönetildiği bildirilmektedir (Yıldız, 2018). Cem için oniki hizmet sahipleri bulunmaktadır. Bu hizmet sahipleri kendilerine verilen görevleri yaparak dedenin cemi etkili bir şekilde yönetmesine yardımcı olurlar (Divani, 2010). Araştırmaya katılanlar cem ibadetinin amacını, tövbe etmek, nefsi terbiye etmek, hata yapmamak, ele, bele ve dile sahip olma kavramlarıyla açıklamışlardır. Alanyazında, cem ibadeninin amacının nefsi terbiye etmek olduğu bildirilmiş olup hata yapan kişiler Alevi-Bektaşî inancında düşkün sayılırlar ve ceme alınmazlar (Dönmez vd., 2018). Alevi-Bektaşîlerin bir yaşam biçimi olarak eline, diline ve beline sahip olma düsturuna bağlı oldukları bildirilmektedir (Kaya, 2012). Araştırmaya katılan kişiler, cemde kimlerin görev alacağı alt temasında, pir, rehber, talip, çerağcı, zakir ve semahçı kavramlarına yer vermişlerdir. Alanyazında, cemde oniki hizmet sahipleri arasında bu kişilerin yer aldığı bildirilmektedir (Gül, 2018).

Alevi-Bektaşî inancında, cem içinde yer alan ritüellerle ilgili ikinci tema, “Alevi-Bektaşî inancında ibadetler” olarak belirlenmiştir. Bu tema içinde “Alevilikte tutulan oruçlar”, “cem ibadetinin kapsamı” olmak üzere iki alt tema yer almaktadır. Araştırmaya katılanlar Alevilikte tutulan oruçları muharrem, Hızır, kırksekiz Perşembe oruçları olarak sıralamışlardır. Alanyazında, Alevi-Bektaşîlerin Hızır, Muharrem, Fatma Ana, Adem Ata gibi isimlendirilen oruçları tuttukları bildirilmektedir. Bunlara ilave olarak 48 Perşembe günleri oruç tutulur (Gül, 2018). Araştırmaya katılanlar cem ibadetinin kapsamı içinde yer alan eylemleri şöyle sıralamışlardır: Her Cuma gecesi cem yapılır, herkes sorgulanır, hata yapanlar düşkün bırakılır ve üzerinde kul hakkı olanlar ceme alınmazlar. Odabaşı’nın (2016) araştırmasında, cemin bir gece ibadeti olduğu ve akşam yapıldığı belirtilmektedir. Başka bir çalışmada, Alevi-Bektaşî cemlerine katılan kişilerin yapmış olduğu eylemlerden sorgulandığı dile getirilmektedir (Işık, 2016). Düşkün olan kişilerin ceme alınmayacağı da alanyazında araştırmalar içinde yer almaktadır (Zelyurt, 2005). Alevilikte, Allah’a dönüşte kişinin üzerinde kul hakkı olmaması önemlidir (Kıyak, 2017).

Samsun Canlar Derneğinde, Alevi-Bektaşî inancında cem ibadeti içinde yer alan müzik pratiklerinin neler olduğu sorusuna katılımcıların verdiği cevaplardan iki tema oluşturulmuştur. Bunlar “İkrarlı Cemlerde yapılan müzik pratikleri” ile

“İkrarsız cemlerde yapılan müzik pratikleridir.” Araştırmaya katılanların verdiği cevaplardan ikrarlı cemlerde yapılan müzik pratiklerinden dört alt tema oluşturulmuştur. Bunlar “bütün cemlerde icra edilen müzik pratikleri”, “oniki hizmet içinde yer alan müzik pratikleri”, “Cuma gecesi yapılan cemlerde yapılan müzik pratikleri” ile “Hızır ceminde müzik pratikleri” olarak sıralanmıştır. Araştırmaya katılanlar, bütün cemlerde icra edilen müzik pratiklerini deyiş, duaz ve mersiye olarak ifade etmişlerdir. Alanyazında bütün cemlerde çoğunla deyişlerin söylendiği ve bunların dedeler tarafından açıklandığı, duaz okunurken edep-erkan içinde olduğu ve mersiye okunduğu dile getirilmektedir (Özcan, 1992; Varlı ve Yıldırım, 2021; Üzümlü, 2009; Duygulu 1997; Rençber, 2013).

Katılımcılar, cemde oniki hizmet içinde yer alan müzik pratiklerini miraçlama, semah, çerağ ve kurban duazı ile mersiye olarak sıralamışlardır. Alanyazında, cem içinde Cuma gecesi yapılan cemlerde ilk önce çerağ duazı okunarak çerağ uyandırıldığı, kırklar semahı dönülmeden önce de miraçlama okunduğu belirtilmektedir. Miraçlamadan sonra kırklar semahı dönülür (Gül, 2018; Deyişler, nefesler, 2019). Genellikle Şah Hatayi’nin sözlerini yazdığı miraçlama okunmaktadır. Alanyazına bakıldığında, eğer cemde bir kurban tığlanmışsa bu cemde kurban duazı okunması gerektiği dile getirilmektedir (Karakaş, 2003). Alanyazında, Alevi ve Bektaşî toplulukları arasında çerağ duaları benzerlik gösterir ve her iki grup genellikle Perşembe günü akşam yani Cuma gecesi çerağ uyandırırılar (Taşgın, 2018). Katılımcılar, cemde oniki hizmet içinde mersiye söylenildiğini bildirmişlerdir. Alanyazında Hz Hüseyin’in örnek alınması ve onun ilkelerinin yaşatılması bazı çalışmalarda dile getirilmektedir (Özkan, 2010). Ayrıca Hz Hüseyin cemlerde anılmakta ve onun için mersiyeler söylenmektedir (Gül, 2018).

Cuma gecesi yapılan cemlerde müzik pratiklerine yönelik olarak katılımcılar şunları belirtmişlerdir: Gülbenkler, çerağ gülbengi, dualar, miraçlama, kırklar semahı. Alanyazında Aleviler için Cuma gecesinin önemli bir yeri vardır. Hz Ali’nin Perşembe günü doğduğuna inanılır (Taşgın, 2018). Bu bakımdan Cuma günü yapılan cemler diğer günlerde yapılan cemlere göre bazı farklılıklar gösterebilir. Ancak bazı ritüeller diğer cemlerle benzerlik gösterir. Örneğin miraçlama ve kırklar semahı gibi. Katılımcılar cemlerde gülbanklar okunduğunu belirtmişlerdir. Alanyazında, cem içinde yapılan oniki hizmetten önce musahipli bir kişinin çıkararak gülbenk okuduğu bilinmektedir. Gülbank, Bektaşîlik tarikatının özelliklerini

yansıtan, yüksek sesle okunan dualardır (Eyüboğlu, 2010). Araştırmaya katılan kişiler çerağ uyandırılmadan önce bir gülbenk okunduğunu dile getirmişlerdir. Çerağ yakma oniki hizmetten birisi sayıldığı için çerağ uyandırılmadan öncede de bir gülbenk okunmaktadır. Katılımcılar, gülbenk okunduktan sonra dedenin bu kişiye dua ettiğini bildirmişlerdir. Genellikle Alevi-Bektaşî cemleri içinde zaman zaman dede tarafından dualar yapılır ve ceme katılan kişiler (canlar) Allah Allah diyerek dualara katılırlar (Gül, 2018).

Hızır ceminde müzik pratiklerine yönelik olarak katılımcılar, bu cemlerde duaz ve tevhid okunduğunu belirtmişlerdir. Alanyazında, Hızır cemlerinde yapılan hizmetlerin diğer cemlere benzerlik gösterdiği belirtilmektedir. Bu cemleri diğerlerinden ayıran en önemli özellik tevhit okunmasıdır (Yıldırım, 2018). Ayrıca bu cemlerde diğer cemlerde olduğu gibi oniki imamların adlarının zikredildiği duazlar okunur. Alevi-Bektaşî inancında duaz dua olarak kabul edilir (Kaptan, 2023).

Araştırmaya katılan kişilere Samsun Canlar Derneğinde cem ibadeti içinde müzik pratiklerinin neler olduğu sorulmuş ve alınan cevaplardan “ikrasız cemlerde yer alan müzik pratikleri” teması altında “muhabbet ceminde müzik pratikleri” alt teması elde edilmiştir. Katılımcılar bu alt tema içinde nefes ve deyişlerin söylendiğini belirtmişlerdir. Alanyazında ikrarsız kişilerin yani bekar erkek ve kadınların Şariat kapısında olduğu belirtilmektedir. Eğer bir kişinin aşısı, eşi ve işi yoksa tarikat ona haramdır (Vaktidolu, 1995). Bu bakımdan katılımcılar ikrarsız kişiler için son zamanlarda muhabbet cemi yapıldığını belirtmişlerdir. Katılımcılar bu cemlerde oniki hizmet yapılmadığını sadece deyiş ve nefeslerin söylendiğini dile getirmişlerdir. Rençber (2012) ve Karahan (2017), muhabbet cemlerinin sevgi, hoşgörü ve kardeşlik duygularını pekiştirmeyi amaçladığını, gençlerin cem evlerine gelmelerini teşvik ettiğini ve dikkatlerini cem evlerine çekmeye yönelik olduğunu belirtmektedirler.

5.2. Sonuçlar

Alevi-Bektaşî Kültüründe cem ritüelleri ve müzik pratiklerinin incelendiği bu çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Samsun Canlar Derneğinde halen geleneksel Alevilik anlayışı yürütülmekte olup burada Alevi-Bektaşî kültür ve değerleri yaşatılmaya çalışılmaktadır.

2. Samsun Canlar Derneğinde Alevi-Bektaşî inancı ritüelleri yaşatılmaya çalışılmakta ve ibadetler geleneksel usüllere göre yapılmaktadır.

3. Samsun Canlar Derneğinde Alevi-Bektaşî müzik pratikleri bu kültürün bir parçası olarak cem içinde ve muhabbet cemlerinde yaşatılmaktadır.

5.3. Öneriler

Bu sonuçlara dayalı olarak aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur:

1. Geleneksel Alevi-Bektaşî değerlerinin yaşatılmasına devam edilebilmesi için zakirlerin yetiştirilmesi gerekir. Bu amaçla zakirlik kurslara açılabilir.

2. Alevi-Bektaşî inancı içinde yer alan müzik pratiklerinin yaşatıldığı Alevi Bektaşî derneklerle devletin gerekli desteği vermesi önerilmektedir.

3. Günümüzde hoşgörüye oldukça ihtiyaç duyulmaktadır. Bu hoşgörünün oluşmasına katkı sağlayan Alevi-Bektaşî Dernek ve Cemevlerine gençlerin üye olmaları ve buradaki sohbetlere katılmaları teşvik edilmelidir.

4. Bu konuda daha farklı sürelerde derinlemesine kültür analizi çalışmaları sürdürülerek, Alevi-Bektaşî inancı içinde farklı müzik pratiklerinin ortaya çıkarılmasına yardım edilmelidir.

KAYNAKLAR

- Acar, İ. H. (2013). Görgü cemi'nin sosyal ve psikolojik etkileri. *Journal of Human Sciences*.10(2).1519-1535.
- Akdeniz, S. (2011). *Alevi müzik uyanışı bağlamında izmir yamanlar alevi göçmenlerinin müzik pratikleri*, [Basılmamış Doktora Tezi], Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Akın, B. (2021). Ashâb-ı suffa'dan kırklar meclisi'ne: Yunus Emre'de "miraç" ve "semâ/semah".*TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*.27. 99-118.
- Aksoy, F. (2015). İkrar verme cemi'nin sosyal ve psikolojik etkileri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*.5(2). 64-77.
- Arslan, Ö., A. (2017). Alevi/Bektaşî kültür aktarımında müziğin işlevi: Gaziantep- Düztepe cemevi örnek olayı, *EÜ Devlet Türk Musikisi Konservatuarı Dergisi*.11, 111-123.
- Artun, E.(2010). *Dînî tasavvufî halk edebiyatı metin tahlilleri*. Karahan Kitabevi.
- Ayışıt-Onatça, N. (2007).*AleviBektaşî kültüründe kırklar semahı:müzikal analiz çalışması*.Bağlam Yayıncılık.
- Aykaç, N., & Korkmaz, F. (2017). Abdal Musa cemi'nin sosyal ve psikolojik etkileri.*Gazi Akademik Bakış*.11(21). 139-149.
- Aytaş, G. (2020). Alevilik kavramı etrafındabazı tespit ve değerlendirmeler, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 56,17-28.
- Bağçeci-Soylu, F ve Atıcı-Şenol, M. (2020). Alevilikte inanç temelli müzik düşüncesinden kültürel temsil odaklı müzik algısına: mersin cemevi'nde dönüşümün izleri, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*.96, 365-384.
- Baş, T. ve Akturan , U. (2008). *Nitel araştırma yöntemleri: NVİVO 7.0 ile nitel veri analizi*. Seçkin Yayıncılık.
- Bekki, S, (2018). Semahların yaşattığı ve yansıttığı değerler, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 85, 63-70.
- Bengtsson, M. (2016). How to plan and perform a qualitative study using content analysis. *NursingPlus Open*.2. 8-14.
- Bozkurt, F. (2005). *Toplumsal boyutlarıyla Alevilik*. (5. Baskı). Kapı Yayınları.
- Buyruk (1958). *İmam Cafer buyruğu* (Derleyen: Sefer Aytekin). Ayyıldız Yayınları.
- Cebecioğlu, E. (2014). *Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü*. Otto Yayınları.
- Cindioğlu, S. (2016). Ayin-i cem ve semah: bir kültürün ve yaratıcılığın ifadesi. *Turkish Studies*.11(12). 757-774.
- Coşan, E. (1996). *Makalat*. Kültür Bakanlığı.
- Çağan, K. (2006). Sanat sosyolojisinin imkânına ve inşasına dair. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*. 13(2). 11-31.
- Çelik, İ. (2009). İmam Rabbânî perspektifinden İbnül-Arabî'ye tenkidî bir yaklaşım. *İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* (İbnü'l-Arabî Özel Sayı2). 23. 149-179.
- Çelik, H.ve Balcı, S. (2016). Alevî/Kızılıbaş-Bektâşî Buyrukları'ndan hareketle ve genel ahlâk ilkelerine göre talip, rehber, pîr ve mürşîd ilişkileri, *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 123-140
- Çıblak-Coşkun, N. (2014). Anadolu Alevilerinde cemler ve bu cemlerin sosyokültürel hayattaki işlevleri, *folklor/edebiya*.20(78). 9-28.

- Çınar, Ali Abbas. (2020). Alevilerde Hızır Kültü ve Ritüelleri. *Millî Folklor Dergisi*, 126, 63-74
- Çınar, E. (2011). *Aleviliğin gizli tarihi*. (12. Baskı). Kalkedon Yayınları.
- Dağdeviren, M. (2022). Müziksel öğelerin kültürel kimlik oluşturmadaki rolünün etnomüzikolojik yansımaları, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 48, 229-240. <https://doi.org/10.1037/10.30794/pausbed.961024>
- Dedekargınoğlu, H. (2010). *Dedelik kurumu ve sürekliliği*, II. Uluslararası Tarihten Bugüne Alevilik Sempozyumu, 23-24 Ekim, Cem Vakfı Ankara Şubesi.
- Divani, D. (2010). Alevi-Bektaşilik : Cemde 12 Hizmet . *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* , 6, 47-61
- Doğan, S. (2001). Abdal Musa'da ikrar nedir?. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 18, 251-267.
- Dönmez, B. M. (2008). *Alevi müzik uyanışı bağlamında İzmir Limantepe Alevi göçmenlerinin müzik pratikleri*. [Basılmamış Doktora Tezi], Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Dönmez, M.; Çelik, H. ve Armağan, E. (2018). Alevilik-Bektaşilikte dâr. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 85, 183-198.
- Dönmez, M. , Balcı, S. & Çelik, H. (2019). Alevilikte musahiplik erkânı ve bu erkânın uygulamasındaki yaş ile ilgili genel değerlendirmeler. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(1), 255-263.
- Duygulu, M. (1997). *Alevi-Bektaşî müziğinde değişimler*. Sistem Ofset.
- Emiroğlu, K., ve Aydın, S. (2009). *Antropoloji Sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları.
- Erol, A. (2002). Birlik ve farklılık ekseninde Alevilik ve Alevi müziği, *Folklor/Edebiyat Dergisi*. 30, 287-307.
- Eröz, M. (1990). *Türkiyede Alevîlik-Bektaşîlik*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Erseven, İ. C. (1996). *Alevilerde semah*. Ürün Yayınları.
- Eyüboğlu, İ., Z. (2010). *Bütün yönleriyle Bektaşilik*, Derin Yayınları.
- Fırlıklı, E. (2006). *Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik*. İzmir İlâhiyat Vakfı Yayınları.
- Flick, U. (2014). *An Introduction to qualitative research*. New York: Sage.
- Gerçek, İ. H. ve Akmeahmedoğlu, N. (2017). Günümüz türk sanat müziği bestelerinin geleneksel türk sanat müziğine göre din-dışı sözlü eser bağlamında değişim ve dönüşüm, *İnönü University Journal of Culture and Art*, 3(3), 149-162
- Godri, B. (2014). Yöresel beğeni ve kültürel etkileşimin ses eğitimi üzerindeki etkisi, [Basılmamış Yüksek Lisans Tezi], İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Golafshani, N. (2003). Understanding reliability and validity in qualitative research. *The Qualitative Report*. 8(4), 597-606.
- Goody, J. (2017). *Mit, ritüel ve söz*. Küre Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (1991). *100 soruda Türkiye'de mezhepler ve tarikatlar*. Gerçek Yayınevi.
- Gökbel, A. (2019). *Ansiklopedik Alevi Bektaşî terimleri sözlüğü*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Gökçe, B. (2004). *Türkiye'nin toplumsal yapısı ve toplumsal kurumları*. Savaş Yayınları.
- Göher F. M. (2009). Müziğin toplumsal işlevi: müzik, siyaset, din ve ekonomi. *Müzik Kültürü ve Eğitimi*. 2, 301-14.

- Gül, İ. (2017). Alevî-Bektaşî cemlerinde erkân ve süreklilik (Herne cemeviörneği), *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 82, 25-41 .
- Gül,İ. (2017). Alevi inancında musahiplik kurumuna eğitsel bakış, *Alevilik Araştırmaları Dergisi*. 14, 241 – 258.
- Gül, İ. (2018). *Aleviliğin temel esasları ve Alevi erkânı*, Ceylan Ofset.
- Gül, İ. (2021). Alevi-Bektaşî toplumunun iç sorunları ve çözüm önerileri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.23(1), 37-50.
- Gül, S. (1969). *Oniki imam övgüsü*, Dilek Matbaası.
- Gül, İ. (2019). Alevi toplumunda gönül eğitimi.*Akademik Bakış Dergisi*. 72, 33-46.
- Gül, İ. ve Gül, Ö. (2023). Yetişkin eğitimi merkezleri olarak cemevleri ve cemevlerinin kurumsal bir yapıya kavuşturulması. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 63, 82-94.
- Gündüzöz, G. (2017). *Tasavvufta tâc sembolizmi*. Büyüyenay Yayınları.
- Gürbüz, M. (2019). The role of semah in the Alevi-Bektashi tradition: a comparative study. *Journal of International Social Research*.12(61), 1007-1014.
- Işık, C. (2013). İkrar cemi ve ritüelleri, *Acta Turcica*.2, 1-18.
- Işık, C. (2016). Güruhu Naci“den Aleviliğe. *Alevilik Araştırmaları Dergisi*. 23, 23-52
- Kara, M. (2016). The significance of friendship in Alevi-Bektashi belief: an analysis of the musahip tutma tradition. *Journal of Religious Culture*. 173. 39-55.
- Karakaş, E. (2019). Mîl, ritüel ve söz. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*.5(11), 383-387.
- Kalaycı, M. (2018). Ayin-i cem'in sosyal ve psikolojik etkileri. düşünən adam: *The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*.,31(2), 152-160.
- Karahan, F. (2017). The significance of love and union in alevi-bektashi belief: an analysis of the muhabbet tradition. *Journal of Religious Culture*. 174, 151-168.
- Karakaş, M. (2003). Alevilikte cem. *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 27, 227-266.
- Kılıç, A. (2009). *Tarihsel süreçte türklük ve Alevilik*. Grafiker Ofset.
- Kıyak, A. (2017). Anadolu Aleviliğindeki düşünlük cezasının dinler tarihi açısından değerlendirilmesi.*Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. 6(4), 2847–2864.
- Korkmaz, E. (1994). *Ansiklopedik Alevilik Bektaşilik terimler sözlüğü*. (2.Baskı). Ant Yayınları.
- Korkmaz, E. (1997). *İmam Cafer buyruğu*. Ant yayınları.
- Kurt, N. (2016). Alevi-Bektaşî cemlerinde “deste bağlama” geleneği ve “bağlama” adının kaynağı, . *Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı Dergisi*, 8, 43-62.
- Maden, F. (2013). *Bektaşî tekkelerinin kapatılması ve Bektaşiliğin yasaklı yılları*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Mirza, G., A. (2022). Ritüeller, *Sosyal Bilgiler Ansiklopedisi*.Tübitak Yayınları
- Mustan-Dönmez, B. (2014). Sufilik algısının “Türk yöresel müziği” sözlerindeki varlığı, *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, 8, 1-11.
- Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal araştırma yöntemleri: nicel ve nitel yaklaşımlar I-II*. Cilt (5. Basım). Yayın Odası.
- Noyan, B. (1995). *Veli baba menâkıbnamesi*. Can yayınları..

- Ocak, A., Y. (1992). Balım sultan, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 5, (17-18). TDV Yayınları.
- Odabaşı, G. (2016). Alevi geleneğinde cem ibadeti. [Yüksel Lisans Tezi] Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Öz, B. (1999). *Bektâşilik nedir: Bektâşilik tarihi*. Der Yayınları.
- Öz, M. (2010). Şia. TDV İslâm Ansiklopedisi, (c. 39, s.s. 111-114). Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özcan, N. (1992). Nefes. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C. 5, 371-372). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özdemir, İ. (2011). Kültürlerarası iletişimin öğeleri. *folklor/edebiyat*. 17 (66). 29-38.
- Özdemir, Ulaş. (2016). Kimlik, Ritüel, Müzik İcrası: İstanbul Cemevlerinde Zakirlik Hizmeti. İstanbul: Kolektif Kitap.
- Özdoğan, S. (2020). Giresun Dereli ilçesi Geçrez Havzası cem ritüelleri ve müzik pratikleri, [Basılmamış Doktora Tezi], Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Özkan, M. (2010). Kerbelâ'dan önce Hz. Hüseyin'i doğru anlamak. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1-2), 87-109.
- Öztürk, Y. N. (1992). *Tarihi boyunca Bektaşilik*. Yeni Boyut Yayınları.
- Rençber, R. (2012). Alevi geleneğinde “cem evinin” tarihsel kökeni. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 12(3). 73-86.
- Rençber, F. (2013). Anadolu Aleviliğinde görgü cemi: Adıyaman örneği,. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 34. 197-231.
- Rençber, F. (2018). *Tarihsel ve kültürel boyutlarıyla Alevilikte cem ve cem evleri*. Şırnak Üniversitesi Yayınları.
- Satır, Ö., C. (2016). Çorum ve çevresinde. yaşatılan zakirlik geleneği.. *RastMüzikoloji Dergisi*. 3(5), 1338-1356.
- Savaşçı, Ö. (2004). “Alevi-Bektaşî inancının temel kavramları” içinde İ.Engin, H.Engin, (Ed.), *Alevilik*(s. 30-40). Kitap Yayınevi.
- Say, Y. (2009). *Türk İslam tarihinde ve geleneğinde Seyyid Battal Gazi ve battalname*. TC. Eskişehir Valiliği Yayınları.
- Şahin, A. (2019). Ayin-i cem'in sosyal ve kültürel işlevleri. *Journal of Social Sciences of Mus Alparslan University*. 7(1), 69-82.
- Şahin, E. (2020). Çorum yöresi Alevi-Bektaşî Cem ritüelleri ve müzik pratikleri: Abdal Musa Cem'i örneği, [Basılmamış Yüksek Lisans Tezi], Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Şenyurt, G. (2020). Derviş Muhammed Yemîni'nin Fazîletnâmesi'nde oniki imam'ın yeri, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(71), 94-106.
- Taşgım, A. (2009). Cem, cemevi ve işlevler. Geçmişten *Günümüze Alevî Bektaşî Kültürü*. (Ed. Ahmet Yaşar Ocak). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
- TDV (2023). Nefes, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C.32, 522-523). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Teber, Ö., F. (2007). Osmanlı belgelerinde Alevilik için kullanılan dini-siyası tanımlamalar. *Dini Araştırmalar*. 10(2078). 19-38.
- Toprak, A. (2021). Hacı Bektaş Velî'nin felsefî ve ilmî yönü, *Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Türk Kültürünü Mayalayanlar Özel Sayısı.. 449-462.

- Turhan, S. ve Ayışıt, N. (2019). *Alevi-Bektaşî müzik kültürü ve semahlar*(C. 1 A-G). Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Türkdoğan, D. (2004). Alevi İslam inancı içerisinde Hz. Hızır, *Hacı Bektaş Veli Dergisi*.29, 19-26.
- Uçan, A. (1997). *Müzik eğitimi temel kavramlar-ilkeler-yaklaşımlar*. Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Uçan, A. (2015). *Türk müzik kültürü*. Evrensel Müzik ve Yayınevi.
- Uğur, A. (2020). *Klasik Türk edebiyatında Bektaşilik*. [Basılmamış Yüksek Lisans Tezi]. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir.
- Uğurlu, Ali Rıza (2009). *Âşk-ı muhabbet*. Seçil Ofset.
- Ulusoy, A. C. (1986). *Hünkar Hacı Bektaş Veli ve Alevi-Bektaşî yolu* (2. baskı). Hacıbektaş / Nevşehir.
- Üçer, C. (2005). Geleneksel Alevilikte ibadet hayatı ve Alevîlerin temel İslâmî ibadetlere yaklaşımları, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*.5(2), 161-189.
- Üzüm, İ. (2001). Buyrukta üç sünnet-yedi farz kavramı ve Alevi yazarların tutumu, *İslam Araştırmaları Dergisi*. 5, 157-174.
- Üzüm, İ.(2009). “İnançtan Külte: Alevilikte Oniki İmam İnancı” Ahmet Yaşar Ocak (Ed.). *Geçmişten Günümüze Alevî-Bektaşî Kültürü*, (s. 268-285). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Vaktidolu, A. (2011). *İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*. (17. Baskı). Can Yayınları.
- Varlı, E. ve Yıldırım, T. (2021). Alevi-Bektaşî inancında müzik aktarımında kadının rolü: Bursa şehitler köyü örneği. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*.97, 189-210.
- Yahya-Kaçar, G. (2010). Bektaşî nefeselerindeki melodik ve ritmik özellikler. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 55, 219-238.
- Yakar, S. (2011). *Alevilikte Hak, Muhammed, Ali İnancı*. [Basılmamış Yüksek Lisans Tezi],Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Yaman, A. (2000). *Anadolu Aleviliğinde ocak sistemi ve dedelik kurumu*, Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi, 23-28 Ekim 2000, Ürgüp-Nevşehir.
- Yaman, A. (2012). *Alevilik ve Kızılbaşlık tarihi*. Nokta Kitap Yayınları.
- Yaman, M. (2003). *Alevilikte cem*. Can Yayınları.
- Yaman, M. (2013). *Alevilik/ İnanç, Edep, Erkân*. Demos Yayınları.
- Yener, S. (2021, 26-29 Mayıs). *Semahs for sustaining collective memory and analysis on their mode (Magam) and rhythmical structures*. 13th International Conference of Strategic Research on Scientific Studies and Education.Antalya.
- Yıldırım A. ve Şimşek H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, R. (2018). *Geleneksel Alevilik*. İletişimYayınları.
- Yıldız, D. (2020). Alevilik, Damal’da cem töreninin uygulanması ve zakirlik. *Atlas Journal*.6(28), 398-410.
- Yıldız, İ. (2018). Ayin-i cem ve gelenekleri. *Türk Halkbilimi Dergisi*.16(2), 135-146.
- Yıldız, H. (2004). Anadolu Aleviliğinin yazılı kaynaklarına bir bakış.*Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 30, 323-359.

- Yöre, S. (2011). Alevi-Bektaşî Kültürünün Müziksel Kodları. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 60, 219-244.
- Zelyut, R. (2015). *Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli Ali'nin sırrı*. Kripto Kitap Basım Yayım Ltd. Şti.
- Zelyut, R. (2005). *Öz kaynaklara göre Alevilik* (2. baskı), Karacaahmet Sultan Dergahı Yayınları.

İnternet Kaynakları

- AREGEM (2010, 15-19 Kasım). Alevi-Bektaşî Ritüeli semah insanlığın somut olmayan kültürel mirasının temsili listesi'ne kaydedilmiştir, <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-12208/alevi-bektasi-ritueli-semah-insanligin-somut-olmayan--kulturel-mirasinin-temsili-listesine-kaydedilmistir.html>
- Alevihaber (2022, 15 Haziran). Semah çeşitleri, <https://www.alevihaber.com/semah-cesitleri-29229h.htm>
- Değişler, nefesler (2019, 20 Ağustos). Miraçlama örnekleri, <https://www.deyisler-nefesler.com/miraclama-ornekleri/>
- Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü (2023, 10 Eylül). Yedi ulu ozan, <https://hbvenstitu.nevsehir.edu.tr/tr/yedi-ulu-ozan>
- Kaptan, R. (2023, 10 Eylül). Cem ve cemde okunan gülbanklar, deyişler, mersiyeler, duazlar. http://www.alevitentum.de/Cem_ve_gulbank.pdf
- Kılçık, M. (2017, 17 Şubat). Bir softa dinimi sordu. https://www.facebook.com/mustafaklck/posts/591664520848142/?locale=zh_TW
- Kur'an Meali (2023, 10 Eylül). Fecr suresi 28. ayet. <https://www.kuranvemeali.com/fecr-suresi/28-ayeti-meali>
- TDK (2023, 10 Eylül). Pratik, tevhid, dua. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Tevhid (2015, 17 Ağustos). Alevilikte Hızır cemi (Hubyar Ocağı erkanı örneği), <https://www.alikenanoglu.net/hizir-cemi/>

EKLER

EK 1. Görüşme ve Gözlem Yapma İzni

SAMSUN CANLAR DERNEĞİ BAŞKANLIĞI'NA

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Müzik Anasanat Dalı Geleneksel Türk Müziği yüksek lisans programında lisanüstü eğitim yapmaktayım. “Alevi-Bektaşî Kültüründe Cem Ritüelleri ve Müzik Pratikleri (Samsun Canlar Derneği Örneği)” başlıklı tez çalışmamda kullanılmak üzere veri toplamam gerekmektedir. Bunun için derneğinizde gözlem ve görüşme yapmak istiyorum. Çalışmamla ilgili Sosyal Bilimler Etik Kurulundan aldığım belge ektedir.

Gereğini saygılarımla arz ederim. 03.12.2021

Öğr.Gör. Mustafa ÖCAL

ADRES:

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Güzel Sanatlar Kampüsü

Samsun Meslek Yüksekokulu

İlkadım/SAMSUN

Sn. Öğretim Görevlisi Mustafa ÖCAL

““Alevi-Bektaşî Kültüründe Cem Ritüelleri ve Müzik Pratikleri (Samsun Canlar Derneği Örneği)” başlıklı tez çalışmanızla ilgili veri toplamanız için derneğimizde gözlem ve gerekli kişilerle görüşme yapmanız yönetim kurulumuzca uygun bulunmuştur.

Bilgilerinize rica ederim. 08.12.2021

Doç. Dr. İbrahim GÜL
Samsun CanlarDerneği
YönetimKuruluBaşkanı

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI ETİK KURUL KARARLARI

KARAR TARİHİ	TOPLANTI SAYISI	KARAR SAYISI
26.11.2021	11	2021-955

KARAR NO: Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü öğrencisi Mustafa Öcal'ın Prof. Dr. Serhat YENER danışmanlığında ""Alevi-Bektaşî Kültüründe Cem Ritüelleri ve Müzik Pratikleri: Samsun Canlar Derneği Örneği"" isimli yüksek lisans tezine ilişkin mülakat, gözlem, video/film/görüntü kaydı, dosya taraması ve veri kaynak taraması çalışmalarını içeren 38565 sayılı dilekçesi okunarak görüşüldü.

2021-955

Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü öğrencisi Mustafa Öcal'ın Prof. Dr. Serhat YENER danışmanlığında ""Alevi-Bektaşî Kültüründe Cem Ritüelleri ve Müzik Pratikleri: Samsun Canlar Derneği Örneği"" isimli yüksek lisans tezine ilişkin mülakat, gözlem, video/film/görüntü kaydı, dosya taraması ve veri kaynak taraması çalışmalarının kabulüne oy birliği ile karar verildi.

EK 3. Samsun Canlar Derneği Cem Ritüelleri ve Müzik Pratikleri

Yöresi: Samsun / Lâdik
Kimden alındığı: İbrahim GÜL

Derleyen: Mustafa ÖCAL
Notaya alan: İbrahim Can KANLISU

LÂDİK SEMAHI

- 1 -

(SAZ)

1- Gü zel şahta.....n bize bir dolu gel di güzel şah ta.....n bize bir dolu gel di
2- Hünkar Hacı..... Bektaş Ve li den gel di Hünkar Ha cı..... Bektaş Ve li den gel di
3- Payım ge li.....r e ren le rin payın dan payım ge li.....r e ren le rin pa yın dan
4- Kırkla rın ez di ği en gür su yu.....n dan kırkla rın e.....z di ği engür suyun dan

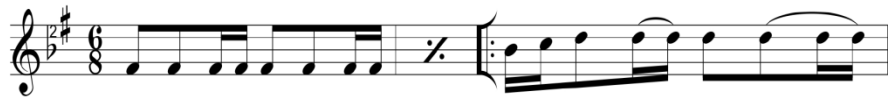
1- Bir se niç sev diğim a na.....m bir de bana ver a nam le.....y li leyli..... bir de ba na ver
2- Bir se niç sev diğim a na.....m bir de bana ver a nam le.....y li leyli..... bir de ba na ver
3- Muhammedneslinden a na.....m A li soyun dan a nam le.....y li leyli..... A li so yun dan
4- Bir se niç sev diğim a na.....m bir de bana ver a nam le.....y li leyli..... bir de ba na ver

(SAZ)

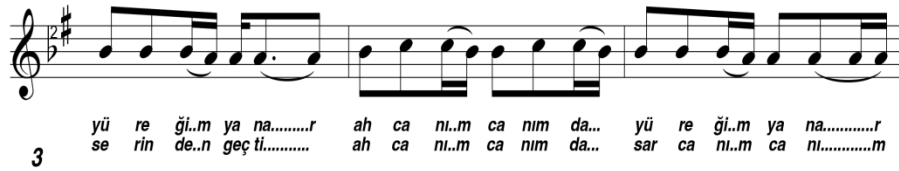
Bir se ni sev diğim.....m bir de ba na..... ve.....r ge..l di ge.....l

(SAZ) Mu ham med Mus ta fa.....

LÂDİK SEMAHI

- 2 -

LÂDİK SEMAHI

- 3 -

bir de.... ba na ve.....r ah ca ni..m ca nım da.. sar ca ni..m ca ni.....m
bir de.... ba na ve.....r ah ca ni..m ca nım da.. sar ca ni..m ca ni.....m

(SAZ..

- 1- GÜZEL SAHTAN BİZE BİR DOLU GELDİ
BİR SEN İÇSEVDİĞİM ANAM BİR DE BANA VER
ANAM LEYLİ LEYLİ BİR DE BANA VER
 - 2- HÜNKAR HACI BEKTAŞ VELİ' DEN GELDİ
BİR SEN İÇ SEVDİĞİM ANAM BİR DE BANA VER
ANAM LEYLİ LEYLİ BİR DE BANA VER
 - 3- PAYIM GELİR ERENLERİN PAYINDAN
MUHAMMED NESLİNDEN ANAM ALİ SOYUNDAN
ANAM LEYLİ LEYLİ ALİ SOYUNDAN
 - 4- KIRKLARIN EZDİĞİ ENGÜR SUYUNDAN
BİR SEN İÇSEVDİĞİM ANAM BİR DE BANA VER
ANAM LEYLİ LEYLİ BİR DE BANA VER
- BİR SEN İÇ SEVDİĞİM BİR DE BANA VER GEL Dİ GEL

- 1- BELİNE BAĞLAMIS NURDAĞ BİR KEMER
İÇMİŞİM DOLUYU DA YÜREĞİM YANAR
HERKES SEVDİĞİNDEN BİR DOLU UMAR
BİR SEN İÇ SEVDİĞİM BİR DE BANA VER

- 2- SENİN AŞIKLARIN KAYNADI ÇOŞTU
KAYNAYIP ÇOŞANLAR SERİNDEN GEÇTİ
SEFİL HÜSEYİN' İM BİR DOLU İÇTİ
BİR SEN İÇ SEVDİĞİM BİR DE BANA VER

Şekil 1. Samsun Canlar Derneği Lâdik semahı

İ la hi Mus ta fa Mür te za hak kı
Yü zi yir mi dört bin en bi ya hak kı

İn sa nı ka mil den a yır ma bi zi
in sa nı ka mil den a yır ma bi zi

İn sa nı ka mil den a yır ma bi zi

Şekil 2. Duaz-ı İmam (İnsanı kamilden ayırma bizi)

Me det hey Al la hım me det

gel dert le re der man ey le

Şekil 3. Tevhid (Medet Allah'ım medet)

Bu gün ma tem gü nü gel di Ah Hü sey nim vah Hü sey nim

Se nin der din bağ rım del di se nin der din bağ rım del di

Ah Hü sey nim vah Hü sey nim

Şekil 4. Mersiye (Bugün matem günü geldi)

Ha ta et tim hü da yak tı de li li
Sa fi nes li cü neyt Hay da rın oğ lu

Mu ham med Mus ta fa yak tı de li li
A li yel Mür te za yak tı de li li

A li yel Mür te za yak tı de li li

Şekil 5. Çerağduazı (Hata ettim Hüda yaktı delili)

SAZ Gel di bu yur du ceb ra il SAZ

5 Hak Mu ham met Mus ta fa SAZ Hak se ni da vet o ku du

8 hü hü hü SAZ Mih raç ta ka dim Ho ca SAZ

11 ev vel e ma net bu dur ki SAZ pi ri reh ber tu ta sın SAZ

15 da im er kâ na ya ta sın hü hü hü SAZ

17 ta rı kı müs ta kı na SAZ İb di sen den el tu tar hü hü hü SAZ

21 Hak bu yur du met da ha SAZ Ceb ra il le el tut tu la r SAZ

25 Mu ham met bel bağ la dı SAZ in di eşi ğe per vaz kıl dı

28 hü hü hü SAZ Kub be yi kıb le gâ ha SAZ

31 dok san bin ke lam da nış tı lar hü hü hü SAZ

Şekil 6. Miraçlama (Şah Hatayi)

♩=300

o en gür den bi ri iç ti cüm le si de ol du hay ran

5

mü min müs lüm ür yan bür yan el vur du lar des ti ke fa

9

de di set tar sın ya A li ev vel li sen a hi ri sen

13

giz li sır lar sa na be yan de di set tar sın ya A li ye tiş Mu ham

18

met Mus ta fa can Ha ta yım va kıf ol du bu sır rın

22

ö te si ne Hak sö zü ne i nan ma dı

♩=375

25

ö zü çü rük öm rü vah ta me det ya A li

Şekil 6.1. Miraçlamadan kırklar semahına geçiş

SAZ_____ Yü rük o_____ lur_____ gö nül ku şu_____ ku şu SAZ_

4 ev li ya_____ söy_____ le tir ba şı SAZ_ ir fa nı_____ nı_____

7 bi len_____ ki şı ki şı SAZ_ ir fan da ni_____

9 yaz ey le sin SAZ_ in sin Hak ka_____ sec de ey le sin SAZ_

12 ir fa nı_____ nı_____ bi len gel sin gel sin SAZ_ A li ka_____ te_____

15 ri ne uy sun SAZ_ te cel li_____ ye_____ yüz ler sür sün sür sün SAZ_

18 ir fan dan ni_____ yaz ey le sin SAZ_

20 in sin Hak ka_____ sec de ey le sin SAZ_ ir fa na_____ ge_____ len

23 den ba cı lar_____ ba cı lar SAZ_ gör me yin_____ ağ rı rı a cı lar SAZ_

26 yol oğ lu_____ müs_____ lüm ba cı lar_____ ba cı lar SAZ_

Şekil 6.2. Kırklar semahının Pirin önünde okunan kısmı

♩=120

SAZ

8

11

16

23

28

32

A li nin de mi re hı zır ır fa nı na ger çe ğe hü hü

38

hü SAZ hü SAZ

45

49

hü de dik ır fe na gir dik can can e ren ler se fa

Şekil 7. Deyiş (Hü dedik irfana geldik)

TRT. MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM. No: 263-8 6 1973

DERLEYEN
MUZAFFER SARISÖZEN

YÖRESİ
DİVRİK

DERLEME TARİHİ

KİMDEN ALINDIĞI
NURİ ÜSTÜNES

ENDİM DAVET ETTİM
(Kaç baba)

NOTAYA ALAN
MUZAFFER SARISÖZEN

SÜRE

EN DİM DA VET ET Dİ ME Yİ KO ÇU BA BA Yİ

EN DİM DA VE TETDİME Yİ KO ÇU BA BA Yİ

BU GÜNDE YA Yİ LIM DA Dİ RAM MAN GE Lİ YO RU KO ÇU LA RI

DO YUN CA CE MA LİN DA SEY RA NE Yİ LE DİM

BU GÜNDE YA Yİ LIM DA Dİ RAM MAN GE Lİ YOR KO ÇU LA RI

BU GÜNDE E Rİ ME Yİ DA Nİ DA YA VU RUM DÖ ĞÜ SÜ RÜ KO ÇU LA RI

Bİ Rİ BE YAZ İL LE HE Yİ Bİ Rİ KIR MI Zİ
YAĞ MUR YAĞ MIŞ Çİ SE..... LEN MIŞ..... İZ..... LE Rİ

Bİ Rİ BE YAZ İL LE HE Yİ Bİ Rİ KIR MI Zİ
YAĞ MUR YAĞ MIŞ Çİ SE..... LEN MIŞ..... İZ..... LE Rİ

Şekil 8. Kurban deyişi

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No : 3850
İNCELEME TARİHİ : 27.1.1993

DERLEYEN
SÜLEYMAN YILDIZ

YÖRESİ
TUNCELİ

DERLEME TARİHİ

KİMDEN ALINDIĞI
NESİM ÇİMEN

NOTALAYAN
SÜLEYMAN YILDIZ

ILGIT ILGIT ESEN SEHER YELLERİ

SÜRESİ :

(SAZ - - - - -)

IL GI TIL GIT E SEN SE HER YEL LE Rİ
BAH ÇE DE A ÇIL MIŞ YAR GON CA GÜL LER

DOĞ RU GE LİR DOĞ RU DOĞ RU Gİ DER Mİ YAR YAR
GÜ LÜN Fİ GA NIN DAN SE FİL BÜL BÜL

Şekil 9. Muhabbet cemlerinde okunan deyiş

Y R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No: 1202
İNCELEME TARİHİ : 26_12_1975

DERLEYEN
M. SARIŞÖZEN

YÖRESİ
TOKAT

DERLEME TARİHİ
—

KİMDEN ALINDIĞI
AŞIK VELİ AYDIN

HER SABAH HER SABAH

NOTAYA ALAN
NİDA TUFEKÇİ

SÜRE: 7/8 = = 44

HEY

HER SA BAH HE ER SA BAH CUM BU
DER DI MI SÖY — LE SEM U ÇAN
GİT ME ZOL DU — YA RE Gİ DEN

SA GE Lİ — R E LA MA — N SA BAH HER
GÜŞ LA RA — N DER DI MI SÖY
YOL LA RI — M E LA MA — N GİR ME ZOL DU

SA BAH CUM BU SA GE Lİ — R E LA MA — N
LE SEM U ÇAN SA GÜŞ LA RA — N E LA MA — N
YA RE Gİ DEN YOL LA RI — M E LA MA — N

Şekil 10. Deyiş (Her sabah her sabah cümbüşe gelir)

EK 4. Samsun Canlar Derneği Cem Ritüelleri ve Müzik Pratikleri ile İlgili Fotoğraflar

Şekil 11. Ceme katılanlara el suyu döküldükten sonra gülbenkokunurken

Şekil 12. Seccade serildikten sonra hizmeti yerine getiren canın niyazı

şekil 13. Tülay Başaran Lisesi  ğretmen ve  ğrencilerinin mihmandarlığında yurt dışından gelen  ğretmen ve  ğrencilerin Samsun Canlar Derneğini ziyareti

şekil 14. Ceme katılan canlar dar duası alırken

Şekil 15. Samsun canlar derneğinde cem erkânı toplanırken

Şekil 16. Cem bitiminde lokma yenirken

Şekil 17. Cem erkanında gözcü hizmetini yaparken

Şekil 18. Cem sonunda bekçiler duasını alırken

Şekil 19. Cemde dedelerden biri çerağ uyandırırken

Şekil 20. Cemde zakirler deyiş çalıp söylerken

Şekil 21. Cemde sakka suyu duası yapılırken

ÖZ GEÇMİŞ

Mustafa ÖCAL, ilk ve orta okul tahsilini Kırıkkale’de; lise öğrenimini 1992 yılında Ankara’da tamamladı. 1994 yılında Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümünde Lisans eğitime başladı. 1994-2000 yılları arası Cumhuriyet Üniversitesi, Türk Halk Müziği Korosu’nda korist olarak görev aldı. 1998 yılında yapılan “Üniversiteler Arası Türk Halk Müziği Koroları Yarışması”nda solist kategorisinde Muharrem Ertaş’tan alınan “Dinek dağı yeni geldim gurbetten” adlı Aydos bozlağını icra ederek birincilik aldı. 2000 yılında Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümünden mezun oldu. 2001 yılında Cumhuriyet Üniversitesi Divriği Meslek Yüksekokulu Muhasebe ve Vergi Bölümünde öğretim görevlisi olarak çalışma hayatına başladı. 2012 yılında Ahmet Yesevi Üniversitesi Yönetim ve Organizasyon Programında yüksek lisansını tamamladı. 2015 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun Meslek Yüksekokulu Muhasebe ve Vergi Bölümü öğretim görevlisi kadrosuna atandı. 2015-2017 yılları arası Ondokuz Mayıs Üniversitesi Türk Halk Müziği Topluluğunda solist olarak görev aldı. 2019-2021 yılları arası Samsun Devlet Klasik Türk Müziği Korosu’nun çeşitli projelerinde misafir solist olarak davet edildi. 2019 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü Geleneksel Türk Müziği Yüksek Lisans Programında lisans üstü eğitime başladı ve 2023 yılında tamamladı. Halen Ondokuz Mayıs Üniversitesi Samsun Meslek Yüksekokulu Muhasebe ve Vergi Bölümünde öğretim görevlisi olarak çalışma hayatını sürdürmektedir.

İletişim Bilgileri:

ORCID: 0000-0003-4047-8423

Yayınlar:

1. Öcal, M. ve Özcan, K. (2018). Muhasebe ve vergi bölümü öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerinin incelenmesi: samsun meslek yüksekokulu örneği. *International Journal of SocialScience*, 72, 137-143.
2. Özcan, K. ve Öcal, M. (2018). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin sosyal medya kullanım alışkanlıkları ile kendine saygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi: Samsun Meslek Yüksekokulu Örneği, *Sosyal Bilimler Dergisi*. 26, 108–116.
3. Gül, İ. ve Öcal, M. (2021). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin meslek seçiminde toplumsal cinsiyet rollerinin incelenmesi, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* /19(2), 192-210.
4. Öcal, M. ve Yener, S. (2022). *Alevi-Bektaşî görgü cemlerinde müzik pratikleri (Samsun Canlar Derneği örneği)*, 3. International Anatolian Congress on Scientific Research, December 27-29, 2022, Kayseri.